INSPIRATIEBOEK

EEN TOEKOMST VOOR AMBACHTEN

voor erfgoedwerkers, designers, ambachtslui, ondernemers, docenten, publiekswerkers ...

Deze publicatie is een realisatie van **tapis plein vzw** en sluitstuk van het traject **Design met Wortels** en het laboproject **Quartier Bricolé** dat een vervolg kent in **Handmade in Brugge**.

tapis plein vzw

Tapis plein onderzoekt hoe je mensen actief bij erfgoed kan betrekken én culturele gewoonten en praktijken uit het verleden kan laten voortleven in de hedendaagse maatschappij. *Tapis plein* zet hiertoe experimentele laboprojecten op, verstrekt advies en coaching, geeft vorming, reikt inspirerende methodieken en formats aan, detecteert en ontsluit originele praktijkvoorbeelden én schakelt zich in binnen transsectorale en internationale netwerken. *Tapis plein* is erkend door de Vlaamse overheid als expertisecentrum voor erfgoed en participatie en focust in 2012-2016 op immaterieel cultureel erfgoed.

www.tapisplein.be

Design met Wortels (2009-2014)

Design met Wortels is een traject van *tapis plein vzw* dat zoekt naar manieren om ambachten een toekomst te geven. Het onderzoekt hoe traditionele vaardigheden en kennis doorgegeven kunnen worden, hoe ingezet kan worden op actualisering en innovatie, hoe nieuwe doelgroepen en publiek aangesproken kunnen worden (via educatie, duurzaam toerisme ...) en hoe samenwerking met andere sectoren opgezet kan worden. Daartoe zetten we laboprojecten en praktijknetwerken op en delen we expertise.

zie Design met Wortels op www.tapisplein.be

INSPIRATIEBOEK

EEN TOEKOMST VOOR AMBACHTEN

INHOUD

1. INLEIDING 9

— Dwarsdoorsnede van dit boek 12

2. HOW TO 15
Leeswijzer

— 5 vooroordelen over ambachten ... weerlegd 18

3. E.H.B.A. 21
Eerste Hulp Bij Ambachten

1. What's in a name? 23
2. Ambachten doorheen de tijd 26
— Ambachten vroeger, vandaag en morgen 28
3. Ambachten als (immaterieel cultureel) erfgoed 31
— Gereedschap 36
— In de vingers 40
4. Ambachten vandaag op het snijpunt van sectoren 43
— *Vijf vragen voor* ... de erfgoedwerkers:
Daniëlle De Vooght & Tijl Vereenooghe – ETWIE 46

4. AMBACHTEN DOORGELICHT 49
Een staat opmaken van ambachten (in Vlaanderen) vandaag

1. Ambachten zijn dood, leve de ambachten! 50
2. S.W.O.T. 50
Sterktes = 10 belangrijke troeven 50
Zwaktes = 10 belangrijke pijnpunten 52
Kansen = 10 belangrijke perspectieven 53
Bedreigingen = 10 belangrijke gevaren 55
— *Vijf vragen voor* ... de ambachtsman:
Jef Schrauwen – Atelier Schrauwen 58

5. KANSEN GRIJPEN 61
Hoe kunnen ambachten inspelen op actuele trends en maatschappelijke uitdagingen?

1. De samenleving is maakbaar 62
2. Een wereld in crisis 63
3. Een wereld in transitie 64
4. Een kans voor ambachtseconomie 66
5. Ambachtseconomie: aanjager van verandering ... 67
... in ondernemen 67
... in consumeren 72
... in samenleven 77
— *Vijf vragen voor* ... de denker:
Thomas Lommée – Intrastructures & OpenStructures 90

6. D.I.Y. (DO IT YOURSELF) 93
Wat kunnen jij en ik doen om ambachten te doen voortleven?

1. Actie! 94
2. Ambachten = meer dan erfgoed 94
3. Wat kan jij doen? 95
Ben je beleidsmedewerker? 96
Ben je erfgoedwerker 98
Ben je ambachtsman/vrouw? 100
— Gezocht ambachtsM/V met talent! 102
— 10 tips om je ambacht beter in de markt te plaatsen 104
Ben je ontwerper? 106
— Tips om je ambachtelijke producten of diensten te innoveren 108
Ben je (creatief) ondernemer? 112
— 10 tips om creatiever te ondernemen 114
Ben je actief in het onderwijs? 118
Ben je actief binnen stedenbeleid? 120
Ben je actief in toerisme? 121
Ben je 'consument'? 122
— 10 redenen om *handmade* te kopen 123
— *Vijf vragen voor* ... de ondernemer:
Beatrice de Lafontaine – When objects work 124
— De toekomst is handmade! 126

7. INSPIRERENDE CASES 129

TextielMuseum & TextielLab Tilburg 130
Studio Formafantasma 132
Norwegian Crafts Institute 134
Christien Meindertsma 136
Koninklijke Tichelaar Makkum 138
Lenneke Langenhuijsen / Wooden Textiles 140
Unfold / L'Artisan Electronique: de 3D-keramiekprinter 142
Clara Vankerschaver / Make do and mend 144
Bruno Pieters / Honest by 146

IN DE DIEPTE: E.H.B.B. 149
Eerste Hulp Bij Borgen

1. Borgen 150
2. Identificeren en documenteren 150
   Identificeren 150
   Documenteren 151
3. Onderzoeken 153
4. Communiceren en sensibiliseren 154
   Educatie 157
5. Transmissie 157
   Onderwijs 161
   Living Human Treasures of Levende Menselijke Schatten 163
   Competenties valideren en delen 165
6. Actualiseren en innoveren 168
7. Herlanceren 172
8. Borgen = koorddansen 173

— S.O.S. ICE & ambachten 174
— *Vijf vragen voor* ... de ontwerpers:
   Claire Warnier en Dries Verbruggen * Unfold 176

WEGWIJZER 179
Enkele erfgoedorganisaties en musea actief rond ambachten

1. Roerend en immaterieel erfgoed 180
   Landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed actief rond ambachten
   Musea met kwaliteitslabel actief rond ambachten
   Erfgoedverenigingen
2. Onroerend erfgoed 181

VERKLARENDE WOORDENLIJST 183

BRONNEN EN LITERATUURSUGGESTIES 195

COLOFON 201

1 INLEIDING

Hoe *futureproof* zijn ambachten?
Dat is de centrale vraag die deze publicatie probeert te beantwoorden.

Als de stoffige overjas wordt afgelegd en ambachten inhaken op allerlei actuele trends en uitdagingen, is de overlevingskans behoorlijk groot. Vakmanschap en ambachten worden opnieuw hoog aangeschreven in een wereld die steeds sneller draait, globaler, maar ook ondoorzichtiger wordt. *Roots* worden uitgespeeld en 'authentiek', 'echt' en 'eerlijk' – eigenschappen die vaak met ambachten geassocieerd worden – graag geziene gasten.

Om te vermijden dat ambachten zichzelf in slaap wiegen, moet het venster worden opengezet om frisse wind en vernieuwing toe te laten. Alleen als tradities meegaan met hun tijd en actief gedragen worden door de samenleving, kan je spreken van levend erfgoed. Ambacht om het ambacht is kansloos. De blik moet op morgen gericht en ambachten aangesterkt om ook in de 21ste eeuw het hoofd te bieden aan de uitdagingen die op ons afkomen. Het motto: *back to the future!*

Makkelijker dan op het eerste zicht lijkt, slaan ambachten de brug tussen verleden en toekomst. Ambachten kunnen tegelijk inspiratiebron als kraamkamer zijn voor innovatie. De werkplaats van de maker wordt zo de ideale broedplaats. Daarnaast kunnen ze ingezet worden om antwoorden te bieden op maatschappelijke, economische en ecologische uitdagingen die vandaag en zeker morgen onze aandacht zullen opeisen. Maar om te mogen meespelen, moeten ambachten dringend uit de traditionele erfgoedhoek worden gehaald en met beide voeten in actuele grond worden gepoot. Ambachtelijke technieken moeten deel kunnen uitmaken van het hedendaagse arsenaal aan *tools* dat ontwerpers en ondernemers vandaag ter beschikking hebben. De techniek van het houtsnijden of het vlechten bijvoorbeeld moet moeiteloos naast de techniek van het *lasercutten* of 3D-printen kunnen staan.

Ambachten zijn ontegensprekelijk waardevol erfgoed, maar behoren niet enkel de erfgoedsector toe. Deze publicatie is geschreven met de erfgoedbril op, maar richt zich beslist naar uiteenlopende publieken en sectoren die met ambachten te maken hebben: economie, onderwijs, cultuur & vrije tijd, toerisme … Alleen door de krachten te bundelen kunnen we ambachten een ticket voor de toekomst geven!

Deze publicatie wil tegelijk wegwijzer én inspiratiebron zijn. Ze lijst de problematieken rond ambachten op, maar wil voornamelijk *tools* en inspirerende praktijkvoorbeelden aanreiken om ambachten sterker op de kaart te zetten. Een positieve boodschap brengen met de blik op morgen. Een boek zijn dat vlot leesbaar is en makkelijk te doorbladeren. Waaruit naar hartelust geplukt kan worden. Maar ook zaadjes plant.

Laat je verrassen en ontdek hoe uiterst actueel ambachten zijn!

DWARSDOORSNEDE VAN DIT BOEK

>>> BEN JE VOORAL GEÏNTERESSEERD IN ...

... WAT JIJ KAN DOEN OM AMBACHTEN TE LATEN VOORTLEVEN?

... HET ACTUALISEREN VAN AMBACHTEN?

... HOE ANDEREN DENKEN OVER AMBACHTEN?

... AMBACHTELIJK ONDERNEMEN?

... DE UITDAGINGEN WAAR AMBACHTEN TEGENAAN KIJKEN?

... DE GESCHIEDENIS VAN AMBACHTEN?

... TRENDS WAAR AMBACHTEN OP KUNNEN INSPELEN?

... HET DOORGEVEN (TRANSMISSIE) VAN AMBACHTEN?

KLINKT "HET BORGEN VAN IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED" JE ALS CHINEES IN DE OREN?

>>> KIJK DAN OP ...

... PAGINA 93

... PAGINA 168

... PAGINA 46, 58, 90, 124 & 176

... PAGINA 67

... PAGINA 49

... PAGINA 26

... PAGINA 61

... PAGINA 157

... PAGINA 149

2 HOW TO

Leeswijzer

> ZAPPEN MAG!

Je hoeft dit boek niet van A tot Z en in één ruk uit te lezen. Blader gerust door en terug naar die hoofdstukken die voor jou interessant zijn of pik er één van de infografieken uit.

> HOE GROEN IS HET GRAS AAN DE OVERKANT?

Wees niet bang om over het muurtje te kijken en lees zeker ook wat op het eerste zicht niet voor jou bestemd lijkt. Je nieuwsgierigheid wordt vast beloond!

> AMBACHTSMAN/VROUW

Omwille van de leesbaarheid hebben we ervoor gekozen om in de tekst de term 'ambachtsman' te hanteren. In het verleden waren sommige ambachten vaak genderspecifiek, maar denk er vandaag zeker telkens 'ambachtsvrouw' bij. Ambachten worden natuurlijk net zo goed door vrouwelijke als mannelijke handen beoefend.

> DEFINITIE = REKBAAR

De definitie van ambachten is, zoals je in hoofdstuk 3 kan lezen, bijzonder rekbaar. We juichen een brede invulling van de term 'ambachten' toe om de overlevingskansen ervan te vergroten. Afhankelijk van de inhoud en de invalshoek, wisselt in dit boek echter af en toe de klemtoon. Soms zoomen we in op de 'traditionele ambachten' of verbreden we tot een zeer ruime actuele interpretatie van ambachten.

> LISTOMANIA

Complexe zaken zijn niet te reduceren tot lijstjes. In onze zoektocht om het web rond ambachten te ontrafelen en hapklaar te presenteren, hebben we er toch af en toe onze toevlucht toe genomen, zonder te kort door de bocht te willen gaan.

> ORANJE WOORDEN

Sommige woorden vragen een extra woordje uitleg. Je vindt ze achteraan in de Verklarende woordenlijst p. 183.

> BLAUWE WOORDEN

De publicatie zit vol verwijzingen naar weblinks, maar ook naar andere hoofdstukken en pagina's. Bladeren en surfen maar!

> LAAT JE INSPIREREN

Hoe anderen het aanpakken, kan zeer leerrijk zijn. In dit kleur vind je boeiende voorbeelden die een 'uitstapje' waard zijn.

> DELEN EN KLIKKEN

De publicatie is ook online beschikbaar op de website www.tapisplein.be en www.handmadeinbrugge.be. Stuur de digitale versie gerust door als je denkt dat het boek ook anderen kan inspireren! De pdf biedt bovendien een ander voordeel: alle voorbeelden en filmpjes zijn aanklikbaar. Zo kom je rechtstreeks op de juiste websites terecht.

> DE NEUS TUSSEN DE BOEKEN

In deze publicatie geen doortastend literatuuronderzoek, maar de korte inhoud van wat je veel uitgebreider en genuanceerder kan nalezen in alle boekentips die je achteraan terugvindt.

> OP STAP

In de wegwijzer vind je organisaties en musea actief rond ambachten in Vlaanderen.

> SCHRIJF TOEKOMST

Zoals verderop te lezen valt, zetten reeds heel wat initiatieven ambachten opnieuw op de kaart. Maar inspiratie voor de toekomst is altijd welkom!
Heb je goeie tips, ken je inspirerende (buitenlandse) voorbeelden of heb je zelf een verrassend idee? Achteraan vind je een blanco pagina. Noteer en ontwerp er jouw toekomst voor ambachten. En als je deze wil delen, mail ze gerust naar info@tapisplein.be of info@handmadeinbrugge.be.

5 VOOROORDELEN OVER AMBACHTEN ... WEERLEGD

stoffig

↑

AMBACHTEN

↓

Blader door naar pagina 130 en ontdek hoe fris en verrassend ambachten kunnen zijn!

oubollig

↑

AMBACHTEN

↓

Ambachten kunnen zeer actueel en vooruitstrevend zijn! Kijk maar op pagina 142.

iets voor oude mensen

↑

AMBACHTEN

↓

Steeds meer jonge mensen herontdekken ambachten en gaan passioneel met hun handen aan de slag! Check Urban Crafts op pagina 155.

folklore

↑

AMBACHTEN

↓

Volkscultuur hoeft niet fout te zijn. Als je vernieuwing toelaat, wordt het een schitterende inspiratiebron. Dat bewijst Studio Formafantasma (p. 132).

saai

↑

AMBACHTEN

↓

Ambachtelijk werk is geen bandwerk. Het is maatwerk en probleemoplossend denken. Zie bijvoorbeeld pagina 138.

3 | E.H.B.A

Eerste hulp bij ambachten

am·bacht *(het; o;* meervoud: *ambachten)*
vak waarbij je iets met de hand maakt

vak·man·schap *(het; o)*
grote bekwaamheid in een vak

am·bachts·man *(de; m;* meervoud: *ambachtslieden, ambachtslui)*
vakman die in een ambacht de kost verdient

vak·man *(de; m;* meervoud: *vaklui, vaklieden, vakmensen, vakmannen)*
iem. die zijn vak grondig kent

ma·ker *(de; m,v;* meervoud: *makers)*
vervaardiger, schepper

tech·niek *(de; v)*
1
*(*meervoud: *technieken)* het geheel van de bewerkingen of verrichtingen, nodig om in een bep. tak van kunst, industrie enz. iets tot stand te brengen: *de techniek van het weven*; *computertechniek, installatietechniek, verkooptechniek*
2
bedrevenheid, vaardigheid: *de techniek van die violist is verbijsterend*

vaar·dig·heid *(de; v;* meervoud: *vaardigheden)*
1
behendigheid
2
bekwaamheid: *technische, creatieve vaardigheden*

Van Dale online

1. WHAT'S IN A NAME?

Toegegeven, 'ambacht' zal nooit de top 10 halen als meest *catchy* woord. Maar we moeten er mee verder. We starten dan ook met een verkenning van het begrip. Wat wordt er nu precies onder verstaan en wat is kenmerkend voor ambachtelijke productie?

AMBACHT =
Ambachten laten zich niet makkelijk definiëren. De grenzen zijn niet altijd even scherp en de omschrijvingen wisselen naargelang de blik.

Volgens Van Dale is ambacht 'handwerk dat aangeleerd moet worden en als broodwinning beoefend wordt'. Algemeen kunnen we stellen dat het bij ambachten gaat om een activiteit die uitgevoerd wordt met handen of lichaam. Om een ambacht te kunnen uitoefenen, moet je namelijk beschikken over specifieke (belichaamde) kennis en vaardigheden die je in staat stellen om materie te transformeren. Een opleiding en voortdurende oefening zijn een voorwaarde om deze technieken in de vingers te krijgen en houden. Ambachten leiden tot unieke producten, creaties in kleine oplage of diensten, en zijn meestal gericht op iets nuttigs (een gebruiksdoel). Als laatste kunnen we stellen dat de ambachtsman het volledige (maak)proces zelf beheerst en in eigen handen heeft.

Belangrijk en kenmerkend is dus de handmatige productiewijze, niet zozeer het product of de dienst die er uit voortvloeit. Bij ambachten staat de maker voorop. Hij heeft een grote autonomie bij het tot stand komen van producten. Het vakmanschap ligt letterlijk in zijn handen. Daarin verschilt de ambachtsman van de industriële medewerker die enkel machines bedient en door arbeidsdeling zo slechts een schakel in het productieproces vormt. De ambachtsman beheerst het maakproces van A tot Z. Ambachtslui werken vaak alleen of in kleine organisaties. Hun taken zijn complex, maar de organisatie eenvoudig en weinig hiërarchisch. De producten of diensten beantwoorden meestal aan een concrete vraag van klanten. Ambachtslui leveren maatwerk, geen massaproduct.

> *C. Wright Mills (socioloog uit het midden van de 20ste eeuw) omschreef in zijn boek* White Collar: The American Middle Class *de ambachtsman als volgt: 'een werker met een gevoel voor vakmanschap verliest zich in het werk op en om zichzelf; de beurrediging van het werk is al een beloning; de details van de dagelijkse arbeid zijn in de gedachten van de werker verbonden met het eindproduct; de arbeider heeft zeggenschap over zijn of haar verrichtingen op het werk; vaardigheden nemen toe gedurende het arbeidsproces; werken hangt samen met de vrijheid om te experimenteren'.*

HANDEN + HOOFD + HART

Een goede ambachtsman werkt niet enkel met zijn handen, maar laat zich ook leiden door hoofd en hart. Bij ambachten komen ook kennis én passie kijken.

Ambachtelijke *skills* zijn 'intelligente' manuele vaardigheden. Of zoals een Engels gezegde het mooi stelt: *'A fool with a tool, is still a fool'*. Handen doen kennis op door aanraking, beweging en oefening. Het proces van inslijten is wezenlijk voor elke vaardigheid, het zorgt voor het omzetten van informatie en oefening in onbewuste kennis. Maar onze hersenen en verbeeldingskracht zijn nodig om het technische begrip te vergroten of bij te sturen. Het ambachtelijke proces bestaat dus uit een wisselwerking tussen expliciete en onbewuste kennis. Het gaat om *embodied knowledge*.

Daarnaast zijn ook passie en liefde voor het vak essentieel voor een goede ambachtsman. Kwaliteit is de drijfveer. Met grote toewijding en een zekere obsessieve energie worden vaardigheden eigen gemaakt en voorwerpen vormgegeven. Er wordt gestreefd naar perfectie. De beloning: trots en tevreden klanten.

AMBACHT ≠ VAKMANSCHAP

De termen 'ambacht' en 'vakmanschap' worden vaak door elkaar gebruikt, maar benoemen eigenlijk andere zaken. Vakmanschap staat voor vakbekwaamheid. Het gaat om elk soort werk dat specifieke kennis en vaardigheden vereist die door training en regelmatige beoefening ontwikkeld worden. Het hoeft dus niet enkel om 'belichaamde' kennis te gaan. Een boekhouder, manager of leraar kunnen dus net zo goed over vakmanschap beschikken.

AMBACHT ≠ OUDE TECHNIEK

Ambachten hoeven niet noodzakelijk samen te vallen met oude technieken. Hedendaagse ambachtslui gebruiken allerlei technieken, oud én nieuw. Er wordt vaak gesproken over museale of traditionele ambachten om de oude ambachten te benoemen die gericht zijn op traditionele voorwerpen of uitgaan van traditionele (pre-industriële) technieken. De stempel 'museaal' duwt ze echter in het hoekje van uitgestorven ambachten, terwijl deze oude vaardigheden net zo goed waardevol zijn en deel zouden moeten kunnen uitmaken van de brede waaier aan technieken die vandaag ter beschikking staat van iedereen.

AMBACHTEN ≠ ZONDER MACHINES

Handen zijn de werktuigen van de ambachtsman. Gereedschap vormt het verlengde van die handen. En sinds kort bestaat dat gereedschap ook uit de nieuwste (digitale) technieken. Machines bannen uit het rijk der ambachten is dan ook absurd. De mens heeft steeds gezocht naar allerlei vormen van drijfkracht om werktuigen sneller en makkelijker te doen werken, denk maar aan tandwielen, drijfriemen en -wielen, water, wind, stoom, elektriciteit … Een ambachtsman gaat aan de slag met oude handmatige technieken, maar je kan hem het gebruik van een naai-, boor-, las- of andere machine niet ontzeggen. Net zo min als het vandaag verstandig is om digitale technieken af te wijzen. Ambachtslui die aan het experimenteren gaan met nieuwe technieken (al dan niet in kruisbestuiving met oude technieken) komen vaak uiterst interessante innovatieve toepassingen op het spoor. Software en technologie zijn het gereedschap waar de ambachtsman van de 21ste eeuw mee aan de slag kan gaan. Net zoals bij andere werktuigen moeten eveneens de 3D-printer of *laser cutting* in de vingers gekregen worden door oefening en veel uitproberen. Werken met digitale technologie vraagt dus evenzeer ambachtelijke *skills*. De uitdaging wordt er voor te zorgen dat de technologie niet de overhand neemt, maar functioneel wordt toegepast. Machines mogen niet verhinderen te blijven denken als ambachtsman.

De deur openzetten naar technologie en automatisering zorgt ervoor dat de grens tussen ambacht en industrie soms dun wordt. Maar zolang de ambachtsman het maakproces in handen houdt en er voldoende handwerk en sturing bij komen kijken, mag dit geen bedreiging vormen. Sommige handelingen zijn bovendien moeilijk over te nemen door machines, waardoor handwerk onontbeerlijk blijft. Daarnaast heeft handmatig werken ook nog andere troeven. Het geeft de kans om in de herhaling van de handelingen het creatieproces langzaam vorm te laten krijgen. Het verhoogt de betrokkenheid en laat zaken in gedachten en handen rijpen.

AMBACHTEN ≠ KUNST

Ambachten brengen producten voort met een nutsfunctie, daarin onderscheiden ze zich van de vrije en conceptuele kunsten. Maar er is een grijze zone. Ambachten neigen steeds vaker naar de beeldende kunsten, met knappe resultaten tot gevolg. Sommige kunstambachten positioneren zich als vrije vormgeving, als kunstobjecten vormgegeven met ambachtelijke technieken. Het gaat hier meestal om unieke objecten of installaties die een creatieve expressie zijn van de makers, maar niet noodzakelijk functioneel zijn. Zo kan je spreken van sculpturale keramiek, textielkunst, kunstjuwelen …

AMBACHTEN EN CREATIEVE ECONOMIE

Ambachten worden meestal niet spontaan gelinkt met de creatieve industrie. In de visienota Creatieve Industrieën in Vlaanderen uit 2011 wordt creatieve industrie omschreven als het geheel aan sectoren en activiteiten die een beroep doen op de input van menselijke creativiteit voor de creatie van economische, maatschappelijke en symbolische meerwaarde, opgedeeld volgens verschillende stadia van de waardeketen (het proces van creatie, productie, verspreiding en consumptie). Onder creatieve industrieën vallen volgens de nota volgende twaalf sectoren: mode, muziek, design, architectuur, communicatie, pr & reclame, gedrukte media, beeldende kunst, gaming, nieuwe media, podiumkunsten, cultureel erfgoed & patrimonium en de audiovisuele sector. 'Ambachten' ontbreken letterlijk in dit rijtje, maar je zou kunnen stellen dat ze toch thuishoren in de waardeketen van verschillende van de hierboven genoemde twaalf sectoren. John Howkins vermeldt ambachten in zijn *The Creative Economy* (2001) wel expliciet in het rijtje van de betreffende sectoren. En ook *UNCTAD* hanteert een brede definitie van creatieve industrie zodat erfgoed en ambachten er ook een plek krijgen. Verschillende visies dus waarbij ambachten af en toe gezien worden als een wezenlijk aspect van de creatieve econo-

mie. Niet onbelangrijk, als we ze deel willen laten uitmaken van onze actuele, op meerwaarde gerichte economie en we ze alle toekomstkansen willen geven.

SOORTEN AMBACHTEN

Ambachten classificeren in verschillende deelsectoren is verleidelijk, maar niet gemakkelijk. Het onderverdelen kan op diverse uiteenlopende manieren. Je kan bijvoorbeeld uitsplitsen op basis van materiaalgebruik, techniek, type product (creatie, reproductie, conservatie en restauratie, reparatie, enz.) ...

Een mogelijke opdeling:

- bouwambachten (schrijnwerker, schilder, loodgieter, dakdekker ...)
- gebouwverzorgende ambachten (glazenwasser, schoorsteenveger ...)
- productieambachten (meubelmaker, kleermaker, glasblazer muziekinstrumentenmaker ...)
- reparatieambachten (fietsenmaker, klokkenmaker, schoenmaker ...)
- voedingsambachten (banketbakker, chocolatier ...)
- gezondheidstechniek en uiterlijke verzorging (tandtechnicus, kapper ...)

2. AMBACHTEN DOORHEEN DE TIJD

AMBACHTEN IN DE TELETIJDSMACHINE

Een verrassende manier om ambachten in historisch perspectief te bekijken, is met bioloog John Maynard Smith terug in de tijd te reizen. Hij vraagt ons een twee uur durende film in te beelden, die sterk versneld de evolutie van de eerste vertebraten tot de verschijning van onszelf toont. Conclusie: de gereedschap makende mens zou pas in de laatste minuut verschijnen. Vervolgens stelt hij zich nog een film van twee uur voor die de geschiedenis van de gereedschap makende mens belicht. De domesticatie van dieren en gewassen zou pas in de laatste halve minuut in beeld komen en de periode tussen de uitvinding van de stoommachine en de ontdekking van atoomenergie slechts één seconde duren. In het perspectief van de natuurlijke evolutie is cultuur dus een zeer recent fenomeen. Maar in die paar seconden heeft de mens wel erg verschillende manieren om te leven bedacht.

DE OUDHEID

In de oudheid waren vakmanschap en gemeenschap nauw met elkaar verweven. Sociale normen stonden in deze traditionele vaardigheidssamenleving hoger aangeschreven dan individuele talenten. De ontwikkeling van talent kwam vaak neer op braaf de regels volgen die door eerdere generaties waren uitgeschreven. Persoonlijke aanleg had dus weinig betekenis.

DE MIDDELEEUWEN

In de middeleeuwen waren ambachtslui in steden georganiseerd in gilden en ambachten. Het waren corporaties die de belangen van de ambachtsman verdedigden. Ze behartigden niet alleen de economische belangen. Ze stonden ook in voor sociale voorzieningen en hadden een stedelijke, politieke en religieuze dimensie. De belangen die de gilden bepleitten, waren vooral die van de meesters (niet zozeer die van de gezellen en leerlingen). Gilden waren zo zowel werkgeversorganisaties als vakbonden.

Ambachten en gilden waren monopolistisch (één gilde per beroepsgroep) en het lidmaatschap was gelimiteerd (vrouwen waren bijvoorbeeld niet toegelaten). De gilde stelde regels op met betrekking tot o.a. het lidmaatschap, het onderricht, de meesterproef, de productiemethodes, productkwaliteit en de prijszetting. De keurmerken en controles die ze uitvoerden waren vooral gericht op de waarde van de grondstoffen en de morele kwaliteit van de maker (eerlijkheid), eerder dan op de kwaliteit van het maken.

De meesters stonden in voor de opleiding van de leerjongens die bij hen inwoonden. Tussen beide bestond een contract dat de meester ertoe verplichtte de vaardigheden van de pupillen te verbeteren en de leerlingen beschermde tegen het opportunisme van hun meester en het risico om als goedkope werkkracht te worden uitgebuit. De leerlingenproef sloot de leertijd af en toonde aan welke basisvaardigheden de leerling zich eigen had gemaakt. Ze was vooral gericht op imitatie. Na een geslaagde proef ging de leerling voor nog eens 5 à 10 jaar aan de slag als gezel. Gezellen werkten tegen vergoeding mee in het atelier van de meester. De meesterproef gaf hen de kans zelf meester te worden en zich zelfstandig te vestigen. De proef moest blijk geven van inzicht, leidinggevende kwaliteiten en betrouwbaarheid.

HET ANCIEN RÉGIME

Vanaf de 15de eeuw taande de macht van de gilden in de steden. Onder invloed van staatsvormingsprocessen en economische en wetenschappelijke veranderingen, werden de ambachtsregels, de privileges en hun stedelijke gezag in vraag gesteld.

Vanaf de 18de eeuw verdween de aanwezigheid van de ambachtsman uit het stadsbeeld. Waar objecten vroeger gemaakt en verkocht werden in dezelfde ruimte, verhuisde door het ontstaan van winkels de werkende mens naar onzichtbare werkplaatsen. Nieuwe grondstoffen en technieken deden hun intrede. Door smaakveranderingen wijzigde eveneens de vraag van de consument. De populariteit van een product was niet meer louter het gevolg van de intrinsieke kwaliteit, maar een samenspel van factoren zoals comfort, luxe, design en aanprijzing. Zo werd de productkwaliteit losgekoppeld van de producent en zijn capaciteiten.

De ambachtsregels stonden helemaal op de helling wanneer in de 18de eeuw via octrooien bepaalde productievergunningen exclusief werden toegekend aan handelaars. Met de Franse Revolutie en de wet *Le Chapelier* werden in 1791 alle ambachten en hun voorrechten afgeschaft. Het verlichtingsdenken wierp het juk van de tradities van zich af en verzette zich tegen de onwrikbare regels van het ambachtssysteem. Het zag arbeid als iets utilitair en propageerde rationalisering en vooruitgang. Met de mechanisering kwam er een verschuiving van prakti-

> lees verder op p. 30

AMBACHTEN

VROEGER, VANDAAG EN MORGEN

Uitgestorven ambachten, museale ambachten,
nog steeds druk beoefende ambachten,
opnieuw populaire ambachten &
nieuwe of nog uit te vinden ambachten ...

Ambacht of niet? Oordeel zelf!

3D-printer.....**Apotheeker**.....Apotheker.....Archeoloog.....Architect.....**Astrologist**.....Audicien
Auto-monteur.....**Backer**....Baggeraar.....Bakker.....**Balansemaaker**.....Balatumlegger
Banketbakker.....Barbier.....Barrista.....Batikken.....Beeldengieter.....Beeldhouwer.....**Beeldhouwer**
Beenbewerker.....**Beesemmaaker**....Behanger.....Behangschilder.....Bekister.....Berendokter
Bergwercker.....Besteksmid.....Betonstaalvlechter.....Bezembinder.....Bijenkorfvlechter
Bijoutier.....**Blaasbalckemaaker**.....Blaasinstrumentenmaker.....Blauwverver.....**Bleeker**.....Bleker
Bloemsierkunstenaar.....Blokmaker.....**Boeckbinder**.....**Boeckdrucker**.....Boekbinder.....Bontwerker
Boommaaker.....Bootbouwer.....**Bordnurder**.....Borstelmaker.....Botermaker.....Bottelier
Breeuwer.....**Brillemaaker**.....Bronsgieter.....Brouwer.....**Brouwer**.....Camerabouwer.....Cartograaf
Chirurg.....**Chirurgyn**.....Chocoladewerker.....Cimornéwerker.....Ciseleur.....Cocktailshaker
Computerreparateur.....Confiseur.....CV-installateur.....Dakdekker.....Décorateur.....**Diamantslyper**
Diamantwerker....Dierenarts....Dijkwerker....**Docter**.....**Doodgraaver**.....**Draaier**.....**Droogscheerder**
Drukker.....Duigenhouwer.....Edelsmid.....Elektricien.....Elektronicahersteller.....Emailleur.....Etser
Fietsenmaker.....Fineerder.....Fotograaf.....**Gaarentwynder**.....Gameontwikkelaar.....Garagist
Gareelmaker.....**Geelgieter**.....Geluidtechnicus.....Geweermaker.....Gitaarbouwer
Glas-in-loodzetter...**Glasblaaser**....Glasblazer....**Glasemaaker**....Glasgraveur....Glaskralen brander
Glazenier.....Glazenwasser.....Goud- en zilversmid.....Goudborduurster.....Grafisch ontwerper
Granitowerker.....Griendwerker.....Grimeur.....Groefwerker.....**Grutter**.....Gynaecoloog
Hagelgieter.....Handschoenmaker.....Handwever.....Haring- & Palingroker.....Harmonicamaker
Heggenvlechter.....Heier.....Henna-artiest.....Herder.....**Hoedemaaker**.....Hoedenmaker.....Hoefsmid
Hopteler.....Horlogemaker.....Hostiebakker.....Houtbewerker.....Houtdraaier.....Houthakker
Houtsnijder.....Hovenier.....**Hovenier**.....IJsbeeldhouwer.....IJsbereider.....Illustrator.....Imker
Informatietechnicus.....Inlegwerker.....**Instrumentmaaker**.....Ivoorbewerker.....**Jaager**.....Juwelier
Kaarder....**Kaarsemaaker**....Kaarsenmaker....Kaasmaker.....**Kammemaaker**.....Kantklosser....Kapper
Karikatuurtekenaar.....Keramist.....Ketelmaker.....Kledinghersteller.....Kleermaker.....**Kleermaker**
Klokkengieter....Klompenmaker....Knoper....Koffiebrander....Kok.....**Kooperslaager**.....Kopergraveur
Koperslager.....Korsetmaker.....Kostuummaker.....Kralenbreier.....Kristalslijper.....**Krygsman**
Kuiper.....**Kuiper**.....Kunstbloemenmaker.....Kunstsmid.....Laborant.....Landbouwer.....**Landman**
Lantaarenmaaker.....*Lasercutter*.....Lasser.....Lattenklover.....Lederbewerker.....**Leerbereider**
Leerlooier.....Leidekker.....Lemer.....*Letterpress*drukker.....Letterschilder.....Lichtreclamemaker
Lijstenmaker....Lingerieontwerper....Loodgieter....**Lootgieter**....**Lymmaaker**....**Lyndraaier**.....Maalder
Maatkleermaker....**Mandemaaker**....Mandenmaker....Mattenvlechter....**Messemaaker**....Marquetteur
Metselaar.....**Metselaar**.....Meubelmaker.....Meubelontwerper.....Mijnwerker.....Modeontwerper
Molenaar.....Molensteenmaker.....**Moolenaar**.....Mosterdmaker.....Mozaïekmaker.....**Munter**
Muntslager.....**Musikant**.....Mutsenmaker.....Muziekinstrumentenbouwer.....Naaimachinetechnicus
Naaldemaaker.....Natuursteenbewerker.....Nettenbreier.....Olieslager.....**Olislaager**.....Opticien
Orgelbouwer.....**Orlosimaaker**.....Ornamentmaker.....Orthopedist.....Palingroker.....Pannenbakker
Papierknipper.....**Papiermaaker**.....Papierschepper.....Parfumeur.....Parketteur.....Passementwever
Pasteibacker.....Patissier.....Patroontekenaar.....Pedicure.....**Peerelgaater**.....Perkamentmaker
Pianostemmer.....Pijpenmaker.....Pitrietvlechter.....**Plaatdrucker**.....**Plaatsnyder**.....Plaatwerker
Plateelschilder.....Poelier.....**Pompemaaker**.....Poppenmaker.....Porseleinschilder.....**Pottebacker**
Pottenbakker.....Pottendraaier.....Preparateur.....**Pruikemaaker**.....Pruikenmaker.....Restaurator
Riemenmaker.....Rietdekker.....Rietsnijder.....Rietvlechter.....**Roeremaaker**.....**Saalemaaker**
Scenograaf.....**Schaatsemaaker**.....Schapenscheerder.....Scharenslijper.....Scheepsbouwer
Scheepsmodelmaker.....Scheepstimmerman.....**Scheepstimmerman**.....**Scheider**.....Schepelmaker
Schilder.....**Schilder**.....Schilderijrestaureur.....**Schoenmaaker**.....Schoenmaker.....Schoonheidsspecialist
Schoonmaker...Schoorsteenveger....Schoppensnijder....Schrijnwerker....**Schrijnwerker**....**Schuyermaaker**
Seevemaaker....**Seilemaaker**...Sierlijstmaker....Siersmid....Sigarenmaker.....Silhouetknipper....**Silversmit**
Sjouwer.....Slachter.....Slager.....Sloper.....Slotenmaker.....Sluiswachter.....**Smit**.....**Speldemaaker**
Spiegelmaaker....Spiegelmaker.....Spinner.....Steenbakker.....Steenhouwer....**Steenhouwer**.....**Steensager**
Stoelemaaker.....Stoelenmaker.....Stoelenmatter.....Stoffeerder.....Stoker.....Stratenmaker.....Strijker
Stroper.....Strovlechter.....Stukadoor.....**Suikerbacker**.....**Swaardveeger**.....**Syreeder**.....Tandtechnicus
Tapeitwerker.....Tassenmaker.....Tatoeëerder.....Taxidermist.....Tegelbakker.....Tegellegger.....Teler
Textieldrukker.....Textielreiniger....**Tichgellaar**....Timmerman.....**Timmerman**.....Tinciseleerder.....Tingieter
Tinnegieter...Touwslager...Touwsplitter...Tuigmaker...Tuinier...Turfsteker...Uithangbordenschilder
Uurwerkmaker....Veehouder....**Veender**....Verfmaker.....Vergulder....**Veruwer**.....Visagist.....Visser
Visser.....Vitser.....Vlasbewerker.....**Vleeshouwer**.....Voeger.....Voerman.....Volder.....Vormgever
Vroedvrouw.....**Waagemaaker**.....Wagenmaker.....Wapensmid.....Wasvrouw.....Webdesigner.....**Weever**.....
Wegwerker.....Wever.....Wijnbouwer.....**Wolbereider**.....Zadelmaker.....Zandbeeldhouwer.....Zeefdrukker
Zeeman.....Zeepzieder.....Zeilmaker.....Zetter.....Zinkwerker.....

› De beroepsnamen kunnen net zo goed in vrouwelijke vorm!
› **Uit: Jan Luycken Het Menselyk Bedryf, 1694**

sche kennis naar expliciete kennis waarbij productiemethoden werden gesystematiseerd en gedocumenteerd.

DE INDUSTRIËLE REVOLUTIE

De industrialisatie luidde het spanningsveld tussen mens en machine in. Nieuwe aandrijftechnieken inspireerden de ontwikkeling van nieuwe machines die steeds meer taken konden uitvoeren die voorheen in de huisnijverheid werden beoefend. Sommige sterk gespecialiseerde ambachtslui konden hun ambacht blijven uitoefenen, maar anderen moesten hun zaak opgeven en als arbeider aan de slag gaan in grote werkplaatsen en fabrieken. De bedrijven konden sneller, goedkoper en soms beter werk leveren. Dit ten koste van de arbeiders die in slechte omstandigheden en tegen lage lonen moesten werken. Door de groei daalde de prijs van de producten voor de consument, waardoor steeds meer mensen ze konden veroorloven.

Samen met de gilden was ook het georganiseerde doorgeven van vaardigheden van meester op leerling verdwenen en ontstond de vraag naar gespecialiseerd onderwijs. Het invoeren van nieuwe technieken en productiemethodes deed steeds sneller nieuwe specialisaties en beroepen ontstaan. De nijverheidsscholen probeerden op deze vraag in te spelen door een brede waaier aan beroepsopleidingen aan te bieden. Anderzijds daalde door de grootschalige productie de vraag naar geschoold vakmanschap ten voordele van ongeschoolde arbeid.

HEIMWEE NAAR DE AMBACHTSMAN IN DE 19DE EEUW

Als reactie op de geïndustrialiseerde samenleving en de explosie aan industrieel geproduceerde consumptieartikelen, kwam er verzet tegen het kapitalisme en dominantie van machines. Er ontstond een nostalgie naar ambachtelijk vervaardigde producten. Zo romantiseerde de neogotische beweging de middeleeuwen en zijn ambachtelijk handwerk. Ook de oprichting van de Sint-Lukasscholen en de heimwee naar de religieuze corporaties uit de middeleeuwen kaderden in deze stroming. Daarnaast zette ook de *Arts and Crafts Movement* in Engeland zich af tegen de industriële eenvormigheid, pleitte ze voor sociale hervormingen en promootte ze kwalitatief handwerk uitgevoerd door de creatieve ambachtsman. De Engelse schrijver John Ruskin (1819-1900) roemde de ambachtsman, die in tegenstelling tot de nauwgezette volmaaktheid van de machine, symbool stond voor menselijke individualiteit, variatie en onregelmatigheden in het handwerk. De kwantiteit aan uniforme voorwerpen en de eenvormige perfectie van machinaal gemaakte goederen, tastte volgens hem de tactiele eigenschappen van materiële dingen aan. Bovendien stond volgens Ruskin de starheid van het industriële tijdperk, experimenteren en de ervaring van mislukkingen in de weg. Machines laten aarzeling en fouten namelijk niet toe. Machines begeven het als ze de controle verliezen, maar mensen stuiten op toevallige ontdekkingen. Ruskin was ervan overtuigd dat de moderne samenleving als geheel naar het pre-industriële verleden moest en kon terugkeren.

AMBACHTEN IN DE 20STE-21STE EEUW

In de 20ste en begin 21ste eeuw bleef de spanning tussen ambachtelijke en industriële productie bestaan, maar werd er ook gezocht naar de onderlinge verstandhouding tussen ambacht, design en kunst. Tot aan de art deco stonden toegepaste kunst, design en ambachtelijk vakmanschap dicht bij elkaar. Het modernisme dat daarop volgde, wordt vaak gezien als een radicale breuk met het ambachtelijke, al was deze in de praktijk niet altijd zo drastisch. Bauhaus (1919-1932) stond aan de wieg van het industriële design. Toch was hun opleiding gebaseerd op een werkmodel waarbij ambachten ingezet werden als voorbereidend stadium op de industriele productie. De ambachtelijke ateliers werden gezien als laboratoria waar studenten voeling kregen met het proces, het materiaal en de vorm. De drang van het modernisme naar vernieuwing zorgde er uiteindelijk voor dat de industriële waarden werden geaccepteerd en dat industrieel vervaardigde designproducten toegankelijk konden worden gemaakt voor een breed publiek. De tweede helft van de 20ste eeuw werd gekenmerkt door verdere rationalisering en geautomatiseerde productie. Het economisch denken was gericht op nutsmaximalisatie en ambachten werden volledig verdrongen door handel, dienstverlening, industrie en technologie. Machines en computers zouden het fysieke werk grotendeels overnemen en handwerk overbodig maken. Binnen het onderwijs kwam de nadruk te liggen op cognitieve vaardigheden waardoor vakopleidingen zich meer en meer richtten op leerlingen die weinig kans maakten binnen de kenniseconomie. In het laatste decennium lijkt zich opnieuw een tegenbeweging af te tekenen die zich afkeert van industriële eenvormigheid en massaliteit, en unieke en kwalitatieve producten herwaardeert.

3. AMBACHTEN ALS (IMMATERIEEL CULTUREEL) ERFGOED

AMBACHTEN = ERFGOED

Ambachten maken deel uit van ons erfgoed. Erfgoed is dat wat een groep mensen waardevol vindt om te bewaren. Zo'n groep mensen wordt een erfgoedgemeenschap genoemd. Waardevol betekent dat die dingen die in het verleden een betekenis hadden, ook nu nog een rol kunnen spelen én belangrijk genoeg geacht worden om door te geven naar toekomstige generaties. Sporen van ambachten zijn terug te vinden in de verschillende soorten erfgoed zoals die door het beleid worden benoemd: onroerend, roerend en immaterieel erfgoed. Zo heeft een ambachtsman zijn ambachtelijke vaardigheden (immaterieel erfgoed) nodig om zijn ambacht te kunnen uitoefenen, maar kunnen ook zijn gereedschap (roerend) en atelier (onroerend) als erfgoed beschouwd worden. Elk soort erfgoed is onlosmakelijk met de andere verbonden en vraagt een specifieke erfgoedzorg. Wanneer het echter gaat om het levend en actief houden van ambachten, vraagt vooral het immateriële erfgoed onze specifieke aandacht.

TASTBAAR ERFGOED		NIET-TASTBAAR ERFGOED
Niet verplaatsbaar	**Verplaatsbaar**	
Onroerend erfgoed	**Roerend cultureel erfgoed**	**Immaterieel cultureel erfgoed**
Historische en archeologische sites, steden, monumenten, molens, landschappen, kanalen, boten, treinen, heraldiek …	Schilderijen, beelden, juwelen, relikwieën, munten, zegels, meubels, tapijten, handschriften & boeken, foto's, films, muziekinstrumenten, literatuur, archieven & documenten, digitale bestanden …	Ambachten, technieken, rituelen, verhalen, dialecten, gebruiken, recepten, feesten, talen, rites, overtuigingen, liederen, podiumkunsten, sport-spelen …

IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED (ICE)

Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) is een mondvol voor niet-tastbaar erfgoed. Het gaat om heel diverse tradities en gewoonten die doorgaans in vijf categorieën of domeinen worden opgedeeld. Ambachtelijke vaardigheden en technieken (het immateriële aspect van ambachten) zijn er één van. Het belangrijkste kenmerk van immaterieel erfgoed is dat het dynamisch is. Het evolueert mee met de tijd en met de generaties die het zich eigen maken en er nieuwe betekenissen aan geven. Er wordt dan ook bewust gesproken over (waar)borgen in plaats van beschermen of bewaren van ICE. Zo blijven die tradities en gewoonten een actief onderdeel van het leven van vandaag en morgen. Borgen kan op diverse manieren. Naast het in kaart brengen, het documenteren en onderzoeken, het breder bekend maken en het organiseren van educatie, en het opnieuw leven inblazen, is transmissie of overdracht de belangrijkste vorm van borging. Want zonder transmissie en het aanleren aan jongere generaties, geen effectieve overdracht of toekomstperspectief voor ICE.

> Wil je meer weten over borgen? Eerste Hulp Bij Borgen (p. 149) helpt je op weg en schetst de verschillende soorten borgingsmaatregelen.

Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)?	Gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken van vroeger die mensen levend willen houden en willen doorgeven voor de toekomst. ICE gaat zo voortdurend mee met de tijd.
Erfgoedgemeenschap?	Al wie met elkaar verbonden is door de gemeenschappelijke erkenning, waardering en zorg voor een bepaald soort erfgoed.
Borgen?	ACTIE! Je ICE in kaart brengen, documenteren, bekendmaken en vooral actief doorgeven aan anderen en jongeren om het toekomst te geven.
Domeinen?	Deelverzamelingen van ICE: 1. mondelinge tradities en uitdrukkingen 2. podiumkunsten 3. sociale gebruiken, rituelen en feesten 4. kennis en praktijken over natuur en universum **5. ambachtelijke vaardigheden en technieken**

AMBACHTEN EN ICE IN EEN WERELDWIJD KADER

In 2003 lanceerde *UNESCO*, de wereldorganisatie voor onderwijs, wetenschap en cultuur, de *Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed*. Een noodzakelijke aanvulling op de bekende *Conventie voor de bescherming van Cultureel en Natuurlijk Werelderfgoed* (1972) met de daaraan gekoppelde Werelderfgoedlijst. Deze lijst verzamelt *the best off* van het wereldwijde onroerende erfgoed: monumenten en landschappen van bijzondere waarde of in bedreigde toestand. Na verloop van tijd werd echter vastgesteld dat vooral de Westers georiënteerde werelddelen goed vertegenwoordigd waren op de Werelderfgoedkaart en dus geenszins de rijke diversiteit aan culturen weerspiegelde, wat oorspronkelijk beoogd werd. De verklaring hiervoor werd al snel gevonden: culturele uitingen bestaan immers evenzeer uit waarden en tradities als uit bouwwerken. En heel wat culturen zijn rijk aan tradities die van generatie op generatie worden doorgegeven en als het ware een onzichtbare rode draad door de geschiedenis van hun volk, groep of erfgoedgemeenschap weven.

Elke staat die de ICE-Conventie ratificeert en goedkeurt – eind 2013 waren dat er 158 – gaat het engagement aan om op nationaal vlak het borgen en doorgeven van ICE zo goed mogelijk

aan te moedigen en te ondersteunen. De Conventie zelf bevat naast de nodige definities, zowel nationale als internationale afspraken en regels, waaronder de samenstelling van drie lijsten op internationaal niveau: de *Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid*, een *Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft* en het *Register van programma's, projecten of activiteiten die het best de doelstellingen en de principes van de conventie weerspiegelen*.

★ **UNESCO & ICE —** *UNESCO*, de organisatie voor Onderwijs, Wetenschappen en Cultuur van de Verenigde Naties heeft als doel de internationale samenwerking in deze domeinen te bevorderen en aan een vreedzame wereld te werken. Op hun website vind je alle info over de *Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE)* (2003), een schat aan internationale voorbeelden, nieuws, activiteiten, publicaties ... De tekst van de Conventie vind je op de website.
www.unesco.org/culture/ich/

★ **5 voorbeelden van traditionele ambachten op de *Representatieve Lijst* van *UNESCO****

De productie van boomschorsdoek, Oeganda — De productie van boomschorsdoek in Oeganda is gebaseerd op oeroude kennis en een prehistorische techniek die ouder is dan de weeftechniek. Het textiel wordt gemaakt van boomschors die beslaan wordt met houten hamers om te komen tot een zachte doek met terracotta kleur.

Handgemaakte wollen kleding, Estland — Op de eilanden van Kihnu wordt handgemaakte wollen kleding gedragen door vrouwen. Thuis breien en weven ze handschoenen, kousen, rokken en blouses van zuivere wol. Veel van de symbolische figuren en kleuren zijn gebaseerd op oude legenden.

Papierknippen, China — De techniek van het papierknippen is verspreid over heel China en wordt hoofdzakelijk door vrouwen uitgevoerd. De motieven variëren naargelang de regio en het doel (decoratie van interieur, versiering bij festiviteiten of gebruikt bij gebeden).

Het Smeden van een *Kris* (symbolisch wapen), Indonesië — De Indonesische *Kris* is zowel een wapen als een spiritueel voorwerp dat volgens de overlevering magische krachten bezit. De smid vervaardigt het asymmetrische lemmet van ontelbare (soms tot wel 100) lagen ijzererts en nikkel, maar ook de schede is minutieus bewerkt.

Traditionele houten architectuur, Republiek Korea — De traditionele houten architectuur van Zuid-Korea vraagt specifieke vaardigheden. De timmerlieden beheersen het volledige productieproces gaande van het ontwerp, de keuze van de materialen, het kappen en bewerken van het hout en het opbouwen van de constructie zonder spijkers.

* Nieuwsgierig naar meer? Via de *UNESCO*-website kan je op zoek naar nog meer ambachten op de *UNESCO*-lijsten.

UNESCO schetst met de Conventie een kader voor het borgen van ICE en ambachten, maar laat veel ruimte voor interpretatie. Zo rijzen vragen als: hoe strikt is 'traditioneel vakmanschap'? Gaat het enkel om ambachten met een sterke link met de culturele identiteit van een gemeenschap? Moeten de ambachten een pre-industrieel karakter hebben en is het gebruik van enige vorm van energie zo uitgesloten? Is een generatiewissel een voorwaarde om als ICE bestempeld te worden? ...

Als we er van uitgaan dat ICE een dynamisch gegeven is dat mee evolueert met de tijd, moet een ruime en hedendaagse interpretatie absoluut kunnen. *UNESCO* omschrijft zelf immaterieel cultureel erfgoed in zijn infokit als: traditioneel, eigentijds én levend, inclusief, representatief en gemeenschapsgebonden.

De Conventie focust op ambachten als de verzameling van (immateriële) kennis en vaardigheden eerder dan op de (materiële) eindproducten. Het borgen is dus vooral gericht op de overdracht van deze knowhow en vaardigheden. Net als de andere vormen van ICE, staan ambachten dagelijks onder druk. Globalisering, massaproductie, toerisme, armoede, oorlog, culturele voorkeuren, de ecologische crisis ... vormen een bedreiging voor hun voortbestaan. Meer hierover in S.O.S. ICE & Ambachten (p. 174). *UNESCO* ontwikkelde ook andere wereldwijde programma's en maatregelen om tegemoet te komen aan de bedreigde positie van ICE en ambachten vandaag. Zo worden lidstaten aangemoedigd om *Living Human Treasures*programma's (zie ook p. 163) op te zetten rond het doorgeven van uitzonderlijke *skills* en is het *World Crafts Council* opgericht.

★ **World Crafts Council (WCC) —** Het *World Crafts Council* is een non-profit partnerorganisatie van *UNESCO* die ambachten en ambachtslui wereldwijd wil versterken door het bieden van ondersteuning, advies én de organisatie van uitwisselingsprogramma's, workshops, seminaries, tentoonstellingen ... Het *WCC* is onderverdeeld in vijf regio's: Afrika, Azië, Europa, Latijns-Amerika en Noord-Amerika.
www.wcc-aisbl.org

> lees verder op p. 38

GEREEDSCHAP

Ieder ambacht zijn specifiek gereedschap. Zeg dus nooit zomaar hamer ...

Handwerktuigen en hun gebruikers identificeren? Zoek op ID-DOC, de online databank van het MOT (Museum voor de Oudere Technieken). Je kan speuren op vorm, naam of gebruiker. www.mot.be

BANK	HAMER
BIK	HAMER
BODEM	HAMER
BREEUW	HAMER
DREVEL	HAMER
EDELSMIDS	HAMER
GLAZENMAKERS	HAMER
HOEF	HAMER
IJS	HAMER
KAP	HAMER
KLAUW	HAMER
KLOMPENMAKERS	HAMER
LEIDEKKERS	HAMER
LOOD	HAMER
PLAK	HAMER
RUBBER	HAMER
SCHOENMAKERS	HAMER
SCHRIJNWERKERS	HAMER
SMEED	HAMER
STEENHOUWERS	HAMER
STEMPEL	HAMER
STOFFEERDERS	HAMER
TENGEL	HAMER
UITDEUK	HAMER
VLAK	HAMER
VLEES	HAMER
VOOR	HAMER
ZAAGZET	HAMER

★ **Enkele Europese organisaties actief rond ambachten**

EFACF — *EFACF (European Folk Art and Craft Federation)* is een organisatie die bestaat uit leden uit 11 Europese landen. De federatie vormt een netwerk dat jaarlijks bijeenkomt en traditionele ambachtslui en organisatoren van ambachtelijke activiteiten bij elkaar brengt om zo de uitwisseling van kennis en vaardigheden te vergemakkelijken. Met dit doel voor ogen organiseert *EFACF* onder meer conferenties en tentoonstellingen.
www.folkartandcraft.net

Institut National des Métiers d'Art (INMA) — Het Franse *Institut National des Métiers d'Art* wordt aangestuurd door het ministerie van Ambacht, Handel en Toerisme; het ministerie van Cultuur en Communicatie; en het ministerie van Educatie. Het heeft tot doel om ambachten alle ontwikkelingskansen te geven in het huidige economische en culturele klimaat. Het is gericht op zowel professionelen, amateurs als studenten. Het instituut wil werk maken van: informatieverstrekking, onderzoek en documentatie, het bevorderen van opleiding en transmissie, het verbeteren van de toegang tot werkgelegenheid en het ondersteunen van bedrijven, het aanwakkeren van experiment en innovatie, het versterken van ambachten op nationaal en internationaal niveau en internationale samenwerking.
www.institut-metiersdart.org

Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) — Het *Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*, gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, maakt werk van het versterken van volkscultuur en immaterieel erfgoed. Dit door beide te promoten en toegankelijk te maken, door de sector te stimuleren en te professionaliseren en door de participatie te bevorderen. Het *VIE* brengt de *UNESCO* Conventie Immaterieel Erfgoed in de praktijk en heeft een sterke focus op ambachten.
www.volkscultuur.nl

Craftscouncil UK — De *Crafts Council* wil hedendaagse ambachten in het Verenigd Koninkrijk onder de aandacht brengen. Ze willen werk maken van een sterke economische context en infrastructuur voor hedendaagse ambachten, willen een groter en meer divers publiek aanspreken en zowel nationaal als internationaal ambachtelijke praktijken uit het Verenigd Koninkrijk promoten. Deze doelen bereiken ze door educatieve programma's te ontwikkelen, tentoonstellingen in te richten en conferenties en seminaries te organiseren.
www.craftscouncil.org.uk

Crafts.nu — *Crafts.nu* is het digitaal platform van *Crafts Council Nederland (CCNL)*. *Crafts.nu* heeft de taak op zich genomen om een *Craftsmap* te ontwikkelen waarop informatie terug te vinden is over de beoefenaars van uiteenlopende ambachten. Deze kaart kan visualiseren waar en bij wie de kennis over ambachten is terug te vinden. Met behulp van deze *Craftsmap* kan een start worden gemaakt met het beantwoorden van de vraag naar de overdracht van deze kennis.
www.crafts.nu

AMBACHTEN EN ICE IN VLAANDEREN

België ratificeerde in 2006 de *UNESCO Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed*. Daarmee engageerde het land zich om een beleid te ontwikkelen voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE), een derde erfgoedpijler, naast het roerend en onroerend erfgoed. Als eerste maatregel hierin, riep de Vlaamse Gemeenschap in 2008 de *Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen* in het leven om de diversiteit aan immaterieel erfgoed in Vlaanderen in de kijker te plaatsen en het borgen van ICE te stimuleren. Momenteel staan er enkele tradities op deze lijst die aan de slag gaan met traditioneel vakmanschap: kant maken in Vlaanderen, de Belgische biercultuur, de kennis en vaardigheden voor het bouwen van balansbogen van Miel Van Beeck, het telen van grondwitloof, de kunst van de valkerij, de garnaalvisserij te paard te Oostduinkerke … Dit is natuurlijk nog maar een aanzet. Het is de bedoeling dat de Inventaris kan aangroeien en dat ook het aandeel ambachtelijke praktijken kan uitbreiden. Elke erfgoedgemeenschap die een bepaalde ambachtelijke traditie waardevol vindt en er borgingsmaatregelen rond ontwikkelt, kan deze voordragen en zo mogelijks in aanmerking komen voor de Inventaris.

In 2010 publiceerde Vlaams cultuurminister Joke Schauvliege een uitgebreide visienota over immaterieel cultureel erfgoed om de inhoud van de *UNESCO* Conventie uit 2003 concreter te maken op maat van Vlaanderen. In navolging hiervan besliste de Vlaamse Regering in 2011 om verschillende professionele organisaties een specifieke opdracht mee te geven voor het begeleiden en ondersteunen van erfgoedgemeenschappen die immaterieel erfgoed koesteren. Deze organisaties nemen net als de erfgoedcellen een sleutelrol op voor ICE.

Het zijn enerzijds de landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed: dienstverlenende organisaties die zich inzetten om rond een bepaalde erfgoedspecialisatie of thema de actoren in het veld te begeleiden en internationale expertise binnen te brengen. Ze focussen zowel op het roerend als op immaterieel cultureel erfgoed. Het belangrijkste expertisecentrum met betrekking tot ambachten is *ETWIE*, het Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed dat ook ambachten behartigt. Maar er zijn ook andere expertisecentra in meer of mindere mate actief rond ambachten. Je vindt ze achteraan dit boek. Daarnaast zijn er natuurlijk nog de collectiebeherende instellingen of musea die collecties rond ambachten herbergen en vaak ook een publiekswerking ontplooien rond het doorgeven van ambachtelijke technieken. En niet te vergeten de vele verenigingen en heemkundige kringen die dikwijls werken rond het thema ambachten. Aangezien onroerend erfgoed eveneens raakvlakken heeft met ambachten in functie van ons monumentaal erfgoed zijn ook daar actoren actief rond het conserveren en restaureren.

> Een overzicht van de belangrijkste actoren vind je achteraan op p. 179.

> lees verder op p. 42

IN DE VINGERS

De eindeloze herhaling van ontelbare handelingen.

De handen van ambachtsmannen en -vrouwen voeren dagelijks duizenden bewerkingen uit. Vingers geven vorm. Producten krijgen tijdens het trage maakproces tijd om zich te nestelen in de gedachten van de ambachtsman/vrouw. Doen en denken, maken en ontwerpen gaan zo hand in hand.

bakken....bedrukken....beitsen....binden....blazen....bleken....blussen....borduren....boren
brakelen....branden....breeuwen....breien....breken....bruneren....buigen....ciseleren
draaien....drogen....drukken....emailleren....etsen....fineren....fixeren....flocken
frezen....gieten....graven....graveren....haken....hakken....hameren....hekelen
impregneren....inleggen....kaarden....kammen....kanten....kappen....klemmen....kleuren
klinken....klossen....klieven....kneden....knopen....lakken....lamineren....lappen....laseren
lassen....mangelen....marmeren....metsen....mouleren....naaien....perforeren....persen
pletten....plooien....poken....polijsten....politoeren....ponsen....printen....punniken
rekken....rijgen....roeren....roken....rollen....roten....schaven....scheppen....scheren
scherpen....schrijven....schroeven....schuren....sealen....slaan....slijpen....smeden
smelten....smeren....smocken....snijden....solderen....spannen....spijkeren....spinnen
splijten....splitsen....stansen....stapelen....stempelen....stikken....stomen....strijken
strooien....tappen....tekenen....trekken....tuften....twijnen....twisten....typen....uithollen
verbinden....vergulden....verhitten....verlijmen....vernissen....verspanen....verven
vijlen....vilten....vitsen....vlechten....vouwen....walsen....weken....weven....wikkelen
wrijven....wringen....zagen....zandstralen....zetten....zeven....zwingelen....

★ **Enkele erfgoedorganisaties en musea actief rond ambachten**

ETWIE — *ETWIE* vzw is erkend door de Vlaamse overheid als *Expertisecentrum voor het Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed.* In de eerste plaats houdt *ETWIE* zich bezig met de roerende en immateriële aspecten van dit erfgoed: het gaat dan bijvoorbeeld om gereedschap, instrumenten, toestellen en machines, maar ook om gebruiken, kennis en technieken. *ETWIE* wil rond dit erfgoed een netwerk uitbouwen, waarbij het delen van kennis en expertise centraal staat. De kennisbank op de website verzamelt de actoren, collecties en expertise rond het TWIE-erfgoed. Via de invulfiches kan je zaken zelf aanmelden.
www.etwie.be

Bokrijk — *Bokrijk* is meer dan een openluchtmuseum dat het vroegere dagelijkse leven op het platteland toont aan de hand van historische gebouwen. *Bokrijk* is eveneens een door UNESCO geaccrediteerde organisatie voor immaterieel cultureel erfgoed die aandacht besteedt aan het levendig houden van ambachten o.a. door het organiseren van demonstraties en workshops voor een breed publiek.
www.bokrijk.be

MIAT — Het *MIAT* is een Gents museum voor industrieel erfgoed gehuisvest in een voormalige katoenspinnerij en met een bijzondere collectie rond industrie, arbeid en textiel. Met een innovatief en dynamisch collectiebeleid verzamelt het *MIAT* zowel het verleden, het heden als de toekomst. Daarnaast zet het ook sterk in op educatie en publiekswerking door de organisatie van expo's, druk- en textielworkshops, filmvoorstellingen ...
www.miat.gent.be

MOT — Het *MOT* is het *Museum voor Oudere Technieken.* Het zoomt in op alle technieken die spier-, wind- of waterkracht vergen. Het museum bezit een indrukwekkende verzameling handwerktuigen en machines, en een bibliotheek rijk aan technische handboeken en naslagwerken. Daarnaast organiseert het *MOT* diverse opleidingen om de transmissie van technieken te verzekeren.
www.mot.be

CVAa — Het *Centrum Vlaamse Architectuurarchieven (CVAa)* is het landelijk expertisecentrum voor het cultureel erfgoed van het ontwerp van de omgeving. Het registreert, beheert, onderzoekt en ontsluit dit erfgoed via projecten en publicaties over architectuur, vormgeving, stedenbouw en architecten. Daarnaast beheert het *CVAa* de *Databank Architectuurarchieven* waarin erfgoed van vormgevers en architecten is opgenomen en vormt adviesverlening één van de kerntaken van de organisatie.
www.cvaa.be

Kant in Vlaanderen vzw — *Kant in Vlaanderen* is een koepelorganisatie die kant als immaterieel erfgoed in stand houdt en verder ontwikkelt. Geaccrediteerd door *UNESCO* als expertorganisatie coördineert, optimaliseert en stimuleert *Kant in Vlaanderen* de bewaring, verspreiding en overdracht van het ambacht in Vlaanderen. *Kant in Vlaanderen* beheert het *Museum voor hedendaagse kant* in Sint-Truiden, organiseert opleidingen en beschikt over een studie- en praktijkcentrum.
www.kantinvlaanderen.be

Als derde pijler in het faciliterende immaterieel erfgoedbeleid ontwikkelde de Vlaamse Gemeenschap in 2012 de website www.immaterieelerfgoed.be. Een interactief platform dat bijdraagt tot de zichtbaarheid van immaterieel erfgoed in Vlaanderen, een virtuele basis aanreikt voor de uitbouw van een netwerk rond het ICE in Vlaanderen én het bewust omgaan met het borgen van ICE stimuleert. Tradities en gewoontes uit Vlaanderen kunnen zich er op aanmelden en zo zichtbaar gemaakt worden voor een breed publiek. Daarnaast kunnen erfgoedgemeenschappen er eveneens hun expertise delen over borgingsmaatregelen én kan het platform ingezet worden als handige *tool* om te komen tot een dynamische en kwaliteitsvolle *Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen.* Het is met andere woorden een inspiratiebron, kennisdatabank en contactforum voor al wie immaterieel cultureel erfgoed een toekomst wil geven.

★ **www.immaterieelerfgoed.be —** De databank en website www.immaterieelerfgoed.be vormt het centraal platform waar alle informatie, contacten en nieuws over ICE in Vlaanderen te vinden is. Het toont een staalkaart van wat leeft in Vlaanderen rond ICE en geeft erfgoedgemeenschappen de kans hun ICE en alles wat ze errond aan borgingsmaatregelen ondernemen in het licht te stellen en uit te wisselen. Je vindt er ook de link naar de *Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen.*
www.immaterieelerfgoed.be

4. AMBACHTEN VANDAAG OP HET SNIJPUNT VAN SECTOREN

Ambachten horen niet enkel in de erfgoedhoek thuis. De visienota van de Vlaamse Overheid benadrukt met betrekking tot het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) net zo goed dat de beleidsdomeinen en -velden werk/economie, onderwijs, de kunsten en het socioculturele veld aan zet zijn. Vooral interactie en samenwerking met onderwijs en tewerkstelling zijn noodzakelijk om het doorgeven van technieken veilig te stellen voor de toekomst. De erfgoedsector alleen kan ambachten niet redden. Ambachten hebben die andere sectoren nodig die een belangrijke hefboom kunnen betekenen. Bruggen slaan en de krachten bundelen is dus de boodschap!

Het is echter niet altijd evident om het belang van ambachten in onze huidige samenleving hard te maken. Ambachten kampen met een slecht imago, de sector mist belangenbehartigers en het ontbreekt aan cijfermateriaal dat de reikwijdte van het domein ambachten in kaart brengt. Zo is het aantonen van bijvoorbeeld het economisch aandeel van ambachten in het Bruto Binnenlands Product (BBP) moeilijk omdat de gehanteerde definities niet altijd samenvallen met wat we verstaan onder ambachten en omdat informele economie buiten beeld blijft. Maar ook het aantal bedrijven of werkzame personen actief binnen de ambachten is moeilijk te meten. Het bestaande cijfermateriaal (bijv. NACE) is te weinig fijnmazig om er de vaak kleinschalige ambachtelijke praktijken uit te destilleren. Binnen de opgesomde sectoren wordt vaak geen onderscheid gemaakt tussen industriële en ambachtelijke productie. Extra onderzoek dringt zich dus op om het belang van ambachten te kunnen onderstrepen.

De huidige economie focust in hoge mate op technologie, kennis, informatie en creativiteit & innovatie. Toch is onze samenleving nog grotendeels *'handmade'*. We wonen in huizen die er zonder metselaars, dakleggers, schrijnwerkers, elektriciens en loodgieters nooit zouden staan. Veel zaken worden tegenwoordig industrieel geproduceerd, maar beslist niet alles. Er is een toekomst voor ambachtslui. Onze (creatieve) maakindustrie in de ban van innovatie schreeuwt opnieuw om echte vakmensen en geen ongeschoolde schroevendraaiers.

Ambachten hebben niet alleen economie maar ook onderwijs nodig om te overleven. Door het slechte imago dat ambachten bij jongeren heeft (o.a. door het huidige watervalsysteem), is de instroom van kandidaat ambachtslui in het onderwijs laag. De stapsgewijze hervorming van het secundair onderwijs wil hier voor een deel aan tegemoet komen door het vroeger detecteren van talenten en het laten verdwijnen van de huidige indeling in ASO, BSO, TSO en KSO. Maar ook andere opleidingsinstellingen zoals volwassenonderwijs, hoger onderwijs, deeltijds kunstonderwijs en beroepsopleidingen zijn belangrijke partners en verdienen aandacht. In het kader van transmissie is het alle zeilen bijzetten om de overdracht van ambachten zowel binnen als buiten het onderwijs te waarborgen.

Om ambachten te versterken is er dus dringend een structurele aanpak en coördinatie nodig vanuit het beleidsniveau. Maar er is eveneens een belangrijke taak weggelegd voor het middenveld. Diverse erfgoedorganisaties, maar ook organisaties uit de sectoren economie, onderwijs, toerisme, kunst en vrije tijd, met raakvlakken met het ambachtelijke, kunnen ambachten mee uitdragen en helpen versterken. Daarnaast zijn er ook de ambachtslui, ontwerpers en ondernemers die ambachtelijke technieken opnieuw kunnen herontdekken en in hun productieprocessen kunnen toepassen. Zij kunnen het imago van ambachten mee helpen opfrissen en zo ook het brede publiek winnen voor wat eerst stoffig en ten dode opgeschreven leek. Ambachten sterker op de kaart zetten, is dus werk van vele handen en kan een win-win voor alle partijen opleveren!

Het mag duidelijk zijn, om een toekomst te maken voor ambachten in de 21ste eeuw is er werk aan de winkel. Maar tegelijk ontvouwen zich talloze kansen die niet onbenut kunnen worden gelaten. In hoofdstuk 5 ontdek je hoe, maar eerst houden we de vinger aan de pols en kan je uitgebreid lezen hoe levensvatbaar ambachten vandaag de dag zijn.

★ **Enkele organisaties met raakvlakken met ambachten**

Design Vlaanderen — *Design Vlaanderen* promoot eigentijds, kwaliteitsvol en innovatief design in Vlaanderen. Het ondersteunt designers en galerijen en zet ondernemingen en openbare besturen aan tot het integreren van design in hun bedrijfscultuur en productieproces. Daarnaast wordt ook het brede publiek warm gemaakt voor design en Vlaanderen internationaal gepromoot als designregio. *Design Vlaanderen* maakt deel uit van *Agentschap Ondernemen.*
www.designvlaanderen.be

Flanders DC — *Flanders DC* helpt ondernemend Vlaanderen creatiever te worden en creatief Vlaanderen ondernemender. *Flanders DC* is zowel kenniscentrum als kennisdeler. *Flanders DC* inspireert, onderzoekt, organiseert opleidingen, workshops, verstrekt advies, organiseert publieksinitiatieven en is ook internationaal actief om Vlaanderen als creatieve regio te promoten.
www.flandersdc.be

Design Platform Vlaanderen — Met *Design Platform Vlaanderen* bundelen vijf toonaangevende designorganisaties (*Design Vlaanderen, Flanders Inshape, Flanders Fashion Institute, Designregio Kortrijk, Design Hub Limburg*) hun complementaire krachten om Vlaanderen als designregio op de wereldkaart te zetten. Ze ontwikkelen complementaire activiteiten rond het sensibiliseren, promoten, ondersteunen, implementeren, onderzoeken ... van design en richten zich zowel naar ondernemingen, designers, onderwijs, overheden, organisaties, pers en media als het ruime publiek.
www.designplatformvlaanderen.be

Handmade In Belgium — *UNIZO* lanceerde *Handmade In Belgium*, een 'authenticiteitslabel' dat Belgische ambachtsmannen of -vrouwen kunnen verkrijgen indien ze voldoen aan volgende voorwaarden. De ondernemers moeten zelfstandig in hoofdberoep zijn, maximaal twintig werknemers tewerkstellen en minimaal de helft van het productieproces moet met de hand gebeuren. Daarnaast moet het product (of de dienst) een zekere nutsfunctie hebben en zo uniek zijn dat het de handtekening van de maker draagt. De website van *Handmade In Belgium* is het uitstalraam voor de HIB-labeldragers.
www.handmadeinbelgium.com

VIJF VRAGEN VOOR ...

DE ERFGOEDWERKERS

DANIËLLE DE VOOGHT & TIJL VEREENOOGHE — *ETWIE*

ETWIE vzw is erkend door de Vlaamse overheid als expertisecentrum voor het technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed. In de eerste plaats houdt *ETWIE* zich bezig met de roerende en immateriële aspecten van dit erfgoed: het gaat dan bijvoorbeeld om gereedschap, instrumenten, toestellen en machines, maar ook om gebruiken, kennis en technieken. *ETWIE* wil rond dit erfgoed een netwerk uitbouwen, waarbij het delen van kennis en expertise centraal staat.
www.etwie.be

Zijn ambachten relevant in de 21ste eeuw?
Ja, om verschillende redenen:
Ambachtslieden zijn ondernemend en innovatief, aspecten die onontbeerlijk zijn voor een goed draaiende (economische) samenleving.
Ambachten of oude vaardigheden en technieken zorgen voor een link met een (gemeenschappelijk) verleden, noodzakelijk voor het creëren en in stand houden van een gevoel van identiteit van de individuen binnen een samenleving. (Restauratie)ambachten zijn bovendien nodig voor het onderhoud van ons materieel erfgoed, wat eveneens een rol speelt bij het vormen van deze identiteit.
Het voorgaande blijkt ook uit de belangstelling die toeristen hebben voor het ambachtelijke. De rol die ambachten spelen binnen deze sector, mag niet uit het oog verloren worden.
De 'traagheid' van ambachten zorgt voor een tegengewicht in een 'snelle' maatschappij. Producten afgeleverd door ambachtslui zijn niet enkel functioneel, maar voldoen evenzeer aan een zekere drang naar betekenis vanwege de consument.
Ambachtslui werken (vaak) met lokale grondstoffen. Hun producten dragen dan ook bij tot het creëren van een – door velen als noodzakelijk gepercipieerde – meer duurzame samenleving.

Hoe geven we ambachten een ticket voor de toekomst?
Door hun inbreng als creatieve, duurzame en economische pijler binnen een samenleving, vroeger en nu, te waarderen en te valoriseren op een ruime schaal.

Wat is volgens jou de grootste nood waaraan tegemoet moet worden gekomen?
Vakmanschap of vakbekwaamheid verkrijg je enkel door je jaren te kunnen vervolmaken in je techniek en vaardigheden. Jongeren die een welbepaald ambacht onder de knie willen krijgen, moeten dan ook de tijd krijgen om dit te doen. Pas dan, als er mensen willen of kunnen opgeleid worden, krijgen ambachten de kans om te overleven. Misschien is het zinvol om opnieuw een systeem van meester/leerling in het leven te roepen, aangepast aan de huidige samenleving, met aandacht voor moderne media, creatieve industrie e.d., waarbij zowel leerling als meester gestimuleerd en ondersteund worden vanuit verschillende oogpunten (onderwijs, ondernemerschap, cultuur, toerisme ...).

Waarmee kunnen we in Vlaanderen het verschil maken?
Het is belangrijk ambachten te waarderen en te ondersteunen vanuit verschillende (beleids)domeinen. Vlaanderen zou een verschil kunnen maken door resoluut te opteren voor een integrale aanpak, waardoor de ambachten opnieuw helemaal verankerd worden in de samenleving.

Welk ambacht fascineert je het meest?
Het ambacht van het papier scheppen is erg fascinerend. Hoewel het woord helemaal de lading dekt, is het toch een verrassing om effectief een papierschepper aan het werk te zien en te weten te komen hoe papier gemaakt werd (en eigenlijk nog steeds wordt, ook al is het procédé intussen geïndustrialiseerd).

4 AMBACHTEN DOORGELICHT

Een staat opmaken van ambachten (in Vlaanderen) vandaag.

1. AMBACHTEN ZIJN DOOD, LEVE DE AMBACHTEN!

Als we de vinger aan de pols houden van ambachten dan kunnen we volgende diagnose stellen: het gaat zowel goed als slecht met ambachten. Er is de laatste jaren nog nooit zoveel aandacht geweest voor alles wat handgemaakt en ambachtelijk is. Tegelijk is het vijf voor twaalf en stapelen de noden zich op. Er is dringend actie nodig op diverse terreinen willen we ambachten een *boost* geven en de vele kansen die zich momenteel voordoen met beide handen grijpen.

Zoals wel vaker met complexe problematieken, zijn de noden met betrekking tot ambachten nauw met elkaar verweven en verstrikt in een kluwen van makkelijk en moeilijker aan te pakken kwesties. De vier grootste uitdagingen die zich volgens ons stellen en waar moet worden op ingezet om uit de vicieuze cirkel te ontsnappen, zijn: de beeldvorming rond ambachten opkrikken, inzetten op actualisering en innovatie, werk maken van een statuut voor ambachtslui en de transmissie van ambachten veilig stellen. Op verschillende niveaus en schalen kan hieraan gewerkt worden.

Hieronder krijg je de belangrijkste sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van en voor ambachten beknopt opgelijst. We verzamelden ze op basis van verschillende stemmen uit het veld en praktijkervaringen. In de komende hoofdstukken kijken we welke opportuniteiten absoluut benut zouden moeten worden en krijg je op een schoteltje aangereikt wat elk van ons kan doen om ambachten aan te sterken.

2. S.W.O.T.

STERKTES = 10 BELANGRIJKE TROEVEN

1. **Rijke traditie en talent vandaag**
   Vlaanderen kent een lange traditie van ambachtelijke praktijken. In het verleden stonden we sterk in bijvoorbeeld tapijtweven, lakennijverheid, kant, diamantnijverheid, houtsnijwerk, edelsmeedkunst … Maar ook vandaag zijn opvallend veel mensen actief binnen ambachten en ambachtelijk design, zowel op professioneel als op amateurniveau. Jammer genoeg ontbreekt het ons aan cijfermateriaal om dit hard te maken.

2. **Passie**
   Ambachtslui zijn over het algemeen gedreven en zeer toegewijd. Hun liefde voor materiaal en techniek is bijzonder groot. Ze streven kwaliteit en perfectie na. De passie overstijgt dikwijls de economische belangen. Mensen die werken met hun handen blijken vaak gelukkiger.

3. **Kwaliteit**
   Handmatige productie onderscheidt zich van massaproductie. In onze huidige wegwerpmaatschappij zijn ambachtelijke producten vaak vervaardigd uit meer kwalitatieve en duurzame materialen dan hun industriële tegenhangers of zijn ze makkelijker te repareren.

4. **Op maat**
   Ambachtelijk werken onderscheidt zich daarnaast ook van industriële productie door het belang van creatief denken en de flexibiliteit die het kan leveren: maatwerk, het concipiëren van unieke producten en de mogelijkheid om te experimenteren.

5. **Expertise**
   Ambachtslui kunnen bogen op een kennis die jarenlang is opgebouwd en verfijnd. Doordat ze hun vak volledig in de vingers hebben, bezitten ze bovendien een unieke en zeer nuttige materiaal- en techniekkennis die ook op andere terreinen kan worden ingezet.

6. **Vernieuwing**
   Ambachten hebben in binnen- en buitenland bewezen (zie voorbeelden verspreid in deze publicatie) hoe traditie en vernieuwing elkaar kunnen versterken. Het 'heruitvinden' van een bepaalde traditie, techniek of materiaal blijkt niet alleen een verrijking voor het erfgoed en een ticket naar de toekomst, maar vaak ook economisch interessant.

7. **Opleidingen**
   Bepaalde ambachtelijke disciplines zijn stevig verankerd binnen het formele en niet-formele onderwijs. In Vlaanderen hebben bepaalde opleidingen bovendien een internationale reputatie. Denk maar aan de modeopleiding in Antwerpen of de internationale aantrekkingskracht van Brugge als stad van kalligrafie en letterbeeldhouwen.

8. **Internationale netwerken**
   Veel ambachtslui en ambachtelijke ondernemingen onderhouden internationale contacten en netwerken. De niche is vaak klein waardoor internationaal samenwerken een natuurlijk gegeven is. Zo gebeuren bijscholingen en specialisaties vaak in het buitenland.

9. **Creatief ondernemen**
   Verschillende ambachtelijke bedrijven en ontwerpers slagen erin om succesverhalen te schrijven. Het zijn meesters mét ondernemersgeest die goed draaiende KMO's runnen. Ze vinden een nichemarkt of diversifiëren hun aanbod of diensten, zodat hun afzetmarkt vergroot. Inzetten op innovatie en creatief ondernemerschap loont!

10. **Sterk in crisistijden**
    Ambachtseconomie is vaak beter bestand tegen de crisis dan sommige andere sectoren. Bepaalde ambachtelijke branches worden wel degelijk hard getroffen als het economisch minder gaat, maar voor andere blijft de vraag bestaande. In tijden van crisis drijft kwaliteit boven.

ZWAKTES = 10 BELANGRIJKE PIJNPUNTEN

1. **Ambachten onder de radar**
   Onbekend is onbemind. Ambachten zijn op dit moment weinig zichtbaar voor zowel publiek als beleid. Cijfermateriaal ontbreekt om het domein in kaart te krijgen en gericht actie te kunnen ondernemen.

2. **Ambachten = folklore**
   Niet alle praktijken slagen er even goed in om te actualiseren. Folklore- en ambachtsmarkten mogen niet leiden tot het gelijkstellen van ambachten met verdwenen beroepen. Het bevriezen van ambachten staat de ontwikkeling ervan en de garantie op voortleven in de toekomst namelijk in de weg.

3. **Versnippering**
   Het ambachtenlandschap is uiterst versnipperd en door zijn vele kleine ondernemingen zeer kwetsbaar. Ambachtsmannen werken vaak solitair en de diversiteit aan praktijken bemoeilijkt de bundeling van krachten. Bovendien zijn interne verdeeldheid en concurrentiestrijd soms spelbreker. Er is weinig uitwisseling, samenwerking en kennisdeling.

4. **Slecht vertegenwoordigd**
   De huidige versnippering is nefast voor de slagkracht en de verdediging van gedeelde belangen. Als kleine spelers is het moeilijk wegen op de brede en complexe context. Ambachten zijn dan ook slecht vertegenwoordigd in het middenveld. Daardoor missen ze ondersteuning en belangenbehartiging. Bovendien bevinden ambachten zich op het snijpunt van diverse beleidsdomeinen wat de vertegenwoordiging bemoeilijkt.

5. **Ambachten = slow**
   Meesterschap vraagt tijd. Zowel het leer- als het maakproces zijn tijdrovend. Een opleiding volstaat vaak niet om een ambacht onder de knie te krijgen. Het vraagt oefening, verdieping en specialisatie. Levenslang leren dus.

6. **Economisch moeilijk**
   De werkgelegenheid voor gespecialiseerde ambachtslui is dun gezaaid. Daarnaast blijkt economisch overleven als creatieve ambachtelijke ondernemer niet altijd evident. De economische slagkracht en weerbaarheid van deze kleinschalige bedrijven met een geringe productiecapaciteit, is vaak beperkt. Het ondernemerschap is risicovol, startkapitaal vergaren is vaak geen sinecure, de vraag is wisselend en het prijskaartje voor de klant vrij hoog omwille van het arbeidsintensieve productieproces. Bovendien is een goede meester niet noodzakelijk een goede ondernemer.

7. **Opleidingsmogelijkheden beperkt**
   Doordat ambachten een niche blijven met weinig slagkracht, wegen ze onvoldoende sterk door op het onderwijsbeleid. Het ontbreekt hen aan impact op het opleidingsaanbod, bijvoorbeeld in functie van het stroomlijnen van bestaande of de creatie van nieuwe opleidingen.

8. **Transmissie = moeilijk**
   De overdracht van ambachtelijke kennis en vaardigheden is niet evident. Belichaamde kennis doorgeven gebeurt al doende. Het vraagt specifieke pedagogische kwaliteiten en vooral een aanzienlijke leertijd.

9. **Erfgoedzorg is vaak zwak**
   Het borgen van ambachtelijke praktijken is complex en gebeurt nog onvoldoende. Het vraagt een integrale aanpak aangezien het niet alleen immaterieel cultureel erfgoed betreft, maar ook roerende en onroerende erfgoedaspecten. Het archiveren en documenteren van vluchtige praktijkkennis is bovendien moeilijk en er zijn onvoldoende *tools* op maat voorhanden.

10. **Vijf voor twaalf**
    Veel ambachtelijke kennis sterft uit. Een belangrijke vooroorlogse generatie ambachtslui verdwijnt en een aanzienlijk aandeel babyboomers gaat met pensioen. Vakmensen worden vaak niet opgevolgd en de instroom jong opgeleiden is klein. Niet alleen de menselijke dragers verdwijnen, maar ook de 'hardware' (werkmateriaal, machines, reserveonderdelen ...).

KANSEN = 10 BELANGRIJKE PERSPECTIEVEN

1. **Handmade = in**
   Er is hernieuwde aandacht en waardering voor verfijnd vakmanschap. De afkeer voor anonieme massaproductie en de geglobaliseerde consumptie- en wegwerpmaatschappij groeit. Het ambachtelijke – vaak geassocieerd met unieke, eerlijke, persoonlijke, kwalitatieve en lokaal geproduceerde producten – komt tegemoet aan ons verlangen naar een meer humane en kleinschalige wereld. Dit loopt samen met de *homemade*- en *handmade*-hype in huis, tuin en keuken.

2. **Een wereld in transitie**
   De wereld rondom ons evolueert razendsnel en confronteert ons met uitdagingen die ook kansen inhouden. De economische crisis, de vraag naar tewerkstelling, de aandacht voor duurzaam, sociaal en creatief ondernemerschap, maar ook de vergrijzing, de milieuproblematiek en het energievraagstuk creëren kansen voor creatief vakmanschap om een grotere rol te gaan spelen in de economie van de toekomst. De belangrijkste troef: het leveren van producten met een hoge toegevoegde (symbolische) waarde.

3. Toerisme = ambassadeur
Toerisme pakt graag uit met ambachtelijke producten en praktijken. Ambachten staan voor *couleur locale* en komen tegemoet aan de groeiende vraag naar belevingstoerisme (o.a. door het tonen van het achterliggende maakproces of het aanbieden van workshops). Daarnaast kan toerisme ook een belangrijke afzetmarkt betekenen voor ambachtelijke producten. Een kans, op voorwaarde dat toerisme het gevaar om te blijven steken in folklore, countert door ook vernieuwing in beeld te brengen en het vermarkten de ambachtelijke praktijken niet ontwricht.

4. Innovatie en nieuwe technologieën
Het ambachtelijke productieproces leent zich tot maatwerk, experiment en vernieuwing. Het ambachtelijk kleinbedrijf kan zo de kraamkamer van (industriële) innovatie worden. De oprukkende digitalisering is niet noodzakelijk een bedreiging maar creëert kansen. *Crossovers* met ambachten kunnen tot product-, techniek- en materiaalinnovatie leiden. Open Design, genetwerkte productie en FabLabs met computergestuurde *tools* zoals o.a. 3D-printers faciliteren en bevorderen deze vernieuwing.

5. Maakindustrie opnieuw in de lift
De dominantie van onze kenniseconomie is niet langer houdbaar. De vraag naar (handgemaakte) producten zal blijven. De maakindustrie wint opnieuw veld. De productie wordt teruggehaald uit de lagelonenlanden. Op basis van prijs kan het Westen nooit concurreren, maar des te meer op kwaliteit, maatwerk en service. Bepaalde jobs zullen in de toekomst weg geautomatiseerd worden, maar het ambachtelijke productieproces gestoeld op maatwerk kan niet volledig door machines of computers worden overgenomen. Er is dan ook grote vraag naar getalenteerd technisch en creatief vakmanschap. Sommige ambachtelijke beroepen zijn vandaag wegens een nijpend tekort knelpuntberoepen.

6. ICE en ambachten (inter)nationaal gedragen
UNESCO heeft Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) en dus ook ambachten op de kaart gezet. De *Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed* creëert een kader en vormt de springplank om internationaal kennis te delen maar ook per land een beleid rond ICE te ontwikkelen. Vlaanderen sprong mee op de kar en voert een ondersteunend beleid dat de erfgoedsector en (erfgoed)gemeenschappen mobiliseert maar ook cross-sectorale samenwerking met onderwijs, economie, kunsten, toerisme, onroerend erfgoed … stimuleert.

7. Het beleid creëert kansen
Vanuit het prille ICE-beleid wordt het aansluiten van ambachten op tal van maatschappelijke en culturele uitdagingen, maar ook op andere beleidskaders gepromoot. De diverse overheden en beleidsdomeinen (economie, onderwijs …) ontwikkelen op hun beurt kansrijke *tools* waar ambachten kunnen op inspelen. Innovatie en creatief ondernemerschap worden alom aangemoedigd en waar mogelijk beleidsmatig verankerd. Ambachten kunnen zich eveneens inschrijven in de toekomstprojecten Vlaanderen in Actie (VIA 2020) en Cultuurforum 2020 die Vlaanderen als een innovatieve, duurzame en warme samenleving op de kaart willen zetten en daartoe fundamentele systeemveranderingen (transitie) nastreven i.s.m. alle maatschappelijke partners.

8. In de leer
Er is heel wat in beweging op het gebied van opleiding en onderwijs in Vlaanderen. Er is beleidsmatig aandacht voor levenslang leren en competentieverwerving. De AKOV (Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming), bevoegd voor de implementatie van de Vlaamse kwalificatiestructuur is o.a. bezig met de opmaak van de beroepskwalificatiedossiers voor ambachten. Daarnaast zijn er de hervormingen van o.a. het secundair onderwijs die potenties inhouden voor een hernieuwde instroom van jongeren. In het kader van transmissie van ambachtelijke *skills* kan bovendien ingespeeld worden op de actuele interesse voor bepaalde ambachtelijke disciplines in het deeltijds kunstonderwijs, volwassenonderwijs en beroepsopleidingen.

9. Erfgoed = vragende partij
Ons collectieve patrimonium, bestaande uit zowel onroerend als roerend erfgoed, vraagt zorg, conservatie en restauratie. Voor de instandhouding van dit erfgoed is het noodzakelijk dat ambachtelijke vaardigheden en technische kennis gewaarborgd worden. Maar ook voor de uitoefening en het laten voortleven van immaterieel-cultureel-erfgoed-praktijken uit de andere domeinen (denk maar aan sociale gewoonten en podiumkunsten zoals boogschieten, stoeten, figurentheater …) is ambachtelijke kennis vaak cruciaal.

10. Grensoverschrijdend
Niet alleen bevindt er zich een belangrijke afzetmarkt buiten de landsgrenzen, handen spreken eveneens een universele taal. Internationale uitwisseling is dan ook een evidentie. Veel buurlanden, maar ook andere culturen hebben waardevolle expertise, inspirerende praktijken en leerzame programma's lopen. Zowel wat de ambachtelijke *skills* zelf betreft als het levendig houden of borgen van ambachten. Hier liggen dan ook extra kansen voor de bundeling van krachten en internationale kruisbestuiving.

> Omdat deze bovenstaande kansen interessante perspectieven bieden, gaan we er in het volgende hoofdstuk (p.61) dieper op in.

BEDREIGINGEN = 10 BELANGRIJKE GEVAREN

1. Slecht imago
Ambachten gaan gebukt onder een slecht imago. Deze perceptie is vaak hardnekkig en soms statischer dan de praktijk. Het hypothekeert de groeipotenties van ambachten. Am-

bachtelijk werk wordt meestal geassocieerd met ouderwets, vies en zwaar werk, lange werktijden, matige inkomsten … Cognitieve kennis wordt doorgaans hoger gewaardeerd dan intelligente manuele vaardigheid (kunde).

2. **Gebrek aan ondersteuning, structuren en platformen**
Het ontbreken van een overkoepelend aanspreekpunt en belangenbehartiger, maakt het voor ambachten moeilijk om als volwaardig gesprekspartner gehoord te worden en de belangen te verdedigen. Ambachten vallen vaak uit de boot wegens te specifiek en te kleinschalig, maar zijn vooral ook slachtoffer van de verkaveling van bevoegdheden op verschillende beleidsniveaus. Diverse organisaties hebben raakvlakken met ambachten, maar voor geen enkele behoort het tot de kern van hun bezigheden. Ambachtelijkheid is bij uitstek cross-sectoraal en vraagt dus zeer veel en divers overleg tussen verschillende bevoegde beleidsorganen, -niveaus en organisaties, elk met hun eigen logica's, structuren en snelheden (onderwijs, economie, cultuur …).

3. **Gebrek aan formele erkenning**
De ambachtsman kampt met een gebrek aan erkenning. Er bestaat geen specifiek statuut voor ambachtslui, maar ook geen (h)erkenning van de technische kwaliteiten van de vakman, bijvoorbeeld door de invoering van een meestertitel. Kwaliteitslabels als richtinggevers ontbreken evenzeer.

4. **Economische druk**
Het economisch klimaat is niet altijd even gunstig voor ambachten. Doordat ze vaak onbekend zijn, is de vraag eerder klein. Niet alleen klanten maar ook andere sectoren en disciplines (bijv. architecten) zien het potentieel en mogelijke samenwerkingen niet altijd in. Initiatieven om de creatieve economie aan te wakkeren, richten zich voornamelijk op industriële en grote ondernemingen, en minder op ambachtelijke productie en kleine zelfstandigen. Het snelle tempo waarmee technologische evoluties doorzetten en de vraag om sneller en goedkoper te presteren, verhogen bovendien de druk op ambachtelijk werk.

5. **Complexe onderwijscontext**
Ondanks het feit dat bepaalde opleidingen het goed doen, is de Vlaamse onderwijscontext vrij zwak en complex georganiseerd op het vlak van ambachten. De opleidingsmogelijkheden zijn versnipperd, verspreid over verschillende niveaus en uiteenlopend qua vorm en inhoud. De slinkende toestroom van jong talent in het secundair beroeps en technisch onderwijs is evenmin hoopgevend. De hervorming van het secundair onderwijs is mogelijks niet snel en ingrijpend genoeg om daaraan te verhelpen. Volwaardige opleidingen voor bepaalde disciplines ontbreken of missen formele of economische valorisatie. Soms verdwijnen ook opleidingen door de opgelegde quota voor leerlingenaantallen. Bovendien is het niet eenvoudig om in het formele onderwijssysteem evoluties op gang te brengen.

6. **Regelgeving niet afgestemd**
De toenemende regelgeving, juridisering, complexiteit en versnippering van bevoegde instanties, zijn remmende factoren voor ambachten. Strengere normen (vaak in functie van milieu, gezondheid en veiligheid) hebben soms grote impact op bepaalde praktijken. De voorschriften voor het gebruik van bepaalde oudere machines en technieken hebben geen oog voor de eigenheid van deze kleinschalige niches. Zo komen ze terecht in een grijze zone of zijn ze niet reglementair. Maar ook de wetgeving op andere domeinen bemoeilijkt bijv. de overdracht en tewerkstelling, paritaire comités zijn vaak niet op maat, de btw-wetgeving (6% of 21%) staat ter discussie, de formules van openbare aanbestedingen werken vaak contraproductief en in het nadeel van kleinschalige ambachtelijke praktijken met expertise …

7. **Vergrijzing en gebrek aan instroom**
De vergrijzing brengt een snelle teloorgang van kennis en kunde rond ambachtelijke vaardigheden met zich mee. De betreffende vaklui gaan met pensioen of sluiten hun zaak en daarmee verdwijnt hun jarenlang opgebouwde ervaring. Er bestaat geen meldpunt voor verdwijnende beroepen waardoor ze nu vaak in stilte uitsterven en de overdracht niet meer verzekerd kan worden. Daarnaast dreigt er een tekort aan goed geschoolde vaklui.

8. **Sterke druk op transmissie**
De transmissie van ambachtelijke expertise vraagt tijd en bereidheid. De overdracht ervan wordt dan ook vaak geremd door allerlei factoren waaronder de hoge economische druk en een onderwijscontext die weinig afgestemd is. Maar ook de erfgoedsector is onvoldoende voorbereid om processen van kennisoverdracht te faciliteren en het archiveren en documenteren te bevorderen.

9. **Gevaar van vervlakking en handmadewashing**
De hernieuwde aandacht voor ambachten en de hype rond doe-het-zelf en handwerk, brengen eveneens gevaren met zich mee. Het motto: "Iedereen creatief!" zorgt voor een vervlakking en een onderschatting van de tijd en oefening die nodig zijn om ambachtelijke *skills* onder de knie te krijgen. Mensen willen proeven, maar nemen de tijd niet om te specialiseren. Daarnaast is er eveneens het gevaar voor *handmadewashing* waarbij bedrijven onterecht het label 'ambachtelijk gemaakt' claimen.

10. **Gevaar van musealisering**
De populariteit bij een breed publiek van ambachtsmarkten en folklore uit nostalgische overwegingen kan de ontwikkeling van ambachten en de verankering in de huidige economische, maatschappelijke en onderwijscontext in de weg staan. Ambachten moeten ademruimte krijgen om mee te evolueren met de tijd.

> Nieuwsgierig naar hoe ambachten versterkt kunnen worden? Blader door naar pagina 93.

VIJF VRAGEN VOOR ...

DE AMBACHTSMAN

JEF SCHRAUWEN — *Atelier Schrauwen*

Jef Schrauwen, zesde generatie in een schrijnwerkersfamilie, wist al van jongs af dat hij in het hout verder wilde. Na zijn graduaatstudies startte hij in de zaak van zijn vader die hij op enkele jaren tijd omvormde van een algemene schrijnwerkerij tot een atelier waar exclusieve voordeuren worden gemaakt. Met passie en fierheid borduurt hij voort op het werk waarmee zijn voorvader Piet in 1889 als klokkenmaker startte. *Atelier Schrauwen* streeft telkens opnieuw naar maatwerk en perfectie en dit met respect voor het architecturaal erfgoed. *www.atelierschrauwen.be*

Zijn ambachten relevant in de 21ste eeuw?
Ambachten zijn zeker nog relevant in de toekomst. Er blijft namelijk nood aan degelijke, duurzame oplossingen en producten. Zeker nu het bewustzijn rond ecologie stijgt, is de consument terug op zoek naar minder vergankelijke producten die daarenboven met passie en overgave worden gemaakt. De hogere prijs die men hiervoor moet betalen, vormt in tijden van economische laagconjunctuur wel een probleem. De consument neemt meer tijd om een keuze te maken, maar eens het vertrouwen gewonnen, creëert de ambachtsman een trouw publiek dat als ambassadeur van zijn product fungeert.

Hoe geven we ambachten een ticket voor de toekomst?
Door op een moderne manier naar ambachten te kijken. Het is de kunst op een efficiënte, rendabele manier met het vak om te gaan. Het heeft weinig zin om elk plankje nog met de hand door te zagen als je een zaagmachine hebt. Daar ligt de uitdaging voor de moderne ambachtsman: hoe ver kan hij zich automatiseren zonder de *feeling* met het materiaal te verliezen. Vroeger maakte mijn grootvader van elke deur een tekening op ware grootte, nu gebeurt dit in AutoCad (een tekenpakket). Zo is het ambacht een stuk richting computer verschoven, maar bij het maken van de werktekeningen blijft een degelijke vakkennis onontbeerlijk. Deze manier van werken maakt het proces rendabeler, want naast vakman ben je ook zakenman. De toekomst van het vak en je bedrijf hangen hiervan af ...

Wat is volgens jou de grootste nood waaraan tegemoet moet worden gekomen?
Erkenning van ambachtelijke producten, zodat de consument het verschil ziet tussen een zuiver commercieel en een ambachtelijk product. Want ook grote bedrijven claimen te vaak 'ambachtelijkheid'. Ambacht is meer dan een marketinginstrument. Ambachtelijkheid is een manier van werken, zelfs een manier van leven en dat moet duidelijk zijn voor de eindgebruiker. Het *Handmade in Belgium*-label van *UNIZO* is hier een zeer goed begin, maar nog beter zou een degelijk wettelijk kader zijn zoals in Frankrijk bestaat. Ambachtsmensen moeten samenkomen en elkaar ondersteunen, want samenwerken is het nieuwe ondernemen. Zo heeft *Atelier Schrauwen* een netwerk opgebouwd van ambachtslieden rond 'de voordeur', namelijk een glazenier, een smid, een beeldhouwer ...

Waarmee kunnen we in Vlaanderen het verschil maken?
In Vlaanderen en met uitbreiding België zijn sommige ambachten veel beter overeind gebleven dan bijvoorbeeld in Nederland. Als ik kijk naar onze sector, is men hier niet zo snel gaan automatiseren en standaardiseren, waardoor er nog echte vakmannen zijn. Denk maar aan de vele kleine schrijnwerkers in België tegenover de timmerfabrieken in Nederland. Daar zijn enkel nog plaatsers en bijna geen makers meer. Het feit dat er nog veel 'artisanale makers' zijn is goud waard. Daarom moeten we deze mensen koesteren en ondersteunen.

Welk ambacht fascineert je het meest?
Elke ambachtsman/vrouw die zijn/haar vak met passie uitoefent, fascineert me. Passie is voor mij een vereiste om van een ambacht te kunnen spreken!

5 KANSEN GRIJPEN

Hoe kunnen ambachten inspelen op actuele trends en maatschappelijke uitdagingen?

1. DE SAMENLEVING IS MAAKBAAR

Sommige kansen en maatschappelijke uitdagingen zijn te mooi om te laten liggen, daarom zoomen we er in dit hoofdstuk verder op in. Omdat we ervan overtuigd zijn dat door in te spelen op actuele tendensen niet alleen ambachten, maar ook de maatschappij vooruit geholpen kunnen worden.

We leven in een bijzonder boeiend tijdsgewricht. Onze samenleving wordt geconfronteerd met ongekende uitdagingen. De crisissen stapelen zich op, het huidige productie- en consumptiemodel staat ter discussie, we naderen de grenzen van natuur en milieu, en het sociale vraagstuk roept om antwoorden. Maar al deze problematieken bieden ook perspectief. Ze prikkelen onze creativiteit en dagen ons uit om alternatieven te bedenken. Want in elke crisis zit een kans.

Ons huidige systeem dwingt ons tot een herevaluatie en een zoektocht naar een meer duurzame economie en samenleving. Een gedeelde visie waar samen werk van kan worden gemaakt door bedrijven, overheden, kennisinstellingen, organisaties én burgers.

Goed nieuws voor de ambachtseconomie! Ze hoeft niet werkloos aan de zijlijn te staan, maar kan actief haar steentje bijdragen. In de ambachtseconomie ligt namelijk een potentieel om vaart te maken met een duurzamere economie en samenleving. Maatschappelijke en economische tendensen duiden erop dat de behoefte aan creatief ambachtelijk maatwerk alleen maar kan toenemen. Een duidelijke win-win, want het inzetten van ambachtseconomie biedt niet alleen antwoorden op maatschappelijke vraagstukken, maar ook op de vraag hoe ambachten opnieuw relevant kunnen worden gemaakt.

We schetsen hieronder diverse uitdagingen waar we voor staan en hoe ambachten hierop respons kunnen geven. Geen kant-en-klare recepten voor de oplossing van de wereldproblematieken - ambachten gaan de wereld niet redden - maar mogelijke insteken om uit actuele vraagstukken het positieve te halen. Vanuit de idee dat beweging ook van onderuit kan komen en problemen er zijn om aangepakt te worden. We reiken concrete voorstellen aan en illustreren ze aan de hand van voorbeelden.

We focussen in dit hoofdstuk op de ruimere maatschappelijke kwesties, maar zijn ondertussen niet blind voor de uitdagingen waar ambachten zelf voor staan. Zoals de SWOT (p. 49) ons leert, ontbreekt het ambachten absoluut niet aan kansen, maar zijn er ook behoorlijk wat hindernissen te nemen. Hoe? Dat lees je in D.I.Y. (p. 93).

2. EEN WERELD IN CRISIS

Onze wereld is in crisis. We kunnen gerust spreken van een systeemcrisis door het samenstromen van de financiële, economische, ecologische en sociale crisis en dat op wereldschaal. De belangrijkste oorzaak: een economie die niet gericht is op duurzame groei. Zo leiden voortdurende schaalvergroting en winstmaximalisatie tot roofbouw op mens en natuur. Het resultaat: een dolgedraaid systeem dat voor steeds meer sociale en ecologische problemen zorgt. Zo verrijkt de Westerse wereld zich ten koste van andere werelddelen en een toplaag van banken, ondernemers, speculanten en politici ten koste van milieu en medemens. De kloof tussen arm en rijk wordt groter en de klimaatproblemen nemen verontrustende proporties aan.

We kunnen drie belangrijke crisissen onderscheiden:

1	**De economische crisis**
	Sinds 2008 hangt er een donkere onweerswolk boven de wereldwijde economie. De vastgoedcrisis in de Verenigde Staten stak in 2007 het vuur aan de lont van de internationale financiële crisis en de sterke verbondenheid tussen de internationale financiële markten zorgde dat het zich als een lopend vuurtje verspreidde. Door de problemen bij de banken kwam ook het bedrijfsleven in de problemen. Ze konden geen kredieten meer krijgen en het vertrouwen in de economie daalde. De kredietcrisis ontwikkelde zich tot een brede economische crisis. De meest acute problemen zijn ondertussen aangepakt, maar van een duurzaam herstel is nog lang geen sprake. Er staan ons nog grote inspanningen te wachten, vooral met het oog op de vergrijzing, de toenemende werkloosheid en de hoge schuldgraad.
2	**De ecologische crisis**
	De mondiale ecologische crisis is een feit. De natuurlijke bronnen staan onder spanning door de verkwistende manier waarop met grondstoffen en materialen wordt omgesprongen. De vraag is de laatste decennia exponentieel toegenomen onder druk van de wereldwijde bevolkingsgroei, nieuwe opkomende economieën en onze drang naar steeds meer. De wijze waarop we met energievoorraden en energiegebruik omgaan, is niet langer houdbaar. Onze fossiele verslaving zorgt niet alleen voor een uitputting van fossiele brandstoffen, maar ook voor massale CO_2-uitstoot. Dit alles zorgt voor (lucht)vervuiling, een ontwrichten van ecosystemen, een bedreiging van de biodiversiteit, een verminderde beschikbaarheid van vruchtbaar land, een voedsel-, water- en energiecrisis en een wereldwijde klimaatcrisis.

3	De maatschappelijke crisis
	In nauwe samenhang met de andere crisissen is er ook sprake van een maatschappelijke crisis. Zekerheden zijn weggevallen en het wantrouwen in politiek en de financiele wereld neemt toe. De ongebreidelde marktwerking en de neiging van mensen en organisaties om zoveel mogelijk materieel bezit of kapitaal te vergaren, stoten tegen de borst. De verkwisting in rijke landen en de tekorten en uitbuiting in arme landen, maar ook de groeiende kloof tussen arm en rijk, doen vragen rijzen. Door de schaalvergroting is de functie van kleine gemeenschappen eveneens weggevallen en is het individualisme toegenomen, wat het fundament van solidariteit kan aantasten. Er is een gebrek aan emancipatie van minderheden en de opkomst van de multiculturele samenleving leidt tot onrust en kan aanzetten tot extreme denkbeelden. Daarnaast zijn er nog de toenemende vergrijzing en werkloosheid die voor spanningen en onzekerheid zorgen.

3. EEN WERELD IN TRANSITIE

Het mag duidelijk zijn, het gangbare patroon van kapitaalgroei en ongeremd gebruik van grondstoffen, is niet langer houdbaar. De groei moet niet meer, maar anders. Als we vasthouden aan het oude systeem, stevenen we af op een welzijns- en welvaartsverlies. Verschillende denkers en economen zijn het er over eens: het huidige systeem is zo onevenwichtig dat fundamentele correcties nodig zijn.

> Zie bijvoorbeeld www.econoshock.be, www.drift.eur.nl, www.cdo.ugent.be ...

Een transitie of systeemverandering dringt zich op. Een structurele aanpak van de verschillende crisissen. Een hertekenen van de wereld. Dat vraagt tijd, maar ook een aangepaste mentaliteit en een beleid gericht op vernieuwing. Een denken in het algemeen belang en een samenwerken tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen, het maatschappelijk middenveld en burgers. Een oproep aan alle maatschappelijke partners om samen na te denken over mogelijke nieuwe scenario's die de huidige kunnen vervangen.

> Heel wat actoren in Vlaanderen zijn reeds actief rond transitie.
Zie bijvoorbeeld www.vlaandereninactie.be, www.transitienetwerkmiddenveld.be, www.socialeinnovatiefabriek.be, www.pulsenetwerk.be en www.transitie.be.

Het doel: een duurzamere samenleving in ecologisch, economisch, sociaal én cultureel opzicht. Want duurzaamheid gaat om meer dan alleen milieu- en klimaataangelegenheden. Het betreft onze hele samenleving, de wijze van produceren, van consumeren en hoe we met elkaar omgaan.

Er is een post-kapitalistisch alternatief nodig voor het oude economische systeem met zijn ongebreidelde groei- en winststreven, zijn focus op concurrentie en korte termijn, de sociale ongelijkheid waarop het steunt, en de vergedreven privatisering en commodificering (het tot koopwaar maken). In het oude systeem capteren tussenpersonen de waarde, niet de eigenlijke makers van producten. Of hoe verklaar je anders dat een schoen die voor 5 euro gemaakt wordt, in de winkel verkocht wordt aan 200 euro?

De bedrijfswereld is er lang van uitgegaan dat economische groei de oplossing voor alles was. Door de economische crisis weten we vandaag dat dit niet zo is en dat een voortdurend streven naar vooruitgang tot onevenwicht leidt. Bij ongebreidelde groei volgt de financiering vaak niet waardoor bedrijven kopje onder gaan, of leidt een te eenzijdige focus tot kwalitatief slechtere producten of diensten waardoor consumenten afhaken. Steeds meer bedrijven focussen dan ook vanaf nu op de kwaliteit van de groei en tonen zich zelfs bereid om af te slanken of zich terug te plooien op hun kernactiviteiten. Tegelijk is er meer aandacht voor de impact op milieu of de omstandigheden waarin geproduceerd wordt.

Het alternatief kan gevonden worden in een omslag van een lineaire naar een circulaire economie. Een kringloopeconomie die producten als grondstoffen voor nieuwe producten beschouwt (*cradle to cradle*) en overschakelt van steeds schaarser wordende fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energiebronnen. Een economie die afstand doet van grondstofverspillende en vervuilende productiewijzen, en de huidige consumptiegekte en wegwerpmaatschappij de rug toekeert. Een economie die zichzelf eerlijk in de spiegel durft te kijken en komaf maakt met slechte arbeidsomstandigheden en kinderarbeid. Een economie die transparanter is en een eerlijkere prijs betaalt aan de effectieve makers. Een transitie dus naar een ecologisch duurzamere en sociaal rechtvaardigere samenleving.

Zowel de problemen die zich vandaag stellen als de oplossingen zijn complex en onderling verweven met elkaar. Er bestaan geen pasklare antwoorden en er is actie op vele terreinen tegelijk nodig. Creatieve oplossingen en nieuwe attitudes op diverse fronten dringen zich op. Technologische innovatie zal nodig zijn om dingen efficiënter en effectiever te maken. Maar mensen moeten evengoed aangezet worden om hun eigen gedrag te veranderen.

Systeemverandering op grote schaal is niet makkelijk aan te pakken, maar er gaat een grote kracht uit van de civiele maatschappij. De samenleving kantelt van een centraal van bovenaf georganiseerde, verzuilde samenleving naar een decentrale, van onderuit gedreven netwerksamenleving en samenwerkingseconomie. Het internet maakt onze wereld open en horizontaal en maakt het mogelijk voor burgers én ondernemers om zichzelf te organiseren. Wat vroeger enkel mogelijk was binnen een kleine lokale groep, kan nu in wijdvertakte netwerken globaal worden opgeschaald.

Er is zowel een krachtige beweging van onderop als een krachtig beleid van bovenaf nodig. De overheid zou een nieuwe rol kunnen krijgen en niet langer voor controle, beheersing en zekerheid staan, maar optreden als facilitator, stimulator en coproducent. Proactief zou ze kunnen inspelen op kansen en een stimulerend duurzaamheidsbeleid voeren met oog voor zowel economische, ecologische, sociale als culturele aspecten. Er is een verandering in de structuur (van centraal naar decentraal), in de cultuur (paradigmawisseling van exploiteren naar coöpereren) en in de werkwijze (van regisseren naar faciliteren) nodig. De bovenbouw (regelgeving en financieringsmodellen) moet duidelijk anders om de initiatieven van onderuit (bedrijven en burgers) toekomst te geven.

4. EEN KANS VOOR AMBACHTSECONOMIE

De trend naar een duurzamere en sociaal rechtvaardigere samenleving en economie is onmiskenbaar. Een kwestie van gezond verstand willen de komende generaties hun eigen keuzes kunnen maken. Het betekent een omschakeling naar een maatschappij die toegevoegde (maatschappelijke) waarde creëert in plaats van enkel winstmaximalisatie na te jagen. Een ideale voedingsbodem dus voor ambachtseconomie. Ambachten passen niet alleen wonderwel in het plaatje, maar kunnen ook effectief een bijdrage leveren aan een duurzamere maatschappij.

Ambachtseconomie is kleinschalig, arbeidsintensief, vaak regionaal georiënteerd en meestal weinig milieubelastend. Ambachtseconomie staat dicht bij de mens en levert producten en diensten in alle levenssferen. Ambachtseconomie draait om maatwerk en kwaliteit, en staat sterk in het onderhouden, repareren en restaureren. Ambachtslui zijn makers en doeners, ze beoefenen hun vak met passie en hebben een directe link met de klant. In de ambachtseconomie zijn arbeidsverhoudingen vaak duurzamer, persoonlijker en minder hiërarchisch-bureaucratisch. Kortom ambachtseconomie is een sector die qua structuur en cultuur een vanzelfsprekende bondgenoot kan zijn in het streven naar transitie en maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzaamheid.

Ambachten ‘maken’ niet alleen letterlijk de samenleving, maar ze kunnen ze ook duurzamer vormgeven in economisch, ecologisch, sociaal of cultureel opzicht. Ambachten kunnen zo bewijzen dat de huidige ambachtelijke trend meer is dan een vluchtige hype waar op mee gesurft kan worden, maar dat ze ook werkelijk een verschil kunnen maken. Klein maar betekenisvol.

5. AMBACHTSECONOMIE: AANJAGER VAN VERANDERING …

Hieronder schetsen we enkele belangrijke uitdagingen, verbinden we ze met actuele trends en kijken we hoe ambachten erop kunnen inhaken. We tonen hoe vele kleine inspanningen samen een grote stap vooruit kunnen betekenen voor alle betrokken spelers, en dus ook ambachten.

… IN ONDERNEMEN

De bedrijfswereld heeft het moeilijk in de huidige economische crisis. Bedrijven die zich herorienteren, blijken echter in tijden van crisis makkelijker te overleven. Creatiever ondernemen is dus de boodschap. Hoe? Dat kan je lezen op pagina 114. Maar ook werk maken van marketing kan helpen om in moeilijkere tijden in het oog te springen. Zie voor tips op pagina 104.

De economische crisis vormt echter niet alleen een kansrijke context om bedrijfsmodellen te herdenken, maar ook om ambachten te herontdekken. Niet alleen de consument is gevoelig voor ambachtelijk gemaakte producten en de waarden die ermee samengaan (zie verder op p. 72). Ambachten kunnen ook bijdragen tot de economie van de toekomst. Onze maakindustrie en ambachtseconomie beschikken over een onderscheidend vermogen in deze globaliserende wereld.

Hieronder enkele insteken waar ambachten en de bedrijfswereld elkaar kunnen versterken:

› Duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het bedrijfsleven en dus ook ambachtelijke bedrijven hebben een sleutelrol te vervullen bij het tot stand komen van een duurzamere economische groei. Geld is niet enkel meer het doel, maar ook een middel. Bij maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen is men bewust van de gevolgen van de bedrijfsactiviteiten op mens en milieu en staat de toegevoegde waarde van een bedrijf centraal, zowel intern (energiebesparing binnen het bedrijf, bijscholing van medewerkers zodat ze langer actief kunnen blijven …) als extern (langer gebruik van product, minder afval, groene eisen aan toeleveranciers, geen kinderarbeid …). Het gaat niet langer om onbeperkt groeien, maar om duurzaam vernieuwen en bijdragen aan sociale doelen. Het laat zien dat bedrijvigheid ook fair kan zijn en maatschappelijk vele functies kan dienen.

De economie in het algemeen en de eigen bedrijfsvoering in het bijzonder moeten hiertoe anders worden ingericht. Duurzame groeistrategieën en bedrijfsmodellen moeten onderzocht en ontwikkeld worden. Het triple P-principe kan hierbij als leidraad fungeren: maximaliseer je bijdrage aan mens, milieu en economie, en hou rekening met de behoeften van huidige en toekomstige generaties.

Hieronder enkele aandachtspunten bij maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen:

- **Interne bedrijfsvoering:**
  - behoorlijk en transparant bestuur
  - respecteren van mensenrechten en discriminatie voorkomen
  - veilige, gezonde en gelijke arbeidsomstandigheden
  - aandacht voor persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden van medewerkers

- **Productie:**
  - energiezuinig en niet vervuilend produceren
  - gebruik van duurzame materialen en grondstoffen
  - producten volgens *cradle to cradle* principe ontwikkelen
  - verhogen van designkwaliteit door samenwerking met ontwerpers

- **Externe bedrijfsvoering:**
  - eerlijk zakendoen
  - oprechte klantenservice
  - maatschappelijke betrokkenheid en ondersteunen van goede doelen

Zoals reeds hierboven geschetst, kan ambachtseconomie door haar manier van produceren en organisatiestructuur perfect inspelen op en bijdragen aan verantwoord en duurzaam ondernemen. Deze nieuwe manier van ondernemen vraagt van doorsnee bedrijven extra inspanningen en een omschakeling in denken en handelen, maar is in het geval van ambachtseconomie vaak reeds gemeengoed en dus een evidentie. Zo wordt bijvoorbeeld in het kader van bedrijfsinnovatie, duurzamer ondernemen en het inspelen op de vraag van de klant, tegenwoordig gezocht naar manieren om aan *manufacturing on demand* (produceren op vraag en maat) te doen en zo te evolueren naar een duurzamer economisch systeem dat niet *supplydriven* (aanbodgedreven) maar *mandriven* (vraaggestuurd) is. Iets waar ambachtseconomie van nature in thuis is en uitblinkt! Op andere terreinen moeten sommige ambachten wel extra inspanningen leveren om bijvoorbeeld minder vervuilend en gezonder te produceren (denk maar aan bijvoorbeeld traditionele smeedtechnieken).

> Zie voor meer info over maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen: www.mvovlaanderen.be en www.duurzaam-ondernemen.nl

★ **LN|Beanies —** *LN|Beanies* is het geesteskind van de 26-jarige Ellen Kegels. Wat eerst een hobby was – het haken van mutsen voor vrienden en familie – is vandaag uitgegroeid tot een trendy eigen collectie *knitwear*. Aanvankelijk werden de producten met de hand vervaardigd door bedreven grootmoeders uit België, maar vandaag stelt *LN|Beanies* via sociale projecten ook jonge moeders in Peru te werk. Wat het productieproces van de wol betreft, streeft Kegels ernaar de grote leveranciers op termijn uit te schakelen en een eigen alpaca-boerderij op te richten in Peru. Ook voor het kleuren van de wol is ze op zoek naar ecologische alternatieven. *www.lnbeanies.com*

★ **Carpet of Life —** Een *Carpet of Life* wordt gemaakt door vrouwen uit de oase van M'hamid El Ghizlane in het zuiden van Marokko. Het is een tapijt dat volgens traditionele technieken – die werden overgedragen van generatie op generatie – wordt gemaakt uit oud textiel. Uit je kleren- of linnenkast selecteer je het benodigde gewicht aan gebruikt textiel. De co-creatie studio *Butterfly Works* in Amsterdam verzendt vervolgens dit textiel naar Marokko. Je oude truien, T-shirts, bedlinnen en theedoeken krijgen hier een tweede leven in de vorm van een zogenaamd *Boucherouite* tapijt, een tapijt waarin op een unieke wijze je levensverhaal vervat zit. De maaksters in Marokko krijgen de kans hun plaatselijke ambacht en tradities voort te zetten en de lokale economie krijgt een impuls.
nl.carpetoflife.com

> Lokaal produceren

Opnieuw lokaal produceren, stimuleert niet alleen de lokale economie en tewerkstelling, maar sluit ook aan bij een duurzamere economie die niet noodzakelijk massaal uitbesteedt aan lagelonenlanden waar arbeidsomstandigheden en verloning soms te wensen overlaten. Lokale productie mogelijk maken, kan echter enkel op voorwaarde dat het huidige economische systeem grondig herdacht wordt en de overheid hierop inspeelt door stimulerende maatregelen en door het verminderen van de zware loonlasten.

We kunnen in het Westen wel degelijk een verschil maken door de *toegevoegde waarde* die lokale productie kan creëren. De kwaliteit van processen ligt veel hoger wanneer de productie dicht bij huis verloopt en bijvoorbeeld flexibel ingespeeld kan worden op de vraag van de klant door het leveren van maat- en stukwerk, maar ook door een snelle en een goede service.

Ambachtelijk werk is bij uitstek werk dat niet geëxporteerd kan worden omdat het rechtstreeks contact met de klant vereist en de creativiteit van maatwerk vraagt. Een sector dus op maat van lokale productie en tewerkstelling!

★ **Kunstateliers Slabbinck —** *Kunstateliers Slabbinck* ontwerpt en confectioneert al 110 jaar liturgische gewaden. Vandaag staat de vierde generatie aan het roer en is het assortiment uitgebreid met huis- en bedlinnen. Het productieproces is deels geautomatiseerd maar handwerk blijft belangrijk. Net dat ambachtelijke, arbeidsintensieve aspect maakt het mogelijk te concurreren tegen lagelonenlanden. Het bedrijf weet het verschil te maken door stuk- en maatwerk,

het bieden van de hoogste kwaliteit, de geboden flexibiliteit en korte levertermijnen. *www.slabbinck.be* en *www.shc.be*

★ **Entreprise du Patrimoine Vivant —** *Entreprise du Patrimoine Vivant* (EPV) is een label dat Franse bedrijven voor een periode van vijf jaar kunnen krijgen van de staat, na controle door een expertencommissie. Bedrijven die dit label ambiëren moeten beschikken over bijzondere, bekende of traditionele vaardigheden, die gebaseerd zijn op de beheersing van 'meesterlijke' technieken. Daarnaast moet de productie lokaal in Frankrijk plaatsvinden. Bedrijven die over het label beschikken, krijgen ondersteuning van de overheid die media-aandacht genereert en de bedrijven aanmoedigt te innoveren. *www.patrimoine-vivant.com*

> Inzetten op innovatie en co-creatie

Innovatie is niet alleen een modewoord, maar ook een noodzaak in tijden van crisis. Proces- en productvernieuwing kunnen ontsnappingsroutes vormen om uit de recessie te breken. Hoe je innovatie concreet kan aanpakken, lees je op pagina 108.

Innovatie hoeft niet alleen te worden opgezet, maar wordt juist gevoed door samenwerkingen of co-creatie met bijvoorbeeld designers, ambachtslui of gebruikers. Vele voorbeelden bewijzen dit en tonen aan dat *cross-overs* tot verrassende innovaties en producten kunnen leiden. Bedrijven die beroep doen op lokale knowhow, vakmanschap en productienetwerken, komen sowieso tot meer authentieke en transparante producten. Zoals verder ook geschetst wordt (p. 87) kunnen ontwerpers en ambachtslui samen met bedrijven ook antwoorden formuleren op maatschappelijke kwesties door *user-centered design*, *social design* of *sustainable design*.

★ **DoDesign —** *DoDesign* is de ideale online *tool* voor ontwerpers en bedrijven die willen innoveren! Via de intelligente databank kan je op zoek naar de ideale match tussen materiaal, vorm, techniek en functie. Ook voor ambachtelijke technieken is er ruimte op www.dodesign.be. De ideale springplank dus om met traditionele technieken te experimenteren en ze door innoverende cross-overs te actualiseren. *DoDesign* heeft tot doel het stimuleren en het valoriseren van vernieuwende ontwerpactiviteiten met aandacht voor duurzaamheid. *www.dodesign.be*

★ **materiO Belgium —** *materiO Belgium* is een informatie- en inspiratieplatform voor nieuwe en innovatieve materialen. Het wil ontwerpers en bedrijven stimuleren om nieuwe materialen sectoroverschrijdend te gebruiken. Elke dag worden nieuwe materialen ontwikkeld met een groot en creatief potentieel om de prestaties en functionaliteiten van een product te verbeteren. Via de online materialendatabank van *materiO* kan men meer dan 6700 fiches over verschillende materiaalfamilies heen (textiel, hout, kunststof, metaal, steen ...) consulteren. *www.materio.be*

> Zie ook de Inspirerende cases van Koninklijke Tichelarij Makkum (p.138) en Textiellab Tilburg (p. 130).

> Het ambachtelijke verleden herontdekken

In tijden van crisis worden *roots* opgezocht en uitgespeeld. Ze staan voor stabiliteit en continuïteit, een rijke traditie en een jarenlang of zelfs generaties lang opgebouwde expertise. Ook het ambachtelijke verleden wordt soms opgerakeld en ingezet om de boodschap kracht bij te zetten, ook al verloopt de productie misschien al lang niet meer op ambachtelijke wijze.

Ambachtelijke *roots* kunnen echter meer dan alleen maar een goedkope marketingtruc zijn. Misschien ligt juist in het herontdekken van het ambachtelijke verleden de sleutel tot vernieuwing. Of kan door een deel van de productie opnieuw op (semi-)ambachtelijke leest te schoeien, het verschil worden gemaakt naar de klant toe.

De culinaire topchefs zijn pioniers in het opsporen van oude technieken, recepten en vergeten gewassen. We kunnen dan ook veel leren van de manier waarop zij de technieken uit grootmoeders keuken opnieuw hip weten te maken. Of van de wijze waarop ze oud en nieuw weten te harmoniëren op het bord. Zonder schroom serveren ze gerechten die een verrassende mix zijn van oude tradities en hoogstandjes uit de moleculaire keuken. Hun honger naar lokaal gewortelde teelten en tradities wekt dan ook bewondering.

★ **Fietsenmakers Achielle & M. Kint —** Bij *Achielle* in Pittem en *Het Salon by Marcel Kint* in Kortrijk kan je terecht voor een *custom made* retrofiets. Beide bedrijven bogen op drie generaties expertise in fietsen maken. De bedrijfsnamen zijn geïnspireerd op de grootvaders – Achielle Oosterlinck en Marcel Kint – die respectievelijk in de jaren veertig en vijftig hun eigen fietsenwinkels opstartten. *Achielle* en *Het Salon* maken unieke co-creaties samen met hun klanten. *www.achielle.be & www.marcelkint.weebly.com*

★ **Café Costume —** *Café Costume* is een familiebedrijf dat zichzelf heruitgevonden heeft en *tailoring à la carte* aanbiedt aan een zeer betaalbare prijs. *Café Costume* maakt pakken, hemden en jassen op maat en staat voor een persoonlijke aanpak. Over alle details van zijn nieuwste aankoop kan de koper zelf beslissen, wat telkens opnieuw resulteert in een co-creatie tussen klant en kleermaker. Doordat *Café Costume* eigen productiebedrijven (weliswaar in

het buitenland) bezit en stoffen bij de producenten zelf worden gehaald, kan de prijs van het handwerk democratisch worden gehouden. www.cafecostume.com

★ **Kobe Desramaults —** Sterrenchef Kobe Desramaults werkt uitsluitend met lokale ingredienten (van lokale boeren, eigen moestuin of zelfs plaatselijke berm) en past oude technieken toe in zijn hedendaagse keuken. Hij verenigt moderne gastronomische technieken zoals het gebruik van vloeibaar stikstof met oudere tradities zoals het rijpen van vlees. Hij herontdekt typische bewaar- en kookmethodes zoals de fermentatietechniek die hij toepast om overschotten van zelfgekweekte groenten weg te werken. Techniek is bij hem geen gratuite uiting van blinde vernieuwingsdrang, maar heeft tot doel de smaak genuanceerder en sterker naar voor te laten komen.
www.indewulf.be

> In de film *Les pigeons de Steenvoorde* die Piet De Kersgieter maakte in opdracht van Kobe Desramaults zie je het proces van het roken van duif in hooi. Ook de messen van Antoine Van Loocke (zie verder) figureren in de film. http://vimeo.com/19121705

★ **Cook It raw —** *Cook It Raw* brengt vooruitstrevende chefs en voedselproducenten uit alle hoeken van de wereld samen op een jaarlijks terugkerend evenement. *Cook It Raw* wil gastronomie inzetten om sociale, culturele en milieuproblematieken aan te kaarten en culturele uitwisseling te stimuleren. Enerzijds wil *Cook It Raw* het behoud van traditionele culinaire tradities bevorderen, anderzijds wil de organisatie de meest innovatieve chefs ter wereld inspireren om van deze traditionele technieken en de eigen omgeving gebruik te maken in hun hedendaagse bereidingen.
www.cookitraw.org

... IN CONSUMEREN

Het is misschien nog niet echt doorgedrongen bij het doorsnee shoppende publiek, maar het begint te knagen. Niet alleen onze portemonnee dwingt ons ertoe anders te gaan consumeren, de westerse overvloed aan producten zadelt ons op met een gevoel van indigestie en doet twijfels rijzen over de herkomst en het ethische prijskaartje van producten.

Er is een ruimere tendens van een groeiende groep bewuste consumenten die ethisch verantwoord, ecologisch of lokaal geworteld wil consumeren. We zijn ons bewust geworden van onze verantwoordelijkheid om minder achteloos en impulsief wegwerpproducten aan te schaffen en weg te gooien, en om bij te dragen aan een duurzame economie met aandacht voor niet enkel de economische, maar ook de maatschappelijke en symbolische waarde. Duurzaam en ethisch consumeren zit dus in de lift!

Ambachtelijke producten kunnen tegemoet komen aan deze trend en de vraag van de consument naar meer kwalitatieve, duurzame, eerlijke producten waarvan de herkomst transparant is.

> Minder maar beter

Als er minder geld te besteden is, wordt het bewuster gespendeerd. Ofwel worden vele kleintjes uitgegeven aan makkelijk weg te slikken consumptieartikelen, ofwel wordt bewust een groter bedrag neergeteld voor producten met een langere levensduur. Ambachtelijke producten kunnen bij die laatste groep gerekend worden.

★ **Netwerk Bewust Verbruiken vzw —** *Netwerk Bewust Verbruiken vzw* informeert en activeert consumenten rond duurzaam verbruiken. Ze werken rond twee hoofdthema's: *consumanderen* (duurzamere aankoopkeuzes voor voeding, afval, wonen, energie, mobiliteit) en *consuminderen* (delen, hergebruik, herstellen, tweedehands). Meer dan veertig consumenten-, milieu- en ontwikkelingsorganisaties maken deel uit van het netwerk.
www.bewustverbruiken.be

> Unieke producten

Als tegenreactie op de anonieme massaproductie en globalisatie, is er bij de consument een verhoogde interesse voor unieke producten. Producten die zich onderscheiden van wat als dertien in een dozijn wordt aangeboden in de grote ketens. Producten met een verhaal en een ziel. Producten met een persoonlijkheid.

Ambachtelijke producten getuigen van creativiteit en maatwerk, en beantwoorden dus perfect aan deze vraag. Ze dragen de stempel van de maker en de kleine onvolmaaktheden die handmatige productie kenmerken, maken ze uniek en gegeerd. Door de vingerafdruk komt de maker dichtbij. Wat dan weer beantwoordt aan de nieuwsgierigheid van de consument naar hoe dingen gemaakt worden en aan zijn waardering voor passie en meesterschap.

> Een diversiteit aan sites waar je online ambachtelijk werk en design kan kopen of gepromoot ziet: www.designvlaanderen.be, www.deinvasie.be, www.handmadeinbelgium.com, www.etsy.com, www.moozeum.com, www.artisanart.com, www.pearlsofcraftsmanship.com ...

> Kwalitatieve producten

Productkwaliteit wordt opnieuw sterk gewaardeerd. De vervlakking, eigen aan een tijd waar alles steeds goedkoper en sneller moet, zijn we beu. Ambachtelijk vakmanschap komt tegemoet aan de toenemende vraag naar (levens)kwaliteit. Meesterschap wordt opnieuw naar waarde

geschat en er is de bereidheid om een meerprijs te betalen voor zowel producten als diensten. Beter een goede vakman in huis halen en verzekerd zijn van voortreffelijk werk, dan een slechte en opgezadeld zitten met slecht afgewerkte zaken of erger nog, problemen.

De vraag naar authentieke en exclusieve handgemaakte producten met een verhaal groeit. Luxemerken spelen hier graag op in en beroepen zich op hun traditie in verfijnd vakmanschap. Maar ook producten algemeen met daarop het label 'ambachtelijk gemaakt', zijn verzekerd van een verdubbelde interesse. Goed nieuws voor ambachten, maar het is opletten geblazen voor *handmadewashing* en het misbruiken van ambachtelijkheid in functie van economische doeleinden. Als zelfs grote fastfoodketens bijvoorbeeld uitpakken met hun 'vakmanschap', moeten we waakzaam zijn voor de uitholling van het begrip.

★ **Luxe = vakmanschap? —** Luxe merken als *Louis Vuitton*, *Burberry* of *Hermès* associëren zich in economisch onzekere tijden graag en bewust met traditioneel vakmanschap. Het onderscheidt hen van goedkope massaproductie en onderstreept hun exclusiviteit en hun *roots* in vakmanschap.
www.louisvuitton.com en *www.burberry.com* en *www.hermes.com*

★ **Chanel in de bres voor vakmanschap —** Het Franse modehuis *Chanel* gaat nog een stap verder en wil de Parijse coutureambachten veilig stellen voor de toekomst. *Chanel* koopt stelselmatig artisanale ateliers op en eert jaarlijks hun *savoir-faire* met een speciale collectie *Métiers d'Art*. De ateliers (waaronder borduurateliers, een hoedenmaker, een zilversmid, een knopenmaker en een veren- en bloemenatelier) zijn allemaal ondergebracht in *Paraffection*, een satellietbedrijf van *Chanel*.
www.chanel.com

> Duurzame producten

De wegwerpmaatschappij kent zijn grenzen. We krijgen de massale dumping van afgedankte producten en afval niet verwerkt. Het milieu kan het niet meer verder slikken en recyclage is niet voor alles de oplossing. De vaak slechte productkwaliteit verkort de houdbaarheidsdatum van producten aanzienlijk. Maar producten worden soms ook doelbewust geprogrammeerd om na een welbepaalde tijd de geest te geven. Of reparatiemogelijkheden worden uit de weg gegaan om de aankoop van nieuwe producten te stimuleren.

Zorgvuldiger maken, kiezen en koesteren is dus de boodschap. Het *cradle-to-cradle*principe toepassen om zo te komen tot een duurzamere productontwikkeling en kringloop van ontstaan, over gebruik, tot hergebruik van producten. Of met andere woorden inzetten op productkwaliteit, duurzaam gebruik én het herstellen van wat stuk gaat en dreigt weggegooid te worden.

Ook hier kunnen ambachten opnieuw ter hulp schieten. Ambachtelijke, kwalitatieve en duurzame producten met liefde gemaakt, kunnen het bewustzijn rond duurzaam consumeren aanscherpen. Wie de toewijding kent en ervaart waarmee ambachtelijke producten tot stand zijn gebracht, zal niet meer vrijblijvend een product aanschaffen of snel weggooien. Ook in het repareren van producten ligt een belangrijke taak weggelegd voor ambachten.

★ **ResourceLab —** *ResourceLab* geeft oude meubelen een tweede leven. Afgedankt meubilair wordt tot grondstof gemaakt voor nieuwe creaties of krijgt een *makeover* door het aanbrengen van bijvoorbeeld grafische prints. Naast het hergebruik van materiaal staat *ResourceLab* ook garant voor lokale productie door middel van tewerkstelling binnen de sociale economie.
www.resourcelab.be

★ **Antoine Van Loocke —** Het oeuvre van Antoine Van Loocke is een ode aan de 'patattenscheller'. Hij tovert verroeste oude messen om tot unieke creaties voor gerenommeerde chefs en culinaire hobbyisten. Zo combineert hij zorgvuldig geselecteerde lemmeten met heften uit natuurlijke recuperatiematerialen zoals hout, ivoor of barnsteen. 100% recyclage dus! Antoine Van Loocke gaat steeds op zoek naar een duurzaam evenwicht tussen functie, vorm en materiaalgebruik. En dat wordt gewaardeerd, want zijn messen worden gebruikt in tal van toprestaurants.
www.knifeforging.com

★ **iFixit —** *iFixit* is een online platform waar je elektronica-onderdelen en gereedschap kan kopen. Bezoekers van de website posten ook handleidingen voor het demonteren en eigenhandig herstellen van allerlei elektronische apparaten. Deze *teardowns* en *repair guides* kunnen kosteloos worden geraadpleegd en dragen bij aan een duurzame omgang met elektronische toestellen.
www.ifixit.com

> Lokale producten

Producten zijn tegenwoordig wereldreizigers. De afstand die ze soms afleggen tussen de plek waar ze zijn gemaakt en waar ze uiteindelijk in de winkelrekken belanden, is ongezien. Zo ook hun ecologische voetafdruk. Lokaal produceren en consumeren zou dan ook beter zijn.

Onze sterk geglobaliseerde wereld is tegelijk een zegen en een vloek. Het noopt ons tot nadenken over de mobiliteit van producten en diensten. Wat licht is kan ver, wat zwaar is kan beter lokaal. Ideeën uitwisselen kan bijvoorbeeld via het wereldwijde web, maar productie gebeurt beter lokaal.

Ambachtelijke praktijken oefenen hun beroep dicht bij huis uit. Het gaat om lokaal geproduceerde producten of uitgevoerde diensten. Met vaak direct contact tussen maker en consument, want rechtstreeks te koop bij de producent of in te huren als werkkracht.

★ **Atelier NL —** *Atelier NL*, de ontwerpstudio van Lonny van Ryswyck en Nadine Sterk, zet graag in op onderzoek rond (traditionele) materialen, technieken en lokale productie. Verschillende projecten van hen gaan uit van klei die het duo opgraaft in diverse gebieden in Nederland. Het aardewerk dat ze uit deze klei vervaardigen, verschilt hierdoor van kleur en structuur, en geeft informatie prijs over de herkomst ervan. Een stempel op kopjes, kannen, borden of schotels geeft de plaats van herkomst van de gebruikte klei aan.
www.ateliernl.com

> Transparante producten

Er is aan consumentenzijde een merkbare verschuiving naar een groter bewustzijn en bezorgdheid over de omstandigheden waarin producten tot stand komen. Niet alleen de productkwaliteit lijdt onder de druk van onze consumptiemaatschappij, maar vooral de draagkracht van mens en natuur. Milieu, gezondheid, werkomstandigheden en de ethiek moeten er vaak bij inboeten.

Het massaal en goedkoop uitbesteden van de productie aan lagelonenlanden doet niet altijd goed. De salarissen zijn er vaak bedenkelijk laag en de arbeidsomstandigheden slecht door lange werkuren, weinig inspraak, het ontbreken van een sociaal vangnet of uitzicht op pensioen. Werken in *sweatshops* en fabrieken gaat aan een hels tempo en onder slechte en ongezonde werkomstandigheden. Bovendien gaat het maakproces er soms gepaard met vervuilende productieprocessen die schadelijk zijn voor zowel mens als milieu.

Meer en meer bedrijven gaan ethischer en transparanter ondernemen. Aan de hand van speciaal hiertoe ontwikkelde labels willen ze de consument informeren over de ecologische en sociale omstandigheden waarin hun producten tot stand komen. Anderen gaan nog een stap verder en maken het productieproces volledig transparant door van elk onderdeel de herkomst en kostenplaatje te vermelden, zie bijvoorbeeld *Honest by*.

Ambachtelijke productie is behoorlijk transparant, want de korte keten is bij ambachten verzekerd. De rechtstreekse relatie tussen producent en consument staat garant voor een lokale verbondenheid en transparantie door een inkijk in de sociale, culturele, ecologische en economische omstandigheden waarin het werk tot stand komt.

> Lees ook de inspirerende cases van Christien Meindertsma (p. 136) en Honest by (p. 146).

> Producten en processen op maat

De huidige consument wordt beter niet onderschat. Het wereldwijde web en de sociale media geven de consument *tools* om niet alleen zijn mening kwijt te kunnen en dus mondiger te worden, maar ook om in te grijpen in het ontwerp-, productie- en consumptieproces. De consument krijgt inspraak in hoe iets er uit moet zien (bijvoorbeeld door de mogelijkheden tot *customizen* of door betrokken te worden in co-creatieprocessen). Maar ook in wat al dan niet in productie gaat (door bijvoorbeeld *crowdfunding*).

Vanuit het perspectief van de klant, leent het domein van de ambachten zich bij uitstek voor *customer empowerment*. Dit door bijvoorbeeld in te spelen op de toenemende behoefte tot personalisering of de stijgende interesse om de gebruiker te laten participeren in het productieproces. Door maatwerk en mogelijkheden tot customizing in te bouwen of de consument ook effectief te betrekken in het ontwerpproces, kunnen ambachten zeer vooruitstrevend te werk gaan. Op maat ontwerpen en produceren levert zo een meerwaarde op voor zowel maker als consument.

★ **Kickstarter —** *Kickstarter* is een nieuwe manier om financiering te verzamelen voor de uitvoering van creatieve projecten. Filmmakers, auteurs, kunstenaars, designers etc. kunnen op de website *www.kickstarter.com* terecht om sponsors te zoeken voor hun ideeën. Wanneer het beoogde bedrag binnen de vooropgestelde tijd wordt ingezameld, kunnen ze aan de slag met hun project.
www.kickstarter.com

Opgelet! Niet alles wat handgemaakt is, beantwoordt noodzakelijkerwijs aan bovenstaande kwalitatieve, ecologische of ethische eigenschappen. Er zijn grote verschillen. Omarm ambachten, maar blijf dus kritisch!

> Overtuigd en wil je zelf als consument ook ambachten sterker ondersteunen? Blader dan door naar pagina 122 en ontdek hoe!

... IN SAMENLEVEN

De maatschappelijke crisis is niet alleen een kind van de tijd, maar ook een gevolg van de andere crisissen. Als antwoord op de toenemende onzekerheid kan je de ogen sluiten en de wereld de rug toe keren. Of je kan proberen om de actuele uitdagingen recht in de ogen te kijken en al wat je dacht te kennen, in vraag te stellen en opnieuw te beantwoorden. We worden immers dagelijks geconfronteerd met sociaal-culturele en sociaaleconomische verscheidenheid, en dus ook met verschillende manieren van denken, handelen, voelen en betekenis geven.

Sociale duurzaamheid en een veerkrachtige maatschappij zijn de sleutelwoorden voor een nieuwe samenleving die in essentie gericht is op de kwaliteit van leven, werken en samenleven, en dit op langere termijn. Anders gezegd: een maatschappij waarin burgers de instrumenten in handen krijgen of nemen om zowel op sociaal, economisch als cultureel vlak levenslang een actieve bijdrage te leveren. Denk aan burgerinitiatieven, bottom-up acties en kleine revoluties. Het emancipatorisch potentieel van de burgermaatschappij mag niet onderschat worden. Het versterkt de lokale veerkracht.

Ook vanuit ambachten kunnen kleinschalige acties ondernomen worden als antwoord op de vele maatschappelijke crisissen. Hoe? Dat lees je hieronder.

> Skills beter benutten

Onze oververhitte en op kennis gefocuste economie laat vele competenties onderbenut. Zoals je op pagina 165 kan lezen, zijn mensen meer dan wat hun diploma vertelt of de functie die ze op dat moment op de werkvloer uitoefenen. Leven is levenslang en levensbreed leren. Mensen verzamelen onderweg vele vaardigheden, kennis en attitudes. Deze rugzak vol expertise wordt jammer genoeg nog te weinig aangeboord en de inhoud ervan nog te weinig geëtaleerd, gewaardeerd en aangewend.

> Voor meer info over het valideren en delen van competenties, zie pagina 165.

Gelukkig wint het competentiedenken terrein en worden *skills* meer en meer erkend, uitgewisseld en ingezet voor en door de samenleving. Ieder van ons heeft wel kennis en vaardigheden die we kunnen ruilen. Het enige wat nodig is, is de één met de ander in contact brengen en een context creëren waarbinnen het ruilen kan plaatsvinden. Daarvoor bestaan er verschillende instrumenten zoals de *skill*databanken, maar ook formats als *Timebanking*, *LETS* of *RERS*.

Ambachtelijke vaardigheden en handwerk vormen doorgaans een belangrijk aandeel binnen deze alternatieve ruileconomie. De nood aan handige handen en ambachtelijke expertise blijkt duidelijk uit de lange lijsten aan gezochte handige harry's op de verschillende platformen. Deze *tools* geven de in de samenleving aanwezige *skills* meer zichtbaarheid, wat bijdraagt tot de herwaardering en het levend houden van ambachten. Een ideale borgingsmaatregel dus! Het kan ons aan het denken zetten om nog verder te gaan in het aanboren van vrijwillig of vergrijsd ambachtelijk talent en het stimuleren en faciliteren van intensievere samenwerkingen met ontwerpers, ambachtslui en bedrijven.

Naast een herwaardering van vaardigheden, tekent er zich nog een andere tendens af. Als tegenreactie op onze huidige kenniseconomie is er een hernieuwde belangstelling voor het werken met onze handen, voor onthaasting en meer levenskwaliteit. De carrièreswitchen zijn legio. Mensen met belangrijke functies keren hun hectische leven de rug toe om zich te wijden aan een leven van verdieping in een bepaalde ambachtelijke *skill*. Hun goedgevulde *businesscard* ruilen ze graag in voor een ander leven. Maar ook mensen met een minder indrukwekkende cv durven de sprong te wagen, gewapend met de nodige passie en een ondernemende en creatieve geest.

★ **Time Bank —** *Time Banking* is een manier om de meest uiteenlopende vaardigheden en kennis met anderen te delen. Niet in ruil voor geld, maar in ruil voor tijd. Een alternatief soort betaalmiddel dus. De tijd die jij verdient door het helpen van de ene persoon – uitgedrukt in *Time Bank hours* – kan je gebruiken om de hulp in te roepen van een andere persoon.
www.timebank.cc

★ **LETS —** *LETS (Local Exchange and Trading System)* is een netwerk waarbinnen mensen diensten en goederen kunnen uitwisselen, zonder daarbij officieel geld te gebruiken. Elk *LETS*-lid biedt diensten aan en vraagt er ook, naar gelang zijn verlangens, competenties of noden. De eenheid waarin de ruil gemeten wordt, is meestal de tijd (1 uur pianospelen = 1 uur loodgieterij). Vaak wordt er een complementaire munt gebruikt.
www.letsvlaanderen.be

★ **RERS —** *RERS (Netwerk van wederzijdse uitwisseling van kennis)* zorgen ervoor dat je anderen leert kennen en er kennis mee kunt uitwisselen (bijvoorbeeld: leren schilderen van iemand) of diensten (bijvoorbeeld: iemand voor je laten schilderen). Bij *LETS* wordt de kennis die iemand heeft als dienst beschouwd (bijvoorbeeld: een cursus Engels geven). Bij *RERS* wordt er geen boekhouding bijgehouden van de uitwisselingen en heeft alle kennis dezelfde waarde. Voorlopig enkel in Wallonië en Brussel.
www.rers.be

★ **Dirk Peusens, Molenrestauraties en onderhoud —** Als kabinetsmedewerker molenrestaurateur worden? Dirk Peusens zette de stap. In 2008 startte hij als zelfstandige met onderhouds- en restauratiewerken aan molens. Het comfort van een vast inkomen ruilde hij in voor vrijheid, voldoening en ondernemerschap. Na het afleggen van een theoretisch examen voor de *Centrale Examencommissie*, was hij aangewezen op diverse stielmannen om alle schrijnwerkerijtechnieken onder de knie te krijgen. Ondertussen werkt Peusens samen met drie collega's. Ze werken niet enkel aan wind- en watermolens, maar ook aan bakovens en -huizen. Ook kan je bij *Boers & Peusens bvba* terecht voor workshops in molenonderhoud.
www.peusens.be

> Sociale economie

De sociale economie wil diensten en producten realiseren, maar op zo'n manier dat de samenleving daar voordeel uithaalt. De maatschappelijke meerwaarde is dus de maatstaf. Dit uit zich onder andere in de aandacht voor en integratie van kansengroepen, een open en meer democratische aanpak, een nauwe betrokkenheid bij de omgeving van het bedrijf en de herinvestering van de winst in de verdere uitbouw van de doelstellingen. De bedrijven jagen dus geen pure winstmaximalisatie na, maar zoeken naar een balans tussen maatschappelijk en financieel rendement.

Opnieuw zaken waar de ambachtelijke praktijk raakvlakken mee heeft. Een samengaan van sociale economie en ambachten voelt dan ook zeer natuurlijk aan en kent reeds een stevige traditie in bijvoorbeeld sociale werkplaatsen. Ambachten inzetten in de sociale economie kan bovendien ook een hefboom vormen voor de emancipatie en activering van minderheden die het moeilijker hebben met integratie in het werkveld. Het biedt perspectieven voor een positieve omgang met diversiteit in de samenleving en het valoriseren van talenten.

> Voor meer info: www.socialeeconomie.be & www.socialewerkplaats.be

★ **Artisanato —** *Artisanato* is een samenwerking tussen *vzw S.W. WEB* en onderzoeksgroep *Art| Object & Design* van de *MAD-Faculty* en is ondersteund door het Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie. Dit project wil werken aan productinnovatie, en mogelijkheden onderzoeken om ambachten te herwaarderen en lokale kleinschalige productie een duurzame plaats te geven binnen sociale economie.
www.artobjectdesign.be/projects/2009/artisanato
> De bevindingen van dit onderzoekstraject zijn gebundeld in een publicatie: www.artobjectdesign.be/wp-content/uploads/Artisanato_digitale-versie-NL.pdf

> Juich diversiteit toe

Diversiteit houdt ons een spiegel voor. Het laat ons niet alleen de rijkdom van andere culturen zien, maar tegelijk ook onze eigen tradities en gewoontes herontdekken en met andere ogen bekijken. Het laat verschillen maar ook gelijkenissen zien. Het spreidt een waaier aan mogelijkheden open voor gezamenlijke kruisbestuivende trajecten.

Maar diversiteit is meer dan etnisch-culturele diversiteit. Diversiteit is er in alle vormen en maten. Tegenwoordig spreken we zelfs over 'superdiversiteit' om te benadrukken dat er een grote diversiteit binnen de diversiteit is. Enerzijds door de meer verscheiden geworden migratiestromen, maar ook door geslacht, seksuele geaardheid, leeftijd, religie, sociaaleconomische status

... als vormen van diversiteit te zien. Al deze factoren zijn een uiting van wie we zijn en hoe we leven. Stedelijkheid vandaag is leven in superdiversiteit. Die diversiteit ligt echter nog altijd gevoelig. Ze roept onzekerheid en weerstand op. We blijven denken in verouderde wij-en-zij-opdelingen, maar de werkelijkheid is veel hybrider en complexer. Deze diversiteit erkennen en omarmen kan de samenleving alleen maar rijker en slagvaardiger maken. Diversiteit zorgt voor meer veerkracht omdat meerdere waarden gevalideerd worden.
Ambachten zijn een gemakkelijke inrijpoort om de culturele diversiteit in onze samenleving te ontdekken. Om andere ambachtelijke tradities te verkennen en leerrijke ambachtelijke vaardigheden uit te wisselen. Het kan leiden tot een kruisbestuiving tussen meesterschap met wortels in diverse tradities en zo ook de dynamiek en creativiteit binnen de eigen praktijk ten goede komen.

> Zie voor meer inspiratie o.a. www.interculturaliseren.be

★ **Made by Oya —** *Made by Oya* is een textielproject van de sociaal-artistieke organisatie Rocsa dat de uitwisseling en opbouw van textielkennis en -vaardigheden bij vrouwen met diverse achtergronden wil stimuleren. In het textielatelier in de Gentse Rabotwijk vervaardigen een vijftigtal vrouwen onder begeleiding van een textielontwerper handwerk gebaseerd op oude textieltradities en -technieken, waaronder de oya-techniek, een traditionele haaktechniek uit Turkije en naburige landen. *Made by Oya* werkt aan een eigen collectie die ze te koop aanbieden en werkt daarnaast aan diverse artistieke projecten.
www.rocsa.be/index.php/oya/

> Intergenerationeel werken

De vergrijzing van onze maatschappij is ingezet en de gevolgen ervan zullen nog wel een hele tijd voelbaar zijn. Maar de toenemende groep medioren en senioren kunnen we maar beter inzetten, in plaats van ze af te schrijven. Ouderen beschikken over een kapitaal aan kennis, vaardigheden en ervaring, maar ook over het kostbare goed tijd. Het zou jammer zijn deze potenties onbenut te laten. Voor ambachten bijvoorbeeld biedt het bijzonder interessante perspectieven voor zowel educatie (zie p. 157), transmissie (zie p. 157), intergenerationeel werken, als creatief ondernemerschap. Dat ook dat laatste tot de mogelijkheden behoort, toont onderstaand voorbeeld.

★ **Granny's Finest —** Het Nederlandse *Granny's Finest* laat jonge designers samenwerken met doorwinterde breioma's. Deze laatsten bezitten de technieken voor het maken van sjaals en mutsen, de jongere generatie heeft oog voor design, styling en marketing. In ruil voor hun breiwerk krijgen de oma's een gezellige ontmoetingsruimte aangeboden, leren ze elkaar en

elkaars breitechnieken kennen en wordt vereenzaming tegengegaan. Consumenten krijgen handgemaakte producten die met passie werden gefabriceerd.
www.grannysfinest.com

> Het herontdekken van het 'samen' komen, maken en doen

De toenemende individualisering zorgt ervoor dat we meer naast dan met elkaar leven. Ons sociale leven speelt zich grotendeels online af en de wereld is onze achtertuin. De traditionele plekken waar mensen elkaar ontmoetten (bijvoorbeeld café, kerk, verenigingsleven ...) verliezen hierbij duidelijk terrein. Al is de tegenbeweging ingezet. Mensen tonen opnieuw een grote behoefte aan doorleefd en fysiek sociaal contact.

Ambachten kunnen hier omwille van hun reeds eerder aangehaalde lokale karakter en direct contact, makkelijk op inspelen en zo bijdragen tot een sterker sociaal netwerk. De Britse socioloog Richard Sennett (*The Craftsman*) ziet in de herwaardering van het geoefende vakmanschap zelfs een instrument om de sociale cohesie in de maatschappij te versterken.

Ook het oppoppen van de vele naai- en breicafés en -kringen of repaircafés komt tegemoet aan de nood naar opnieuw samen creëren, van elkaar leren en elkaar ontmoeten in informele sfeer.

★ **Repair Café —** Een *Repair Café* is een bijeenkomst waar je terecht kan met je fiets, broodrooster of broek die dringend aan herstelling toe zijn. Vrijwilligers uit de buurt herstellen er kosteloos je spullen waardoor je ze niet hoeft weg te gooien en zo mee de afvalberg onder controle houdt. Tegelijk is het een leuke manier om mensen uit de buurt te leren kennen en vaardigheden uit te wisselen.
www.repaircafe.be

> Belevingstoerisme

Het plat-commerciële holle massatoerisme is op de terugweg in het Westen. De toerist wordt kritischer en veeleisender, gaat op zoek naar beleving, doorleefdheid en originaliteit, wil proeven van het lokale en in contact treden met *locals*.

Gedroomde kansen voor ambachten dus. De symbiose tussen toerisme en ambachtelijk vakmanschap heeft reeds zijn vruchten afgeworpen. Toch liggen er nog veel onderbenutte mogelijkheden te wachten om te worden opgepikt. Trends wijzen uit dat er een markt is voor kleinschalige toeristische producten met een hoge belevingswaarde. Een verrassend, hedendaags en kwalitatief aanbod aan ambachtelijke streekproducten en design wordt gesmaakt. Maar er is ook een grote nieuwsgierigheid naar de makers en de verhalen achter de producten, of vraag naar activiteiten in de vorm van demonstraties of workshops. Belevenistoerisme kan duurzame perspectieven bieden voor de uitbouw van een identiteitsversterkend beleid en een alternatieve vorm van toerisme aanreiken gericht op zingeving en uitwisseling tussen bezoeker en bewoner.

Vlaanderen maakt van baanbrekend vakmanschap (*cutting-edge craftsmanship*) het speerpunt van haar merkverhaal: "Vlaanderen is het verhaal van mensen als makers, gedreven door kennis en kunde. Het is het verhaal van baanbrekend vakmanschap. Gisteren, vandaag en morgen. Dat maakt Vlaanderen spraakmakend in de wereld." Het DNA van Vlaanderen is volgens dit onderzoek een versmelting van *hands-on*, eigenzinnig, duurzaam, vakkundig en behulpzaam. "Vlaanderen is zowel broedplaats als podium voor iedereen die onderzoekt, creatief en ondernemend is. Onze ontwerpers en vormgevers schenken bijzondere aandacht aan de kwaliteit van hun ontwerpen. Hun vakkennis en vakkunde blijken uit hun werkwijze, hun oog voor detail en de materialen die ze gebruiken. Ze gaan steeds weer op zoek naar nieuwe invalshoeken waardoor hun ontwerpen vaak verrassend en innovatief zijn." Het nieuwe logo en nieuwe baseline van Vlaanderen: *Flanders State of the Art* gaat verder op deze ingeslagen weg en wil het 'vakmanschap' van Vlaanderen benadrukken.

Ook *Toerisme Vlaanderen* maakte van 'Beleef het baanbrekend vakmanschap in Vlaanderen' het uitgangspunt voor haar *Internationale Marketingstrategie* (2012-2015). De toeristische troeven van Vlaanderen zijn doorspekt met vakmanschap, vandaar dat de klemtoon komt te liggen op productlijnen die deze facetten op de buitenlandse markten versterken: onze rijke eet-, drink- en tafelcultuur, ons erfgoed, onze kunsten en onze mode. Centraal in de beeldtaal komen de 'mensen als makers': het creëren, het maken, de activiteit, de manier waarop het wordt waargemaakt. Uit de handelingen, bewegingen en de omgang met materialen moet namelijk het vakmanschap blijken.

★ **Handmade in Brugge —** *Handmade in Brugge* wil Brugge sterker profileren als stad van inspirerende makers. Het wil ambachtelijk vakmanschap geïnspireerd door verleden én toekomst versterken en ondersteunen. Dit door de ontwikkeling van een verrassend publieksaanbod, het creëren van creatieve broedplaatsen in de stad, het faciliteren van kennisdeling en kruisbestuiving, en het aanscherpen van de ondernemers *skills* van ambachtelijke ontwerpers. *Handmade in Brugge* is een initiatief van *tapis plein vzw* in samenwerking met de Stad Brugge. Het project koppelt ambachtelijk design aan creatieve economie en stadsontwikkeling in een cultuur toeristische stad.
www.handmadeinbrugge.be

> DIY: ik maak dus ik ben

We gaan opnieuw massaal aan het 'zelf' maken, koken, tuinieren of klussen. Er is een ware wildgroei aan televisieprogramma's, kook-, tuin- en doe-het-zelfboeken en -magazines, en ook online is het bos amper door de bomen te zien. DIY (*Do It Yourself*) staat voor het zelf ontwerpen, maken, verbeteren of herstellen van zaken. Deze nieuwe maakcultuur van doe-het-zelvers kan het ambacht van nieuwe relevantie voorzien, maar dan moet het meer zijn dan een vluchtige hype en de huisvlijt overstijgen.

Vanwaar die drang naar het zelf maken? Het gevoel dat het individu geen invloed kan uitoefenen op de grote maatschappelijke vraagstukken, zorgt voor een teruggrijpen naar zaken die we zelf vorm kunnen geven. Het heft wordt opnieuw in eigen handen genomen door het maken van eigen producten of het kweken van eigen groenten. Maar ook de toenemende individualisering van de maatschappij draagt bij tot de behoefte om te personaliseren (*customizing*) en zelf zaken te creëren. Het verlangen groeit om te consuminderen en de vraag naar kwalitatievere, transparantere en duurzamere producten stijgt. Deze nieuwe maakcultuur wordt natuurlijk eveneens gevoed door de economische realiteit: zelf maken is (meestal) goedkoper dan kopen of uitbesteden.

Richard Sennett stelt dat ambachten en handwerk ook een middel zijn tot zelfverwezenlijking en dat het maken van dingen een diepgewortelde drang van de mens is: ik maak dus ik ben. Het werken met de handen werkt therapeutisch. Het draagt door het trage en arbeidsintensieve maakproces bij tot de onthaasting en versterkt het gevoel van eigenwaarde door het ontdekken en bijschaven van persoonlijke vaardigheden.

Binnen de DIY tekenen er zich eveneens boeiende evoluties af. De gereedschapskist waarvan we ons vandaag kunnen bedienen, breidt uit. Naast de oude technieken staan heel wat nieuwe en digitale technieken ter beschikking die de experimenteerdrang en de *Maker Movement* voeden. In de 21ste eeuw worden werkplaatsen, werkmateriaal, kennis en vaardigheden ook gedeeld. Online worden instructies gegeven die je kan volgen voor het maken, herstellen of *hacken* van zaken. Het bestaande systeem en de druk van het kapitalisme worden omzeild door *open design*, op maat productie en het fabriceren in een netwerk van open en collectieve microfabrieken (FabLabs).

De nieuwe maakcultuur kan alleen maar toegejuicht worden, maar we moeten ons tegelijk hoeden voor de stelling: "iedereen ambachtsman!". Ambachtelijke *skills* vragen jarenlange oefening en verfijning. Daaraan voorbijgaan, zou oneer aandoen aan de echte ambachtsman.

★ **Etsy —** *Etsy* is een online marktplaats waar mensen van over de hele wereld in contact komen om unieke, handgemaakte producten te kopen en verkopen. Ambachtslui, designers en creatievelingen kunnen op *www.etsy.com* een persoonlijke webwinkel creëren zodat handgemaakte producten rechtstreeks bij de maker gekocht kunnen worden. *Etsy* vraagt een percentage op het verkoopbedrag en organiseert in ruil onder andere bijeenkomsten en *online labs* voor haar leden. *Etsy* wil zo handel opnieuw uitvinden op manieren die helpen om te bouwen aan een meer duurzame en voldoening gevende wereld.
www.etsy.com

★ **Hoe maak je het? —** Op het net vind je allerlei websites waarop stap-voor-staphandleidingen of instructiefilmpjes gedeeld worden:*www.instructables.com* & *www.makezine.com*

★ **FabLabs —** *FabLabs* zijn plekken waar je aan de slag kan met o.a. 3D-printers, *lasercutters* en frezen. Op deze website vind je een overzicht van alle *FabLabs* in de Benelux: *www.fablab.nl*

★ **3D-printing gedeeld —** 3D-printen is nieuw en dus valt er nog veel te experimenteren en te ontdekken. Het delen van ervaring, kennis, ontwerptekeningen en materiaal is dan ook zeer relevant. Wil je iets 3D-printen en wil je weten waar de dichtstbijzijnde 3D-printen staat die dat voor jou kan doen? Check dan www.3dhubs.com. En op www.thingiverse.com van *MakerBot* kan je je 3D-ontwerpen delen onder de *Creative Commons Licence* zodat anderen er ook mee aan de slag kunnen en je ontwerp eventueel kunnen aanpassen en verbeteren.

> De creatieve stad & stadsontwikkeling

Steden zijn vandaag in volle ontwikkeling, demografisch én ruimtelijk. De bevolkingstoename en de groeiende complexiteit hebben een directe weerslag op de (infra)structuur van de stad. En naast de ruimtelijke impact, zijn er ook de sociale en ecologische gevolgen. Maar steden dragen ook vele potenties in zich en kunnen een belangrijke motor voor de samenleving zijn. Een plaats waar op innovatieve wijze oplossingen gevonden worden voor maatschappelijke uitdagingen.

De stad van de toekomst is dan ook een stad gericht op slimme, duurzame en inclusieve groei. Met specifieke aandacht voor stedelijke netwerkontwikkeling, participatie en sociale cohesie; het versterken van de sociale mobiliteit en de emancipatie van kansengroepen; het verhogen van de leefkwaliteit en meer specifiek van kinderen, jongeren en jonge gezinnen; het aanpakken van mobiliteitskwesties en energieproblemen; en het slim verdichten van de stad met aandacht voor kwalitatieve en groene openbare ruimte.

> Interessante sites m.b.t. stadsontwikkeling: www.thuisindestad.be, www.atelierdestad.be, www.deenergiekestad.nl, www.stadslableiden.nl, www.ministerievanideeen.be

De nieuwe stad is een plek die collectief, duurzaam en sociaal, van onderuit vormgegeven wordt, maar ook een broedplaats die creatief talent weet aan te trekken. Steden die een kritische massa aan creatieve geesten weten te verzamelen, versterken volgens Charles Landry (*The Creative City*) namelijk hun innovatief vermogen en hun economisch groeipotentieel. Volgens Richard Florida (*The Great Reset*) is talent de productiefactor die in de 21ste eeuw het verschil zal maken. De economische strijd van de 21ste eeuw is dan ook de strijd om talent en creativiteit. De postindustriële productie steunt op originaliteit, symbolische meerwaarde en de snelheid om in te spelen op creatieve trends.

De ideale voedingsbodem voor de ontwikkeling van een creatieve stad is een humusrijke bodem die talent laat ontkiemen. Steden met een hoge graad van diversiteit en tolerantie trekken mensen aan met een open en flexibele geest, bereid om intelligente risico's te nemen en problemen aan te pakken. Maar ook de aanwezigheid van kennisinstellingen en kennisintensieve bedrijven, de beschikbaarheid van kleine kantoorruimten en betaalbare panden en de mogelijkheden om te netwerken, bepalen of een stad slaagt als creatieve biotoop. De creatieve stad moet dus meer zijn dan een imago, het moet het creatief vermogen effectief verhogen en efficiënt weten aan te wenden. Maar er eveneens over waken dat creatief kapitaal niet enkel economisch wordt benaderd en hoogopgeleiden de stad niet volledig overnemen en zo de lagere klassen naar buiten drijven.

De creatieve stad is een gastvrije plek voor ambachten, maar ambachten kunnen ook zelf een bijdrage leveren aan de duurzame ontwikkeling van de stad. Ambachten kunnen bijvoorbeeld ingezet worden in de citymarketing, in de uitbouw van de lokale economie, in wijkontwikkeling of de emancipatie van kansengroepen. Maar ambachten kunnen ook de 'spontane stad' mee vormgeven door bijvoorbeeld in te spelen op tijdelijk ruimtegebruik en bottom-up initiatieven: *pop-ups*, *urban farming*, *urban knitting* en andere spontane interventies. Deze kleinschalige, vaak informele en participatieve bottom-up acties zorgen voor een nieuwe stuwende kracht binnen de ontwikkeling van de stad.

★ **Modekwartier Arnhem Klarendal —** De Arnhemse wijk Klarendal was vroeger een typische probleemwijk. Bewoners, de woningcorporatie en de gemeente kwamen op het idee de buurt om te vormen tot een mode- en designkwartier. De gemeente kocht verschillende panden in de buurt op en maakte zo ruimte voor modewinkels en ateliers die voor een positieve impuls voor de wijk konden zorgen. Verschillende studenten van de modeafdeling van de Arnhemse *ArtEZ Hogeschool voor de kunsten* namen hun intrek in de buurt en allerlei activiteiten en evenementen als de Mode Biënnale versterken het profiel van de wijk.
www.modekwartier.nl

★ **Rotterdam Vakmanstad/Skillcity —** Met *Rotterdam Vakmanstad/Skillcity* heeft Henk Oosterling een integrale visie op de stadsontwikkeling van Rotterdam ontwikkeld. *Rotterdam Vakmanstad / Skillcity* is een breed onderwijsprogramma in drie sociaaleconomisch zwakkere wijken op Rotterdam Zuid. Kinderen en jongeren van 4 tot 19 jaar krijgen er een mix van sport-, kook-, tuin- en filosofielessen aangeboden en kunnen aan de slag in een buurthuis gericht op vak*skills* in zorg en techniek. Het project staat voor het verknopen en vernetwerken van economische, culturele en sociale processen, het versterken en vergroten van de ontplooiingskansen van Rotterdams talent. Naast vakmanschap, vormen interculturaliteit, duurzaamheid en integraliteit kernbegrippen. Aan de hand van educatie- en participatieprojecten wordt gewerkt aan integriteit op scholen, actief burgerschap in de buurt, cultureel ondernemerschap op de markt en fysieke en mentale duurzaamheid in de stad.
www.vakmanstad.nl

> Nieuwe designbenaderingen

Social design, *participatory design*, *open (source) design*, *user of human-centered design*, *service design*, *sustainable design* of *sustainist design* … Deze woordenvloed is er niet om indruk te maken, maar om duidelijk te maken dat er deining is in designland. Het laat zien dat we ons nog te midden de omwenteling bevinden. De designwereld is namelijk zoekende naar nieuwe manieren van ontwerpen en in de wereld staan. De context waarin designers functioneren, is fundamenteel veranderd.

Waar draait het om? Kort gezegd: een onderzoek naar de maatschappelijke relevantie van design en naar de verantwoordelijkheid die designers kunnen opnemen binnen onze samenleving. Of hoe kan design ingezet worden om antwoorden te formuleren op de economische, ecologische en maatschappelijke crisissen. Hoe kan design concrete oplossingen bedenken voor concrete problemen. Kleine ingrepen die bijdragen tot een aanzienlijke verbetering van de levenskwaliteit. Designers maken zo bottom-up verandering mogelijk.

De focus verlegt zich van de loutere creatie van designobjecten, naar de ontwikkeling van processen, diensten, projecten, methodieken en samenlevingsmodellen. Het veronderstelt een nieuwe manier van ontwerpen en *design thinking* om via procesmatig denken te komen tot innovatieve oplossingen. Designers worden zo procesbegeleiders die verschillende rollen kunnen opnemen. Dit noodzaakt hen om met twee voeten in de maatschappij te staan om een brede kennis van en inzicht in de context te verwerven, maar ook de nodige competenties zoals communicatieve en sociale vaardigheden, flexibiliteit en probleemoplossend denken. Het veronderstelt een samenwerken en het zich inschrijven in een interdisciplinair netwerk. Designprojecten kunnen namelijk slechts gerealiseerd worden met de medewerking van andere disciplines en sectoren, en in samenwerking met onderzoekscentra of universiteiten.

In deze nieuwe designbenadering staat de gebruiker centraal. De gebruiker zit mee aan de ontwerptafel en wordt actief betrokken bij het ontwerpproces. Er wordt niet alleen rekening

gehouden met zijn noden en behoeften, maar ook met zijn waarden. Er wordt gezocht naar individuele en op maat designoplossingen, gebruik makend van de nieuwste technologieën. Deze nieuwe technieken zijn echter niet het doel, maar het middel.

De hedendaagse technologieën en de mogelijkheden die ze bieden, zijn zeer belangrijke instrumenten voor de nieuwe designbenaderingen. Het belang van die nieuwe technologieën zal in de toekomst alleen maar toenemen door het toegankelijker worden ervan en door de gratis distributie van *open source*-ontwerpen op het internet. Lokale productiecellen zoals FabLabs zullen voor een *shift* zorgen van het industriële productieniveau naar het persoonlijke productieniveau. Zo evolueren we van de oude gecentraliseerde productie naar een genetwerkte productie (waarin o.a. ideeën, gereedschap, ruimte enz. worden gedeeld).

Willen ambachten op zoek gaan naar extra relevantie, dan kunnen ze perfect inhaken op deze nieuwe stromingen binnen design. Ambachtsmannen en -vrouwen kunnen reisgezel worden van designers in hun zoektocht naar deze innovatieve ontwerpmethodes en partner in de realisatie van hun designprojecten. Aspecten als het belang van de menselijke schaal, lokale verbondenheid, maatschappelijke betrokkenheid, procesmatig ontwerpen, het gebruik van lokale materialen en technieken enz. zijn zaken die beiden kunnen verbinden.

> Meer info via o.a. www.opensustainistdesign.net en www.opendesignnow.org.

★ **Buitenbrouwerij —** De *Buitenbrouwerij* van Henriette Waal is een mobiele brouwerij die het mogelijk maakt om op uiteenlopende locaties brouwtechnieken aan te leren en bier te brouwen met participatie van buurtbewoners én gebruik makend van lokale ingrediënten: lokaal regen- of slootwater, maar ook lokaal geplukte kruiden als ingrediënten. Zo kan je je eigen *Landschapsbier* maken. De *Buitenbrouwerij* werd ontwikkeld in samenwerking met een aantal amateurbrouwers uit Nederland. Naast het volgen van een demonstratie door één van deze brouwers, kan je ook zelf bier brouwen via workshops waarin Waal haar nieuw ontwikkelde vaardigheden als brouwer deelt.
www.rent-a-project.com/projecten/347/buitenbrouwerij

★ **Eva Pannecoucke: Changeables —** Ontwerpster Eva Pannecoucke hergebruikt afgedankt leder en wollen kledingstukken om er nieuwe handtassen mee te maken. Ze werkt zowel met materiaal dat ze in kringloopwinkels vindt, als met materiaal dat haar door klanten wordt aangereikt. Voor haar collectie *Changeables* print ze met een 3D-printer onderdelen zoals een bodem, een handvat, een riem … Deze 'protheses' uit *polylactide* (biologisch afbreekbaar polymeer) kunnen op vraag van de klant in diverse kleuren worden geprint en gecombineerd met gerecupereerde stoffen om zo een nieuwe handtas te creëren. Na verloop van tijd kunnen deze onderdelen worden hergebruikt om er een handtas in een andere stof mee te vervaardigen.
www.evapannecoucke.com

VIJF VRAGEN VOOR ...

DE DENKER

THOMAS LOMMÉE — *Intrastructures & OpenStructures*

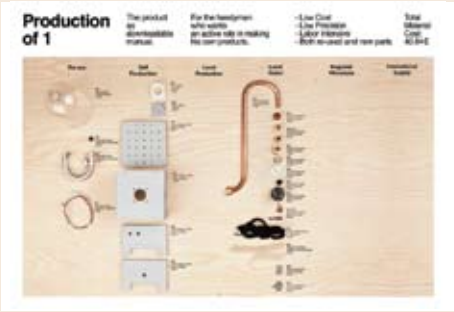

Thomas Lommée is als ontwerper vooral een onderzoeker. Na zijn studies maakte hij deel uit van diverse multidisciplinaire onderzoeksgroepen binnen en buiten Europa. Hij staat voor een nieuwe designcultuur waarbij makers en gebruikers in interactie treden. Zijn designstudio *Intrastructures* genereert zowel producten, diensten als systemen voor een meer sociale en duurzame samenleving. Ook is hij de initiator van het *OpenStructures* project dat de mogelijkheid van een open modulair constructiesysteem onderzoekt en test. Een constructiemodel dat als een soort van meccano iedereen uitnodigt om aan de slag te gaan met onderdelen, eigen objecten te ontwerpen of aanpassingen of herstellingen door te voeren. Sinds 2010 doceert Lommée aan de *Design Academy Eindhoven* en het *ENSCI* in Parijs.
www.intrastructures.net & www.openstructures.net

Zijn ambachten relevant in de 21ste eeuw?
Ambachten kunnen volgens mij relevant zijn op twee manieren. Als tegenwicht voor de massaproductie: in ons huidige tijdsbestek is het namelijk belangrijk dat bepaalde producten de handtekening van de maker kunnen blijven dragen. Èn omwille van hun interessante manier van werken: ambachtelijk werk geeft de maker immers een gevoel van eigenwaarde. Het is meditatief werk dat toelaat om jezelf te ontwikkelen, te groeien en jezelf te perfectioneren.

Hoe geven we ambachten een ticket voor de toekomst?
Door het economisch relevant te maken, het weg te halen uit de folklorehoek en het opnieuw te introduceren als valabel alternatief voor massaproductie. Ambachten moeten op zoek naar een dialoog met massaproductie. Bepaalde onderdelen van objecten kunnen enkel vanuit massaproductie ontwikkeld worden, maar voor andere is handmatige productie een waardig alternatief. Hier ligt een opportuniteit voor ambachten in de connectie met nieuwe technologieën en het gebruik van nieuwe materialen, zoals bijvoorbeeld synthetische klei die eindeloos hersmolten en ge-3Dprint kan worden. En ook in het lokale dat opnieuw een grotere rol gaat spelen door het opnieuw kleiner worden van de productie- en distributiecyclus.

Wat is volgens jou de grootste nood waaraan tegemoet moet worden gekomen?
Het belangrijkste is opnieuw een markt te vinden voor ambachten. Een mogelijkheid ligt bij het betrekken van de eindgebruiker. De huidige *tools* en nieuwe technologieën die de gebruiker ter beschikking heeft, geven opportuniteiten om deel te worden van het productieproces. Zo'n participatief design kan vandaag op verschillende manieren: bijvoorbeeld door middel van het online *raten* van bepaalde ontwerpen, het als gebruiker zelf uit elkaar halen en herassembleren van objecten, het aandragen van materialen of een 3D-tekening ...

Daarnaast wordt het voor de eindgebruiker makkelijker om de complexiteit van de dingen te begrijpen doordat informatie vrij (online) beschikbaar wordt. Zo is het voor hem mogelijk om in te breken op zaken waar hij vroeger enkel passief op kon toekijken. Hoe meer informatie beschikbaar komt, hoe transparanter de zaken worden en de bewustwording errond kan groeien. Er is bewustwording en sensibilisering nodig rond de manier waarop zaken vandaag gefabriceerd worden. De eindgebruiker verlangt naar meer transparantie. Dit kan enkel tot winst voor ambachtelijke productie leiden.

We zitten in een systeem waar alles zeer goedkoop wordt aangeboden en de nood er niet altijd is om anders te gaan consumeren. De vraag "Waaraan wil je als burger vandaag je geld spenderen?" is grotendeels een ideologische keuze die samenhangt met een waardenpalet. Economisch gezien is de prijs van producten natuurlijk belangrijk. Maar het kan ook een keuze zijn om minder te consumeren en meer over te hebben voor welbewust gekozen producten.

Waarmee kunnen we in Vlaanderen het verschil maken?
Ambachten zijn vrij universeel. Waarin we in Vlaanderen mogelijks het verschil kunnen maken, is onze mogelijkheid om vrij te kunnen denken. Minder dan andere culturen zitten we vast aan een bepaalde identiteit. In Nederland bijvoorbeeld vind je nog zeer uitgesproken tradities en gebruiken. Het ontbreken van dergelijke tradities in Vlaanderen is eerder een troef dan een handicap. Het maakt dat we open staan voor nieuwe invalshoeken.

Welk ambacht fascineert je het meest?
Er is niet uitgesproken één ambacht die me fascineert. Het 'maken' op zich boeit me vooral, de manier waarop een ambachtsman werkt. De mix van kennis, inzicht, ervaring én een groot talent voor improviseren. Het gaat voor mij ook om een bepaalde manier van kijken naar de dingen. Een andere manier van gebruik van materialen, met zin voor reparatie en hergebruik. Zo is bijvoorbeeld de 'garagist' uit mijn jeugd voor mij een echte ambachtsman. Hij bekeek wat wij een wrak noemen helemaal anders. Wat wij als waardeloos afval beschouwden, was voor hem potentieel waardevol en omgekeerd.

6 D.I.Y. (DO IT YOURSELF)

Wat kunnen jij en ik doen om ambachten te doen voortleven?

1. ACTIE!

Vele handen maken licht werk. Als elk zijn of haar steentje bijdraagt, halen ambachten met zekerheid de volgende eeuw!

Voor sommige ambachten is het vijf voor twaalf. Voor andere is er wat meer marge. Maar één ding is zeker: het is tijd voor actie, op vele fronten, met kleine en grote daden. Enkel zo kunnen de in elkaar hakende noden en uitdagingen aangepakt worden.

Het goede nieuws? Iedereen kan bijdragen! Van beleidsmaker tot consument. Van erfgoedwerker tot ondernemer. Van ambachtsman tot ontwerper. Dit is dan ook een oproep aan alle niveaus: van beleid over middenveld tot individu. Én aan alle sectoren: van erfgoed tot economie, onderwijs, toerisme, kunst en vrije tijd.

Niet alles kan tegelijk aangepakt. Sommige structurele hervormingen vragen tijd en kunnen enkel op de lange termijn worden gecorrigeerd. Maar het startschot kan alvast gegeven worden voor al die kleine inspanningen die wel degelijk het verschil maken. Durf te veranderen en nieuwe invalshoeken en samenwerkingen op te zoeken!

2. AMBACHTEN = MEER DAN ERFGOED

Het kan niet genoeg benadrukt: ambachten behoren niet enkel erfgoed toe! Ooit waren ze een hedendaagse praktijk en maatschappelijk relevant. Dat gaf hen een zekere vorm van zelfredzaamheid die ze met het verstrijken van de tijd grotendeels zijn kwijt geraakt. Het is belangrijk om ambachten opnieuw zelfredzaam te maken. Het ontwikkelingspotentieel is er, maar een duwtje in de rug op verschillende terreinen is een voorwaarde om ambachten de noodzakelijke groeikansen te geven. Vanuit de actuele tendensen van ICE wordt de bel geluid en worden diverse manieren van activeren aangereikt. Maar het is evengoed aan al die andere sectoren om zich mee achter het verhaal te scharen en ambachten opnieuw met beide voeten in de hedendaagse maatschappij te plaatsen en niet als gemusealiseerd erfgoed te bevriezen.

De beste garantie voor erfgoed is dat het leeft! De finaliteit is niet erfgoed, maar wel de borging van ambachten, het voortleven ervan. De borging van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) is best verzekerd als het ingebed is en actief bedreven kan worden binnen diverse maatschappelijke sectoren. Het motto: zorg dat erfgoed zich er niet mee bezig hoeft te houden. Dit ontslaat de erfgoedsector echter niet van haar taken. De erfgoedsector blijft aan zet om de belangen van ambachten op de agenda te plaatsen en te verdedigen. Om een zo goed mogelijk ondersteuningsbeleid uit te tekenen voor de erfgoedgemeenschappen en zich te ontfermen over de erfgoedzorg. Om de noodklok te luiden en actie te ondernemen bij *urgent safeguarding*.

3. WAT KAN JIJ DOEN?

Wil je weten op basis van welke noden onderstaande tips geformuleerd zijn? Blader dan terug naar de SWOT op pagina 49.

Ben je beleidsmedewerker?	Kijk dan op pagina 96.
Ben je erfgoedwerker	Kijk dan op pagina 98.
Ben je ambachtsman/vrouw?	Kijk dan op pagina 100.
Ben je ontwerper?	Kijk dan op pagina 106.
Ben je creatief ondernemer?	Kijk dan op pagina 112.
Ben je actief in het onderwijs?	Kijk dan op pagina 118.
Ben je actief binnen stedenbeleid?	Kijk dan op pagina 120.
Ben je actief in toerisme?	Kijk dan op pagina 121.
Ben je 'consument'?	Kijk dan op pagina 122.

BEN JE BELEIDSMEDEWERKER?

10 acties die het beleid[1] kan ondernemen om ambachten te versterken

Idealiter reguleert het ambachtelijke veld zichzelf en ontwikkelt het zich in een stimulerende en concurrerende omgeving. Toch ontbreekt het nu aan een aantal cruciale structuren en voorwaarden waarbinnen ambachten zich kunnen ontplooien, verankeren en vernieuwen. Zaken waar enkel het beleid op kan wegen en beweging in kan brengen …

1. Maak ambachten zichtbaar. Er moet werk gemaakt worden van sensibilisering en het imago opgekrikt.

2. Stem af, overleg en werk samen. Zowel tussen de verschillende beleidsniveaus als cross-sectoraal.

3. Duid een aanspreekpunt en trekker aan. Om ambachten in kaart te brengen, te vertegenwoordigen, het netwerk aan te sturen en wegwijs te maken.

4. Maak werk van een (sociaal) statuut voor ambachtsmannen/vrouwen en een erkenning van ambachtelijke kwaliteit.

5. Herschrijf de bestaande regelgeving waar nodig en mogelijk. Kijk waar ze de uitoefening van ambachten in de weg staat en versoepeling mogelijk is. Overweeg eventueel een btw-verlaging voor ambachten.

6. Versterk vanuit erfgoed de beleidsaandacht voor ICE en ambachten d.m.v. de verdere uitbouw van een gepast instrumentarium en ondersteuningsbeleid met o.a. aandacht voor cross-sectorale samenwerking, *urgent safeguarding* en *Living Human Treasures*.

7. Faciliteer een economisch klimaat waarin ambachten gedijen. Heb oog voor de belangen van deze kleinschalige ondernemingen en versterk ze waar mogelijk met passende maatregelen.

8. Binnen onderwijs is op vele fronten actie nodig: het imago van ambachten bij jongeren bijspijkeren, werk maken van de beroepskwalificatiedossiers voor ambachten, nood aan formalisering en valorisatie van bepaalde ambachtelijke opleidingen, succesvolle buitenlandse leerstelsels gebaseerd op meester-gezelsysteem vertalen naar de Vlaamse context …

9. Veel werk kan worden verzet door krachten te bundelen en de bestaande mankracht efficiënt in te zetten. Toch zijn minimale kapitaalinjecties vanuit de overheid nodig onder de vorm van bijv. een fonds (ondersteund door de verschillende sectoren) of een vermindering van bepaalde lasten.

10. Zoek internationale samenwerking op! We kunnen niet alleen veel leren van andere landen, ze zijn ook een belangrijk potentieel afzetgebied. Verbind en pak uit!

[1] Federaal, Vlaams, Provinciaal en (inter)Gemeentelijk beleid

BEN JE ERFGOEDWERKER?

10 acties die het erfgoedveld kan ondernemen om ambachten te doen voortleven

Als erfgoedwerker ben je vooral bezorgd om het voortbestaan van ambachten als Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE). Daar kan de erfgoedsector echter niet in haar eentje voor zorgen. Ze heeft de hulp nodig van die andere domeinen. Maar met volgende acties kan ze wel het verschil maken:

1. Zet op de agenda en stuur aan. Als erfgoedsector hou je de vinger aan de pols van ambachten en kan je zo andere spelers en sectoren aanporren tot actie.

2. Bundel de krachten en werk samen. Binnen de erfgoedsector (tussen de domeinen roerend, onroerend en immaterieel erfgoed), maar ook met de andere sectoren (economie, onderwijs, toerisme, cultuur ...).

3. Zet in de *spotlight*! Sensibiliseer en zorg voor maatschappelijk draagvlak. Werk aan de zichtbaarheid en de beeldvorming van ambachten. Zowel naar het onderwijs, de arbeidsmarkt als het brede publiek toe.

4. Actualiseer! Stimuleer vernieuwing en innovatie van ambachten door samenwerking met andere actoren en sectoren. Maak van erfgoedinstellingen geen verzamelplaatsen van de ambachten van vroeger, maar broedplaatsen en labs voor de ambachten van morgen.

5. Haal je EHBO-koffer boven bij hoge nood. Spoor verdwijnende en bedreigde ambachten op en doe aan *urgent safeguarding*. Ontferm je over wat tussen de mazen van het net dreigt te vallen.

6. Denk toekomstgericht! Ambachtelijke technische kennis is nodig voor het in stand houden van ons patrimonium (roerend en onroerend erfgoed), maar vaak ook voor de uitoefening van immaterieel erfgoed. Onderhoud deze technieken en zorg voor overdracht.

7. Maak werk van documentatie, onderzoek en transmissie van ambachtelijke vaardigheden! Dit kan op verschillende niveaus van verdieping en gebruik makend van nieuwe media en technieken. Maar zoek ook naar methodieken voor het live doorgeven van *embodied knowledge*.

8. Laat bloeien! Stimuleer en ondersteun de actieve erfgoedgemeenschap rond ambachten. Detecteer hun noden en onderneem actie waar kan.

9. Moedig intergenerationeel werken aan. Zet het potentieel aan medioren en vrijwilligers optimaal in en juich interactie, overdracht en kruisbestuiving tussen jong en oud toe.

10. Ondersteun als erfgoedsector met kennis van zaken en oog voor de fragiliteit van ons erfgoed, andere spelers en sectoren in de borging van ambachtelijke vaardigheden en technieken.

› Nieuwsgierig naar hoe je het borgen van ambachten kan aanpakken? Meer info vind je bij Eerste Hulp Bij Borgen, pagina 149.

BEN JE AMBACHTSMAN/VROUW?

10 zaken die jij kan ondernemen om ambachten een toekomst te geven

Als ambachtsman/vrouw ben je onderwerp van gesprek. Maar geen paniek! De verantwoordelijkheid voor het voortbestaan van ambachten rust niet enkel om jouw schouders. Het is werk van vele handen, maar ook de jouwe. Hieronder 10 tips hoe je je als ambachtsman/vrouw kan versterken.

1. Goed bezig! Doe vooral verder want enkel zo blijven ambachten leven.

2. Zet jezelf en je ambacht beter in de markt. Op pagina 104 vind je 10 tips.

3. Stilstaan is achteruit gaan in ondernemerstaal. Creatief ondernemen is niet alleen een modewoord maar ook effectief. Kijk op pagina 114 en en je leest er 10 tips om je vaardigheden als ondernemer aan te scherpen of bij te sturen.

4. Durf te vernieuwen! Gebruik oude technieken maar pas ze hedendaags toe. Blader door naar pagina 108 en vind er tips om te innoveren.

5. Verenig je! Samen sta je sterker. Bundeling van krachten betekent: betere verdediging van de belangen en een aanspreekpunt voor de overheid.

6. Wissel uit. Kennis en expertise uitwisselen met vakgenoten betekent een win-winsituatie voor beide partijen.

7. Geef door! Kijk waar je knowhow en vaardigheden kan overdragen, zodat waardevolle ambachtelijke *skills* niet verloren gaan.

8. Neem starters onder je vleugels. Laat ze opdrachten uitvoeren waar je zelf de tijd niet voor vindt en laat ze zo groeien in het vak.

9. Zoek complementaire krachten op. Ieder zijn/haar *skill*. Werk samen en ga cross-overs aan met andere disciplines of specialisten die je weten te versterken.

10. Anticipeer en speel flexibel in op de veranderende maatschappij.

> lees verder op p. 106

GEZOCHT AMBACHTSM/V MET TALENT!

Wat heeft een ambachtsman/vrouw nodig om het einde van de 21ste eeuw te halen?

- ☐ passie
- ☐ technische beheersing
- ☐ creativiteit
- ☐ ervaring
- ☐ flexibiliteit
- ☐ gedreven door kwaliteit
- ☐ leergierigheid
- ☐ op maat kunnen werken
- ☐ probleemoplossend denken
- ☐ plezier
- ☐ talent
- ☐ oog voor detail
- ☐ veerkracht
- ☐ arbeidstrots
- ☐ vraaggerichtheid
- ☐ doorzettingsvermogen
- ☐ zin voor perfectie
- ☐ durf
- ☐ geduld
- ☐ zin voor initiatief
- ☐ toewijding
- ☐ vernieuwingsdrang
- ☐ zelfstandigheid
- ☐ commerciële ingesteldheid
- ☐ bewust van de traditie
- ☐ zelfkritisch zijn
- ☐ zin voor esthetiek
- ☐ materiaalgevoeligheid
- ☐ polyvalentie
- ☐ organisatietalent

...

10 TIPS OM JE AMBACHT BETER IN DE MARKT TE PLAATSEN

10 Tips om als (kleine) ondernemer, ambachtsman of ontwerper klanten te winnen en je sterktes uit te spelen ten opzichte van (grotere) concurrenten.

1 **Wat is mijn kracht? —** Stel jezelf vragen en durf te kiezen. Analyseer je sterktes en kansen. Laat je publiek weten waar je goed in bent. Waarin onderscheid je je van een ander? Omschrijf dit in je USP of *Unique Selling Proposition/Point*. Gebruik dit als je vertrekpunt voor je communicatie en marketing.

2 **To the point —** Probeer kort en helder te communiceren. Mensen onthouden zo beter wat je doet en kunnen het makkelijker verder vertellen. Probeer je *USP* te vatten in een *elevator pitch*.

3 **Zet jezelf in de etalage —** Speel je persoonlijke verhaal uit. Ambachten hebben de troef onlosmakelijk verbonden te zijn met de persoon die het uitvoert. Laat de klant dit dan ook zien en verwerk je identiteit mee in het verhaal. Mensen doen het liefst zaken met mensen. Jij als ondernemer/ambachtsman/ontwerper bent het boegbeeld van je bedrijf. Persoonlijkheid maakt het verschil.

4 **Vertel een goed verhaal —** Breng het verhaal achter het product of het maakproces in beeld. In tijden van industriële massaproductie zijn mensen opnieuw uiterst nieuwsgierig naar hoe ambachtelijke producten vervaardigd worden. Toon het ontstaansproces en wek zo de aandacht. Als mensen het minutieuze en tijdrovende maakproces achter het product zien, begrijpen ze ook beter het duurdere prijskaartje dat eraan verbonden is. Speel eveneens de traditie uit waarbinnen je je kan inschrijven. Een familietraditie of een ambachtelijke praktijk die kenmerkend is voor een bepaalde streek of regio. Een sterk en oprecht verhaal werkt.

5 **Kies het juiste gereedschap —** Kies gericht je ondersteunende middelen en *tools* (website, visitekaartje ...). Zorg ervoor dat ze functioneel en professioneel zijn en qua *look & feel* aansluiten bij je product en persoon. Het plaatje moet kloppen. Ontwikkel een goede, attractieve, desnoods basis website met aandacht voor heldere communicatie en makkelijk op te sporen via *tags* (mensen kijken doorgaans niet verder dan de eerste 4 zoekresultaten in *Google*). Werk met kwalitatief beeldmateriaal en korte, vlotte teksten.

6 **Zet een netwerk op —** Bouw aan een krachtig structureel netwerk. Kom buiten, zoek contact en wie weet resulteert het in een nieuwe klant, samenwerking of opdracht. In elke ontmoeting zit een kans. Netwerken betekent nieuwe plekken opzoeken, nieuwe contacten leggen en contacten onderhouden.

7 **Laat van je horen —** Zorg dat potentiële klanten je weten te vinden. Verkondig je boodschap op allerlei platformen. Zoek die plekken uit die nieuwe klanten kunnen genereren. Deel ook actief je visie en deskundigheid. Presenteer, doceer, discussieer, publiceer ... Laat van je horen op relevante fora, plaats filmpjes op *YouTube*, schrijf een blog, maak een *Facebook*- of *Pinterest*pagina aan, zet een *LinkedIn*-profiel op, *Twitter*, bouw contacten op met pers ... Als je online actief bent en blijft of zaken neerschrijft, word je sneller opgepikt. Dit vraagt tijd, maar loont.

8 **Ken je klanten —** Verdiep je in de leefwereld van je klant. Bevraag ze en probeer te begrijpen waarom hij/zij een bepaald product koopt. Zo kan je beter inspelen op zijn/haar behoeftes of verlangens. Analyseer wat je doelpubliek belangrijk vindt (trends) en ontdek zo nieuwe opportuniteiten.

9 **Laat anderen je ambassadeur zijn —** Bedrijven doen het vaakst zaken met klanten met wie ze in het verleden reeds zaken deden, die een tip doorkregen van kennissen, of die positieve persoonlijke contacten hadden met het bedrijf of de verkopers. Staar je daarom niet blind op het aantrekken van zoveel mogelijk nieuwe klanten, maar koester vooral hen die je reeds hebt. Leg hen extra in de watten en geef tevreden klanten de kans positieve referenties of *reviews* te geven. Zorg dat zij je ambassadeurs worden.

10 **Kom creatief en verrassend uit de hoek —** Werf nieuwe klanten op persoonlijke wijze en met doelgerichte acties. Als klein bedrijf heb je de massa niet nodig, maar kan je overleven van een kleine groep mensen. Je hoeft de grote middelen niet in te zetten en geen grote mediacampagnes op te zetten om je publiek te bereiken. Focus op een specifiek doel- of nichepubliek. Belangrijk daarbij is dat je werkelijk contact probeert te leggen met je doelgroep door middel van gerichte en verrassende activiteiten die misschien meer creativiteit, tijd en energie kosten dan geld.

Moleskine is '*the little black dress*' van de notitieboekjes. Simpele, zwarte notitieboekjes met sluitelastiek, geliefd bij schrijvers, kunstenaars, designers, ... *Moleskine* staat synoniem voor creativiteit en borduurt voort op een 'lange traditie' van legendarische Franse notitieboekjes gebruikt door o.a. Vincent van Gogh en Bruce Chatwin. De eerste *Moleskine* werd echter pas in 1997 geproduceerd door een kleine Milanese uitgeverij. De traditie waarop het bedrijf zich beroept mag dan een halve mythe zijn, hij slaat aan. Mede omdat *Moleskine* perfect weet te balanceren op de dunne lijn tussen realiteit en fictie, omdat hun marketingstrategie klopt als een bus en zeer consequent wordt doorgevoerd, én omdat ze bijzonder creatief zijn in het ontwikkelen van nieuwe producten en het aanspreken van nieuwe nichepublieken. Vandaag is het bedrijf goed voor een omzet van 200 miljoen dollar en een groei van 35 % per jaar.

Haal inspiratie uit hoe *Moleskine* het verhaal achter het product brengt, voortbouwt op een 'traditie', klanten persoonlijk benadert, zeer innovatief is op het vlak van productontwikkeling en ook op het ethische en duurzame aspect antwoorden klaar heeft.

Het surfen waard! www.moleskine.com

BEN JE ONTWERPER?

10 dingen die ook jij kan doen om ambachten een toekomst te geven

Er beweegt wat in de ontwerperswereld. Het blikveld is verbreed en de context gewijzigd. Design gaat niet meer louter om het vormgeven van producten (zie ook p. 87). Design op maat wordt opnieuw belangrijk, maatschappelijke betrokkenheid en relevantie, maar ook lokale en genetwerkte productie die mogelijk worden gemaakt door de nieuwste technologieën. Ontwerpers gaan de interactie aan met andere disciplines en werken samen met uiteenlopende experten. Tal van kansen dus voor interactie tussen ambachten en design!

1. Ambachten: bron van inspiratie! Ontdek de wondere wereld van oude ambachtelijke technieken en tradities. Verken nieuwe toepassingsmogelijkheden en maak een hedendaagse vertaling.

2. Ambachten: bron van innovatie! Oude ambachtelijke technieken, materialen of gebruiken kunnen tot onverwachte materiaal-, product, -proces, of technische innovatie leiden. Blader door naar pagina 108 en vind er tips om te innoveren.

3. Werk samen met ambachtslui! Ze beschikken over *skills* die jij mogelijks niet in huis hebt en samenwerking kan tot boeiende cross-overs leiden.

4. Verwerk meer ambachtelijke technieken in je ontwerpen (bijv. als architect). Verras jezelf en de wereld, en help ambachtslui zo aan nieuwe opdrachten.

5. Ga in de leer! Soms is het leerrijker en boeiender om ambachtelijke *skills* zelf onder de knie te krijgen. Het brengt je beslist tot nieuwe inzichten en vondsten.

6. Zet je als ontwerper (van ambachtelijk design) sterker in de markt. 10 tips op pagina 104.

7. Creatief ondernemen is niet alleen een modewoord maar ook effectief. Kijk op pagina 114 en en je leest er 10 tips om je vaardigheden als ondernemer aan te scherpen of bij te sturen.

8. Haal de banden met ondernemers, producenten en fabrikanten aan. Het is een netwerk dat perspectief biedt op samenwerkingen en productiemogelijkheden.

9. Wissel uit! Kennis en expertise delen met anderen betekent een meerwaarde voor beide.

10. Anticipeer en speel flexibel in op de veranderende maatschappij.

> lees verder op p. 112

TIPS OM JE AMBACHTELIJKE PRODUCTEN OF DIENSTEN TE INNOVEREN

INNOVEREN ...

doe je door te komen tot een significante verbetering of iets totaal nieuw.

kan op verschillende terreinen: producten, diensten, (productie)processen, marketing, organisatie ...

kan verschillende doelen hebben: productvernieuwing, omzet vergroten, kostenbesparing, ecologische of maatschappelijke uitdagingen (sociale innovatie), nieuwe doelpublieken aanboren ...

STAPPENPLAN:

Wil je een bestaand(e) product/dienst innoveren? Volg **stap 1**.
Wil je een nieuw(e) product/dienst ontwikkelen? Ga naar **stap 2**.

STAP 1

Stel je product of dienst in vraag. Wat kan beter of anders?
Hoe? Gebruik je product/dienst eens zelf of verzin 10 eigenschappen waaraan het product of de dienst zouden moeten voldoen voor een klant. Slaagt je product/dienst? Bevraag je klanten. Voeg feedbackmogelijkheden toe aan je product/dienst (een kaartje of digitaal). Stel een beperkt aantal gerichte vragen rond gebruiksgemak, vorm, materiaal, kwaliteit ...

STAP 2

Verken kansen. Waar zie je kansen voor je product of dienst?
Kijk naar trends in de samenleving. Laat je inspireren door hoofdstuk 5.

STAP 3

Ga aan het brainstormen.
Hoe kom ik tot nieuwe of verbeterde producten of diensten?
Deze werkwoorden helpen je op weg: ... herschikken ... omkeren ... vervangen ... verbinden ... toevoegen ... vereenvoudigen ... veranderen ... delen ... opzoeken ... doorbreken ...

DOORBREEK

- Doorbreek denkpatronen.
- Durf vooruit te denken. Anticipeer en onthaal nieuwe technologieën.
- Stap uit je *comfortzone*. Zet een stap in een wereld die niet de jouwe is.
- Verander de regels van het spel.
- Oefen jezelf in het 'omdenken'. In elk probleem schuilt een kans. Maak van een nadeel een voordeel.

INSPIREER JE

- Door toeval. Wie niet zoekt, vindt.
- Door conflict. Conflict leidt vaak tot innovatie.
- Schakel anderen in om tot je doel te komen, bijvoorbeeld door *crowdsourcing*.
- Door de natuur. Kopieer ideeën en principes uit de natuur (biomimicry of bio-inspiratie).
- Kijk hoe de groten het doen. Spiegel je aan voorbeelden uit je eigen sector of een sector die veraf staat van je eigen praktijk, maar met een hogere innovatiegraad.
- (Online)innovatie*tools* helpen je op weg (zie p. 70).
- Hou de vinger aan de pols en wees gevoelig voor de verlangens en noden van de klant.

VEREENVOUDIG

- *Less is more*. Laat weg wat overbodig is of niet werkt.
- Focus op wat je zelf wil of goed kan.
- Herontdek het eenvoudige. Lowtech heeft soms een stap voor op hightech.
- *Slow* komt de kwaliteit vaak ten goede.

VOEG TOE

- Verhaal. Een verhaal brengt je product tot leven.
- Beleving. Spreek de zintuigen aan of speel in op de beleving van de gebruiker.
- Personalisering. Maatwerk en gepersonaliseerde producten en diensten maken het verschil.
- Humor. Een product of dienst wordt aantrekkelijker met wat humor of een knipoog.
- Bedenk nieuwe (ongewone) functies.
- Onderzoek uitbreidingsmogelijkheden *(product extension)*.

VERANDER

- De look. Steek je product of dienst in een nieuw jasje.
- Het format. Dezelfde wijn in nieuwe zakken, aangeboden via een nieuwe, attractieve format, kan wonderen doen.
- Het materiaal. Hetzelfde product uitgevoerd in een ander materiaal levert iets totaal anders op. Probeer ook op zoek te gaan naar lokale materialen.
- Denk duurzaam en ontwerp mee de samenleving. Laat je inspireren door *Sustainist design* (sociaal en duurzaam design).

VERBIND

- Maak verrassende combinaties van producten, diensten of markten die op het eerste zicht niet te matchen lijken.
- 1+1=3. Zoek samenwerkingen en *cross-overs* op.
- Verkies genetwerkte productie.
- Keuze uit honderden technieken en materialen. Maak onverwachte verbindingen en kom tot iets nieuws. Laat je inspireren door de handelingen op p. 40.
- Betrek je gebruikers. Ga voor co-creatie.

› Haal ook inspiratie bij: www.flandersdc.be, www.idrops.be, www.7ideas.net, www.omdenken.nl, www.innovatienetwerk.be ...

BEN JE (CREATIEF) ONDERNEMER?

10 zaken die jij kan ondernemen om ambachten een boost te geven

Ondernemen is geen evidentie vandaag de dag. Het is dan ook belangrijk om als ondernemer alert te zijn en nieuwe markten, invalshoeken en processen op te zoeken. Aandacht te hebben voor die aspecten en trends waar de consument waarde aan hecht (zie p. 72) en er flexibel op in te spelen.

1. Speel in op de *handmade*trend en de herwaardering van ambachtelijke, kwalitatieve en lokaal geproduceerde producten!

2. Creëer stage- en leerplekken, en neem starters onder je vleugels. Laat ze ervaring opdoen op de werkvloer en wie weet maken ze binnenkort deel uit van je team.

3. Zorg dat knowhow niet verloren gaat! Verzeker de overdracht van waardevolle technische en ambachtelijke *skills* tussen werknemers, bewaar of schenk oude machines en heb aandacht voor je bedrijfshistoriek.

4. Wissel kennis en expertise uit en werk samen met ambachtslui en ontwerpers. Ze beschikken over *skills* die jij mogelijks niet in huis hebt en samenwerking kan tot iets nieuws leiden.

5. Durf te vernieuwen! Oude ambachtelijke technieken, materialen of gebruiken kunnen tot onverwachte materiaal-, product, -proces, of technische innovatie leiden. Blader door naar pagina 108 en vind er tips om te innoveren.

6. Zet je als ondernemer sterker in de markt. 10 tips op pagina 104.

7. Stilstaan is achteruit gaan in ondernemerstaal. Creatief ondernemen is niet alleen een modewoord maar ook effectief. Kijk op pagina 114 en en je leest er 10 tips om je vaardigheden als ondernemer aan te scherpen of bij te sturen.

8. Produceer lokaal. Onderzoek of lokale productie niet beter loont dan delokalisatie. De meerkost weegt mogelijks op tegen de verhoogde flexibiliteit, kwaliteit, maatwerk en service die je de klant kan bieden.

9. Ga internationaal! Je markt is internationaal, zeker als je een niche bespeelt.

10. Anticipeer en speel flexibel in op de veranderende maatschappij. Maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen is niet alleen een trend, maar ondertussen meer en meer een vanzelfsprekendheid.

> lees verder op p. 118

10 TIPS OM CREATIEVER TE ONDERNEMEN

Ondernemer, ambachtsman of ontwerper? Een eigen bedrijf starten en runnen blijft een hele uitdaging. Een goede ondernemer is dan ook een duizendpoot die niet alleen goed is in zijn vak, maar ook een sterke ondernemersspirit bezit. In zijn rugzak zitten niet enkel de vaardigheden om een bedrijf te runnen, maar ook product-, markt- en klantenkennis, zin voor initiatief, een flexibele geest én een neus voor kansen.

Ondernemers die ambachtelijke producten vervaardigen, combineren bovendien het tijdrovende maakproces van hun producten met het ondernemerschap. Tijd is voor hen dan ook een bijzonder kostbaar goed. Toch loont het voor elke ondernemer de moeite om afstand te nemen en met een andere blik naar de eigen zaak te kijken.

Hieronder 10 tips. En geen paniek, enkele er uitpikken en uitvoeren, is al heel wat!

Blader ook even terug naar p. 104 en p. 108.

1 **Verras jezelf en de ander als creatieve ondernemer —** Een creatieve ondernemer vindt zichzelf continu her uit. Hij detecteert toekomstperspectieven en durft te springen en risico's te nemen. Het is belangrijk enerzijds te kijken naar wat je reeds in huis hebt (analyseer je sterktes en zwaktes) en anderzijds vooruit te blikken naar mogelijke kansen, maar ook eventuele bedreigingen in kaart te krijgen. Stel jezelf vragen en durf te kiezen! Probeer daarbij zoveel mogelijk het verschil te maken met de ander (zie ook *USP*).
Niet elk nieuw idee leidt noodzakelijk tot succes. Daarom is het belangrijk om op voorhand zicht te krijgen op alle parameters, goed af te wegen of het de investering waard is en welke strategie je best kiest.

2 **Diversifieer je aanbod —** Hoe diverser de output, hoe sterker je bedrijf. Zorg voor meer dan één bron van inkomsten. Onderzoek hoe je eventueel kan evolueren van producten naar diensten. Of nog beter, denk niet louter in termen van producten of diensten, maar bied 'oplossingen' aan die verschillende producten, diensten en technologieën op maat integreren. In onze huidige maatschappij is access belangrijker dan bezit. Bedenk formules die daarop inspelen en de klant de mogelijkheid geven om je producten of knowhow flexibel in te zetten waar nodig.

3 **Ontdek nieuwe doelgroepen —** Dé klant bestaat niet. Er is bovendien een groot onderscheid tussen *B2B* en *B2C* opereren. Het betekent een verschillend doelpubliek dat een specifieke aanpak en andere prijszetting vraagt. Algemeen geldt: wees gevoelig voor wat klanten willen en waarderen, en verken zo nieuwe productmogelijkheden en doelgroepen. Probeer je te richten op meerdere nichepublieken waarvoor je een aanbod op maat kan ontwikkelen. Vergeet ook niet dat vandaag businessmodellen opduiken zoals *C2C* (Consument voor Consument) en *C2B* (Consument voor Bedrijf). Durf ook internationaal te denken. Binnen nichemarkten spelen landsgrenzen veel minder.

4 **Speel in op trends —** Trends zijn vluchtig, maar als barometer vertellen ze veel over de samenleving. Speel er dus zeker op in! Om trends beter te begrijpen en te kunnen toepassen op je eigen praktijk, kan je het *Customer Trend Canvas* gebruiken dat Trendwatching.com ontwikkelde.
De pdf vind je op www.trendwatching.com

5 **Samen sterk —** Het vraagt moed en tijd maar leg contact met al wie een toegevoegde waarde zou kunnen betekenen voor je praktijk. Laat je versterken door anderen. Zowel op het niveau van productontwikkeling als op het vlak van alle andere aspecten die bij ondernemen en marketing komen kijken. Samenwerken houdt vaak een plus in voor beide partijen. Dus laat je niet tegenhouden: stap op die ander af en maak van 1 + 1 3. Ga van solospeler naar een open organisatie in een sterk netwerk. Doe aan genetwerkte productie, deel je kennis en inspiratie, maak cross-overs met andere disciplines of zet gericht *crowdsourcing* in.

6 **Innoveer je product of dienst —** Steek je producten of diensten in een nieuw jasje of herdenk ze radicaal. Pas nieuwe (digitale) technieken toe, laat oude technieken bewust de dialoog aangaan met nieuwe, kies voor een hedendaagse vormgeving, combineer verschillende disciplines, experimenteer met verrassende materialen … Inspiratie nodig? Ontdek op p. 108 hoe je kan innoveren.

7 **Denk out of the box —** Spring in het oog door een verrassende aanpak. Bedenk attractieve formules om je producten en diensten te ontwikkelen en te realiseren. Zet je netwerk in, lanceer oproepen, werk participatief, trigger het bewustzijn, voeg betekenisgeving toe, creëer beleving, speel in op trends … Ga voor een totaalaanpak. Het volledige plaatje moet mooi in elkaar schuiven zodat je doelpubliek het makkelijk kan oppikken. Denk ook aan alternatieve financiering zoals *crowdfunding*.

8 **Doe aan procesinnovatie —** Neem je werkproces onder de loep. Wat kan efficiënter? Waar kan je bijschaven of anderen inzetten? Waar kan een nieuwe technologie je van dienst zijn? Hoe kan je komen tot een flexibeler en zelflerend productiesysteem? Bekijk niet alleen je productiemethode maar ook je interne organisatie en wijze van distributie.

9 **Een economie in transitie —** De economie van de toekomst ziet er anders uit. Het wordt een economie die waardecreatie op een andere manier organiseert. Modewoorden als *sharing*, *localism*, *connectedness*, duurzaamheid, (sociale) innovatie … zullen nog meer dan vandaag het mooie weer maken. Bedrijven zullen maatschappelijk verantwoord en duurzaam gaan ondernemen en niet louter als winstmaximalisator optreden. Nieuwe business modellen en transactieconcepten zullen oppoppen, en bedrijven, overheid en burgers intenser gaan samenwerken.

10 **Herdenk je bedrijfsmodel —** In de toekomst zal waardecreatie zich op andere manieren laten organiseren. Met andere spelregels, principes en verschuivende technologieën. Dit vraagt om nieuwe businessmodellen. De website (en boek) www.nieuwebusinessmodellen.info schuift zeven kenmerken naar voor van nieuwe bedrijfsmodellen:

- werken aan meervoudige waardecreatie
- coöperatief samenwerken als beginsel
- geld is niet het enige ruilmiddel
- economie op basis van behoeften
- bezit staat niet centraal
- engagement voor langere termijn
- bijdragen aan de circulaire economie

Het *Business Model Canvas* van Alex Osterwalder zet je op weg. Volgens Alex Osterwalder bestaat elk bedrijfsmodel uit negen basisbouwstenen die onderling met elkaar verband houden.

Het *Business Model Canvas* is een *tool* om je business-model op een beknopte en overzichtelijke manier in kaart te brengen op een canvas waarop die bouwstenen heel duidelijk zijn uitgelijnd. Centraal in het midden staat je aanbod naar de klant. Het canvas is daarrond opgebouwd in twee helften. De rechterhelft van het canvas staat voor de waarde die jouw aanbod betekent voor de klanten en hoe je daarmee geld kan verdienen. De linkerhelft van het canvas staat voor de efficiëntie van jouw bedrijf. Hoe kan je dat aanbod waarmaken? Wat heb je daarvoor nodig? En hoeveel kost dat? Het canvas is geschikt om een bestaande toestand in kaart te brengen of om na te denken over mogelijke veranderingen of wijzigende parameters. Door het opzetten van innovatieve business modellen ontdek je als ondernemer veel makkelijker nieuwe kansen.

Het *Business Model Canvas* valt onder de *Creative Commons Licentie* zodat je het gratis kan downloaden op www.businessmodelgeneration.com.

> Ga ook te rade bij: www.flandersdc.be & www.agentschapondernemen.be.

BEN JE ACTIEF IN HET ONDERWIJS?

10 zaken die ook jij kan doen om ambachten door te geven en zo een toekomst te geven

Onderwijs vormt een cruciale schakel in het doorgeven en dus laten voortleven van ambachten. Van kleuter tot universitair niveau, van beroepsopleidingen tot volwassenonderwijs. Op verschillende *levels* is actie nodig om het onderwijslandschap voor ambachten te optimaliseren. Meestal gaat het om ingrijpende structurele veranderingen die enkel door het beleid kunnen worden aangepakt. Maar er zijn ook kleinere acties die jijzelf kan aanpakken:

1. Laat de vonk overslaan en breng die passie over! Niets zo aanstekelijk als een gepassioneerde leerkracht.

2. Vroeg begonnen is half gewonnen! Laat kinderen al van kleins af proeven van handwerk, van fijn tot stoer werk. Wedden dat je ze gewonnen krijgt?

3. Maak ambachten opnieuw sexy en verhoog de instroom. Laat zien dat ambachten en werken met de handen tot de carrièremogelijkheden behoren en niet minderwaardig hoeven te zijn.

4. Investeer in talent! Focus niet enkel op cognitieve kennis. Hou ogen en oren open, en detecteer talent. Begeleid zij die van handwerk hun beroep van willen maken zo goed als kan in hun keuze.

5. Haal je voordeel uit de vergrijzing en zet het talent van ouderen in. Laat leerlingen leren van de *skills* van gepensioneerde ambachtslui en zet intergenerationele trajecten op.

6. Voor het vakonderwijs: enthousiasmeer en motiveer! Betrek de jongeren waar kan, speel in op hun leefwereld en werk samen met bijv. ontwerpers om opdrachten vorm te geven of met bepaalde ambachtslui om specifieke technieken te introduceren.

7. Stimuleer het levenslang leren bij leerlingen, maar verfijn ook als docent je vaardigheden.

8. Overbrug de kloof tussen het onderwijs en de bedrijfswereld. Help afgestudeerden op weg en zorg dat bedrijven hen weten te vinden.

9. Faciliteer en stimuleer het praktijkleren bij zowel leerlingen als bedrijven. Leertijd blijkt zeer effectief, maar het verouderde statuut moet dringend geactualiseerd!

10. Zorg voor voldoende instroom zodat de quota voor leerlingenaantallen bepaalde ambachtelijke opleidingen niet hoeven te nekken.

BEN JE ACTIEF BINNEN STEDENBELEID?

5 acties die ook jij kan ondernemen om ambachten een plek te geven

De stad is een broedplaats. Voor kleine en grote ideeën en projecten. Een plek van ontmoeting en kruisbestuiving, waar inspiratie ontkiemt. Waar draden gesponnen worden en samenwerkingen worden opgezet. Een plek van wrijvingen en conflicten, die leiden tot weer nieuwe inzichten en oplossingen. Een ideale voedingsbodem dus voor creatief talent en dus ook voor ambachten die de stad mee kunnen vormgeven.

1. Promoot de stad als creatieve broedplaats voor makers vandaag. Maak het ambachtelijk talent zichtbaar in de stad, toon de diversiteit en geef voldoende groeikansen.

2. Stimuleer en ondersteun waar kan de ambachtslui in de stad met adequate maatregelen. Promoot het lokaal produceren en consumeren.

3. Geef ambachtelijk talent de ruimte. Voorzie geschikte plekken in de stad voor atelier- en exporuimte en *co-working*.

4. Integreer ambachtelijke creaties in de openbare ruimte. Doe beroep op ambachtelijke designers bij de inrichting van de publieke ruimte, de aankleding van gebouwen of de creatie van straatmeubilair.

5. De stad is maakbaar. Werk aan de stad van morgen samen met ontwerpers, ambachtslui, ondernemers, publiek en andere (stedelijke) partners. De mix levert boeiende invalshoeken en gezonde daadkracht op.

BEN JE ACTIEF IN TOERISME?

5 acties die ook jij kan doen om ambachten uit te dragen

Toerisme kan een belangrijke vitrine zijn voor ambachtelijk talent uit Vlaanderen. Het kan de buitenwereld tonen dat de regio niet enkel in het verleden uitblonk in ambachtelijk vakmanschap, maar ook vandaag bijzonder rijk is aan hedendaagse vaklui. Denk maar aan gastronomie, mode, maar ook kunstambachten.

1. Pak uit! Laat toeristen proeven van ambachtelijk talent en lokaal geproduceerde producten.

2. Geef niet enkel folklore maar ook hedendaagse makers een kans! Bevestig niet de clichés, maar toon dat handgemaakt ook fris en actueel kan zijn.

3. Promoot niet enkel producten, maar laat ook het maakproces zien en bezoekers een kijkje nemen achter de schermen.

4. Zet in op beleving. Laat bezoekers zelf aan de slag gaan en in workshops kennis maken met ambachtelijke technieken.

5. Let op met het vermarkten van ambachten en zorg dat de schaal op maat blijft van wat de makers aankunnen.

BEN JE ‘CONSUMENT’?

5 kleine dingen die ook jij kan doen om ambachten een toekomst te geven

Als consument heb je meer impact dan je denkt! Jij bepaalt de vraag. Grijp die kans en zorg dat ambachtelijke producten opnieuw je winkelmandje vullen of ga zelf in de leer.

1. Koop handgemaakte producten! 10 goeie redenen hiernaast helpen je over de streep.

2. Denk twee keer na voor je iets dat stuk is, wil weggooien of vervangen. Misschien kan het hersteld worden? Door een ambachtsman/vrouw of door jezelf.

3. Iedereen creatief! Laat je verrassen door wat je eigen handen kunnen. Proef van handwerktechnieken. Altijd handig en wie weet krijg je de microbe te pakken?

4. Zelf goeie ervaringen met ambachtelijk werk? Vertel het voort! Zo help je een ambachtsman/vrouw aan zijn/haar volgende job. Want onbekend is onbemind.

5. Tijd voor een carrièreswitch? Ben je in het bezit van twee handige gepassioneerde handen? Overweeg dan zeker ambachtelijk werk!

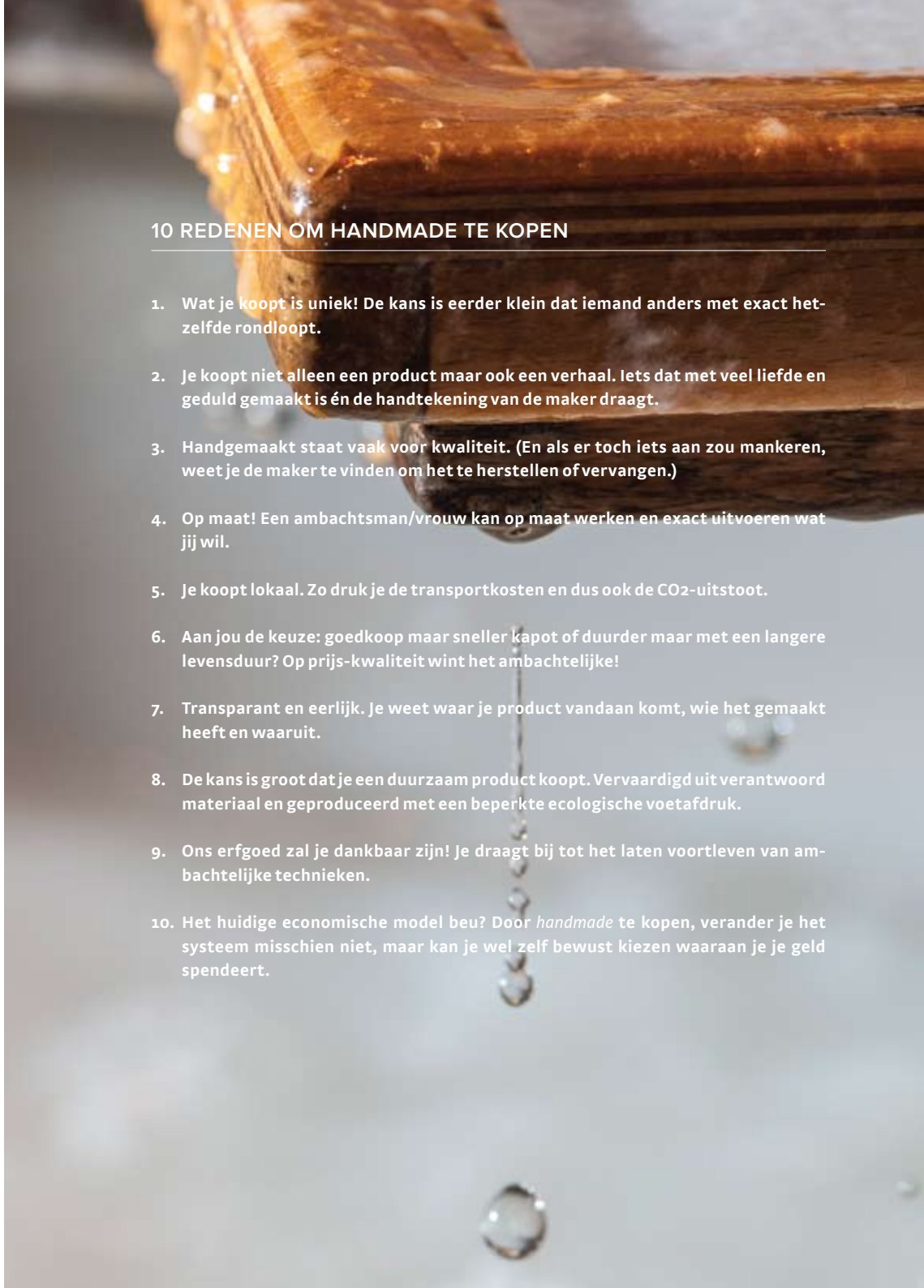

10 REDENEN OM HANDMADE TE KOPEN

1. **Wat je koopt is uniek! De kans is eerder klein dat iemand anders met exact hetzelfde rondloopt.**

2. **Je koopt niet alleen een product maar ook een verhaal. Iets dat met veel liefde en geduld gemaakt is én de handtekening van de maker draagt.**

3. **Handgemaakt staat vaak voor kwaliteit. (En als er toch iets aan zou mankeren, weet je de maker te vinden om het te herstellen of vervangen.)**

4. **Op maat! Een ambachtsman/vrouw kan op maat werken en exact uitvoeren wat jij wil.**

5. **Je koopt lokaal. Zo druk je de transportkosten en dus ook de CO_2-uitstoot.**

6. **Aan jou de keuze: goedkoop maar sneller kapot of duurder maar met een langere levensduur? Op prijs-kwaliteit wint het ambachtelijke!**

7. **Transparant en eerlijk. Je weet waar je product vandaan komt, wie het gemaakt heeft en waaruit.**

8. **De kans is groot dat je een duurzaam product koopt. Vervaardigd uit verantwoord materiaal en geproduceerd met een beperkte ecologische voetafdruk.**

9. **Ons erfgoed zal je dankbaar zijn! Je draagt bij tot het laten voortleven van ambachtelijke technieken.**

10. **Het huidige economische model beu? Door *handmade* te kopen, verander je het systeem misschien niet, maar kan je wel zelf bewust kiezen waaraan je je geld spendeert.**

VIJF VRAGEN VOOR ...

DE ONDERNEMER

BEATRICE DE LAFONTAINE — *When objects work*

Beatrice de Lafontaine is oprichtster van het Belgische bedrijf *When objects work* dat gevestigd is in Brugge. *When objects work* produceert en verdeelt exclusieve objecten ontworpen door toonaangevende designers en architecten. De gebruiksvoorwerpen worden gekenmerkt door simpele vormen, heldere functionaliteit en tijdloosheid. De meeste objecten zijn handgemaakt in authentieke materialen met behulp van traditionele technieken en waar nodig aangevuld met innovatieve productiemethoden. *When objects work* werkte reeds samen met John Pawson, Richard Meier, Maarten Van Severen, Vincent Van Duysen, Michael Verheyden ...

www.whenobjectswork.com

Zijn ambachten relevant in de 21ste eeuw?
Ambachten zijn zeker belangrijk. Het is een patrimonium aan knowhow dat aan het verdwijnen is. Deze ambachten maken wel degelijk het verschil met serieproducties uit lagelonenlanden.

Hoe geven we ambachten een ticket voor de toekomst?
Ik ben ervan overtuigd dat indien we ambachten kunnen vertalen naar onze huidige noden en deze financieel leefbaar proberen maken, een bloeiende business mogelijk is. Mensen zijn de artificiële massaproductie beu en op zoek naar authentieke persoonlijke zaken. Ambachten kunnen we een toekomst geven door extra stimulering door de overheid en door de mensen die de ambachten nu nog beoefenen, te bundelen en op de juiste manier te promoten naar de juiste doelgroep.

Wat is volgens jou de grootste nood waaraan tegemoet moet worden gekomen?
Vandaag zijn de uurlonen in België zeer duur geworden waardoor veel verloren gaat. De jeugd wil niet meer investeren in productiemethodes die veel inspanning en tijd vragen. Als bedrijven wijken wij om die reden uit naar Oostbloklanden of Azië waar de kost per product goedkoper is en de productiemethodes nog gekend zijn.

Een mooi voorbeeld is de gewezen firma *Royal Boch* (1844-2010). Het enige nog overgebleven keramiekbedrijf in België met een sterk eigen karakter. Verschillende doorverkopen aan nieuwe eigenaars en het beheer door verschillende externe CEO's hebben ervoor gezorgd dat de zeer rijke knowhow verloren is gegaan en dat door te dure uurlonen deze fabriek dan toch uiteindelijk failliet is verklaard in 2010. Op vandaag bezitten we dus geen enkele keramiekfabriek meer in België en zo kan ik nog verschillende ambachten opnoemen die verloren zijn gegaan (glas, kristal, zilver, bewerkingen van hout, metaal en textiel, schilderstechnieken ...).

Het Franse label *Enterprises du Patrimoine Vivant* (*EPV*) toont hoe dit kan worden tegengegaan. Het label wordt uitgereikt door de staat aan bedrijven met een uitzonderlijke ambachtelijke knowhow die hun productie bewust in Frankrijk houden. De bedrijven krijgen de gelegenheid zich te presenteren op allerlei evenementen waar ze het juiste doelpubliek weten te bereiken. Hierdoor wordt de opvolging door jonge nieuwe eigenaars die de nodige impulsen weten te geven aan deze *crafts* verzekerd en dragen ze deze met fierheid uit. Zo heeft de kleindochter van de gekende porseleinfabriek *Coquet* (die niet meer in het bezit is van de familie Coquet en is overgenomen door een groep investeerders die zich enkel nog richt op de serieproductie van gewoon porselein) opnieuw een firma opgericht rond speciale porseleintechnieken overgedragen door haar grootvader en heeft ze zich aangesloten bij het label. Een ander voorbeeld is dat van een atelier in Parijs dat zich richt op maatwerk van massief zilver en is overgenomen door een 30-jarige werknemer van het bedrijf. Het atelier heeft zich aangesloten bij *EPV* waardoor het nu speciale maatwerkopdrachten krijgt van gekende architecten voor residentiële woningen en projecten. Op deze manier kan deze traditionele ambacht aangepast aan de noden van deze tijd opnieuw rendabel worden.

Gezien veel van deze specialiseerde ambachtelijke technieken niet meer gekend zijn bij veel huidige leerkrachten, zie ik er het nut niet van in om deze in onderwijs aan te leren. Het zou veel beter zijn om de bestaande oude ambachtelijke firma's financieel te helpen bij het aanleren van deze beroepen en dit te promoten naar de jongeren toe.

Welk ambacht fascineert je het meest?
Ik ben geïnteresseerd in een diversiteit aan materialen en productiemethodes en zo steeds op zoek naar verschillende oude ambachten. Om maar iets te noemen: politoeren[1]. Deze techniek heeft naar mijn mening nog steeds een rijker, dieper en warmer gevoel van glans dan de huidige vernis- of lakmethodes.

1 Politoerlak is de voorloper van vernis. Politoeren doe je door het laag na laag inwrijven van schellak met een katoenen prop op hout. Schellak is de uitscheidingsstof van de lakschildluis (*Coccus Lacca*) afkomstig van schellakplantages uit India of Thailand. Om één kilo schellak te maken zijn ongeveer 300.000 luizen nodig.

DE TOEKOMST IS HANDMADE!

Heb je goeie tips, ken je inspirerende (buitenlandse) voorbeelden of heb je zelf een verrassend idee? Neem potlood of pen en noteer of ontwerp hier jouw toekomst voor ambachten. Het kan ook digitaal (de nieuwe ambachtsman is niet vies van digitale technologie) en als je het wil delen, mail het naar info@tapisplein.be of info@handmadeinbrugge.be!

7 INSPIRERENDE CASES

INSPIRERENDE CASE

TEXTIELMUSEUM & TEXTIELLAB TILBURG

Een museum als labo? Het *TextielMuseum* in Tilburg bewijst dat het kan!

Het *TextielMuseum* is gevestigd in een voormalige textielfabriek in Tilburg. Het documenteert niet alleen de geschiedenis van de textielnijverheid, maar werkt ook aan de toekomst van het ambacht door in te zetten op vernieuwing en samenwerking met opleidingen, kunstenaars en designers. De uitgebreide museumcollectie en de verrassende tijdelijke tentoonstellingen vormen hierbij een belangrijke onderzoeks- en inspiratiebron.

Het *TextielLab* is de creatieve werkplaats van het museum waar de nieuwste computergestuurde machines de dialoog aangaan met oude ambachtelijke technieken. In het *Lab* staat de ontwikkeling voorop en komen kennis, techniek en materiaal samen in innovatieve creaties. Ontwerpers, architecten, kunstenaars en veelbelovende studenten worden door productontwikkelaars en technische deskundigen begeleid en ontdekken er de oneindige mogelijkheden. Door zowel de nieuwste weef- en breimachines, *laser-cutters* en digitale printers aan te bieden naast hand- en jacquardweefgetouwen, bandweefgetouwen voor passementen (banden, franjes, koorden en galons) en een tuftatelier, stimuleert het museum de interactie tussen oud en nieuw.

De *TextielAcademie* is de educatieve afdeling van het museum. Ze biedt voor diverse onderwijsgroepen programma's aan omtrent textiel, vormgeving, materialen, techniek en historie. In groeiende mate richt het museum zich op studenten van beroepsopleidingen en mode- en textielopleidingen. Het museum beschikt ook over de grootste in textiel gespecialiseerde bibliotheek van Nederland met meer dan 20.000 boeken. Daarnaast is er in de bibliotheek ook een *Stalenkamer*, een geacclimatiseerde kamer met (historische) stalenboeken, en een *Textielwarenkast*, waar het verhaal van grondstof tot eindproduct wordt getoond aan de hand van uiteenlopende materialen.

www.textielmuseum.nl

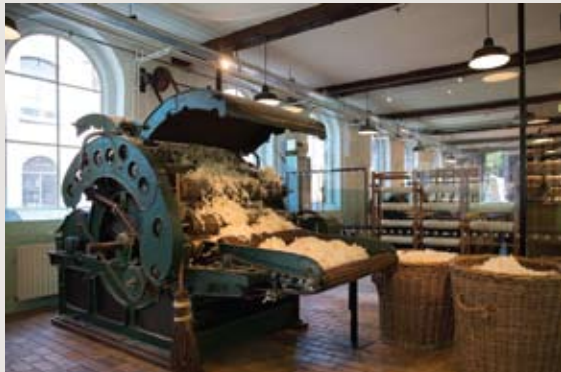

INSPIRERENDE CASE

STUDIO FORMAFANTASMA

Studio Formafantasma is het duo Andrea Trimarchi en Simone Farresin, beiden Italianen, maar met een uitvalsbasis in Eindhoven na hun studies daar aan de *Design Academy* waar ze in juli 2009 afstudeerden met een thesis over de traditionele Siciliaanse volksambachten. De ontwerpen van *Studio Formafantasma* bevragen vaak de rol van design in volksambachten, onderzoeken de relatie tussen traditie en lokale cultuur, en werpen een kritische blik op duurzaamheid en het belang van objecten als culturele gedragingen. Als ontwerpers slaan ze de brug tussen ambacht, industrie, object en gebruiker.

Studio Formafantasma zet vooral in op materiaal- en techniekonderzoek en gaat daarbij op zoek naar inspiratiebronnen uit het verleden of de nabije omgeving. Het onbekende is voor hen geen ver-van-mijn-bedshow, maar net dichter dan verwacht. Het exotische uiterlijk van de objecten die door *Studio Formafantasma* ontworpen werden, geeft geen andere culturen weer, maar eerder de heroverweging van het lokale, het bekende en het verleden. *Studio Formafantasma* keert terug naar technieken, ambachten en materialen en vindt vaak inspiratie in pre-industriële en natuurlijke hulpmiddelen in een zoektocht naar hedendaagse betekenissen en toepassingen.

Voor hun project *Charcoal* (2012) werd *Studio Formafantasma* uitgenodigd door het *Vitra Design Museum* in Basel om de dialoog aan te gaan met één van de laatste personen die de traditionele Zwitserse techniek van het produceren van houtskool nog beheerst. *Studio Formafantasma* raakte geboeid door de spanning tussen de negatieve aspecten die de productie van houtskool met zich meebrengt (ontbossing en CO2-uitstoot) en de uitzonderlijke eigenschap van houtskool om water te zuiveren. Samen met een glasblazer en een houtsnijder ontwikkelden de designers een reeks waterkannen met houten filters.

Voor *Botanica* (2011) onderzocht *Studio Formafantasma* dan weer de periode vòòr bakeliet en plastiek werden uitgevonden. Dit in een zoektocht naar duurzame alternatieve materialen in een tijd waar olie steeds schaarser wordt. Ze gingen op zoek naar bronnen uit de 18de- en 19de-eeuw, toen wetenschappers plantaardige en dierlijke materialen onderzochten als basis voor de voorlopers van plastiek. *Studio Formafantasma* stootte zo op natuurlijke polymeren met verrassende texturen, eigenschappen en technische mogelijkheden.

Voor het project *Turkish red (2013)* liet *Studio Formafantasma* zich inspireren door het zogenaamde 'Turks rood', een historische helderrode tint gemaakt van meekrapwortel. *Formafantasma* raakte gefascineerd door een historische collectie stalen en proefdrukken van

textielverven en -bedrukkingen uit het *TextielMuseum* in Tilburg, liet zijden doeken helderrood verven met meekrapwortel en drukte er ontwerpen op, ontleend aan patronen uit de boeken en andere visuele verwijzingen naar de geschiedenis van Turks rood.

> Check www.vimeo.com voor diverse filmpjes over *Studio Formafantasma* en hun diverse projecten.

www.formafantasma.com

INSPIRERENDE CASE

NORWEGIAN CRAFTS INSTITUTE

Het *Noorse Handverksinstitutt (NHU)* zet sinds 1987 in opdracht van het ministerie van Onderwijs en het ministerie van Cultuur van Noorwegen in op de bescherming en het levensvatbaar houden van diverse traditionele ambachten, zoals het 'oogsten' van ijs of traditioneel dakdekken. Het wil ambachten als expressievorm, als kennis en vaardigheden én als beroep veilig stellen.

Waar maakt het NHU werk van?

Sinds 1987 bestaat er een *Nationale inventaris van ambachtslui en ambachtelijke ondernemingen*. In 2001 werd deze omgezet in een online database die de makers een platform en marketingkanaal geeft, maar ook toekomstige opdrachtgevers de mogelijkheid biedt om geschoolde ambachtslui op te sporen.

Daarnaast zorgt het *Handverksinstitutt* door het opzetten van allerlei projecten voor de documentatie en de transmissie van ambachtelijke *skills* en kennis. Voorrang wordt gegeven aan ambachten die met uitsterven bedreigd zijn of heel belangrijk zijn voor de instandhouding van het (lokale) cultureel erfgoed, zoals de droge steen bouwtechniek of traditionele houten verbindingstechnieken.

Het *NHU* documenteert het volledige ambachtelijke proces, van ruwe grondstoffen tot afgewerkt product, aan de hand van fotografie, video en tekst. Daarnaast ontwikkelde het ook een specifieke methodologie voor het doorgeven van vakmanschap gebaseerd op het traditionele leerling-meester model. Het *NHU* hanteert de term *action-borne knowledge* om de vakkennis van ambachtslui te benoemen. Het laat zien hoe vakmanschap ontstaat in de praktijk, of letterlijk vanuit daden en acties. Dit is dan ook de beste manier om het levende ambacht voort te zetten. De overdracht vindt meestal plaats in een werkomgeving waar de traditionele ambachtsman de traditie doorgeeft aan degene die het zich eigen maakt. Hoewel de levende ambachtskennis individueel is opgeslagen in de ambachtsman, is het belangrijk om te bedenken dat de traditie in de loop van de tijd is verfijnd en opgebouwd, generaties lang. Met budgetten van Cultuur en Onderwijs, aangevuld met andere fondsen, zet het *NHU* ongeveer vijftig projecten per jaar op om vakmensen (ook financieel) bij te staan bij het leren en/of doorgeven van hun vaardigheden en technieken.

Het *Secretariaat voor uitzonderlijke en beschermde ambachten* houdt zich dan weer bezig met de inventarisatie van bedreigde ambachten. De aanwezigheid van een ambacht op de lijst zet een subsidiemechanisme in werking voor opleidingsinstellingen die nieuwe leerlingen moeten aantrekken, zodat het doorgeven van de *skills* gewaarborgd wordt.

Het *Noorse Handverksinstitutt* maakt tenslotte sinds 1995 werk van een *Scholarship scheme for craftsmen*. Het biedt de mogelijkheid aan professionele vaklui om zich nog verder te vervolmaken tijdens een 3-jarige opleiding. Het certificaat heeft het aanzien van ambachtslui aanzienlijk verbeterd binnen de Noorse samenleving, wat dan weer perspectief biedt naar de toekomst toe.

www.nhu.no

INSPIRERENDE CASE

CHRISTIEN MEINDERTSMA

Ontwerpster Christien Meindertsma, die in 2003 afstudeerde aan de *Eindhoven Design Academy,* ontwerpt niet louter mooie objecten, maar graaft dieper. Ze wil weten waar grondstoffen vandaan komen en kijkt kritisch naar productieprocessen. Door de globalisering en de industrialisatie zijn we ons vaak niet meer bewust van de herkomst van dagdagelijkse producten. De hoofdvraag van Christien Meindertsma's werk luidt: hoe kan een product lokaal en transparant geproduceerd worden zonder dat het onbetaalbaar wordt?

'Als je dichterbij een product staat, heb je er meer waardering voor én wil je er meer voor betalen. Door de hele grootschalige productie en ver weg-heid ervan ben je niet bereid om geld neer te tellen. Als iets abstract is, kies je automatisch voor de laagste prijs, maar als je meer weet over de productie wordt het object plots persoonlijker, kostbaarder.'

Met het project *PIG 05049* (2007), waarvoor ze in 2008 een *Dutch Design Award* won, zette Christien Meindertsma meteen de toon. Ze besloot een varken met nummer 05049 te volgen en te kijken wat ermee gebeurt na het slachten. Het resultaat van 3 jaar research: een boek waarin ze het varken met wetenschappelijke precisie ontleedt. Na zijn dood werden de onderdelen van het varken verscheept over heel de wereld om in medicijnen, wapens, fotopapier, hartkleppen, kauwgom, porselein, sigaretten en cosmetica te worden gebruikt.

Christien Meindertsma zette ook diverse projecten op rond wol. Voor *One Sheep Sweaters* (2003) breide ze een reeks truien, telkens met de wol van één schaap. Ook de ondertussen massaal gekopieerde *Urchin Pouf,* is een poef gemaakt van Nieuw-Zeelandse wol van één schaap met bijhorend oorlabel en gebreid in Nederland.

De serie *Oak Inside* (2011) focust dan weer op hout en is geïnspireerd op het traditionele meubilair uit Hindeloopen (NL). De collectie bestaat o.a. uit een tafel, stoelen, kasten en een dekenkist, gemaakt door het ambachtelijke bedrijf *Roosje Hindeloopen* (1894) dat gespecialiseerd is in handbeschilderde meubelen met bloemen, vogels en guirlandes. Christien Meindertsma ontdekte dat eik donkerblauw wordt na behandeling met ijzer. Ze gebruikte deze en andere, 100% natuurlijke, pigmenten die ook in de 17de eeuw gebruikt werden voor de kleuring van meubilair.

In 2009 volgde Christien Meindertsma een vlasboer in Nederland en besloot uiteindelijk zelf de oogst van tienduizend kilo vlas in te kopen om te vermijden dat het vlas door een Chinese koper zou worden opgekocht. Met haar project *Vlas, Kavel Gz 59-west* ging ze de uitdaging aan om alle onderdelen van het vlas te verwerken. Inspiratie haalde ze uit

historische textielcollecties, bij ambachtelijke bedrijven en uit samenwerkingen met textielondernemingen. Zo ontwierp ze o.a. linnen theedoeken waarbij een luchtopname van het ingezaaide kavel verweven werd in het weefsel. Of een zelfmaakpakket voor een linnen onderhemd geïnspireerd op een Zeeuws onderhemd uit 1850 dat opgeluisterd kan worden met siermotieven op linnen strijktape. Voor *Thomas Eyck* (www.thomaseyck.com) ontwierp ze een lamp en poef uit vlas waarvoor ze samenwerkte met een traditionele touwslagerij en houtbewerkingsbedrijf. Meindertsma ging ook op zoek naar innovatieve toepassingen van vlas. Zo bleek het stof dat afgezogen wordt in weverijen zeer geschikt om papier te maken en creëerde ze een volledig biologisch afbreekbare stoel van vlascomposiet.

> Op www.flaxproject.com tonen 37 filmpjes hoe de diverse vlasproducten van Christien Meindertsma (ambachtelijk) gemaakt werden, van het touwslaan tot het experimenteren met lijnolie.

www.christienmeindertsma.com

INSPIRERENDE CASE

KONINKLIJKE TICHELAAR MAKKUM

De geschiedenis van de *Koninklijke Tichelaar Makkum* gaat terug tot de 16de eeuw. Het is één van de oudste bedrijven in Nederland en wereldwijd een begrip op keramisch gebied. Reeds sinds 1640 is de onderneming een familiebedrijf dat door de eeuwen heen zijn lange geschiedenis koesterde. Onder leiding van Jan Tichelaar, de twaalfde generatie, kiest het bedrijf nog steeds op verrassende wijze voor de ontwikkeling van ambachtelijk vakmanschap en keramische kennis, en zet ten volle in op innovatie.

Koninklijke Tichelaar Makkum is één van de weinige overgebleven fabrieken in de wereld, die altijd is blijven investeren in ambachtelijke productieprocessen. Het was steeds een bewuste keuze om niet over te schakelen op machinale productie of uit te wijken naar lagelonenlanden. De klei, waarvan een groot gedeelte gewonnen wordt uit de lokale bodem, en de glazuren zijn nog steevast de belangrijkste materialen waar het bedrijf mee werkt. Ook veel van de productiemethoden als het handschilderwerk en de zeventiende-eeuwse faiencetechniek, ook wel Delfts aardewerk genoemd, behoren tot de expertise van het bedrijf.

Dankzij deze vasthoudendheid en een neus voor experiment is het bedrijf nu koploper. Samen met hedendaagse vormgevers gaat *Tichelaar* telkens op zoek naar nieuwe toepassingsgebieden. Zo heeft het bedrijf in dialoog met toonaangevende designers een eigen designcollectie ontwikkeld. Vanuit zijn rijke geschiedenis en expertise wordt er eveneens gezocht naar hedendaagse antwoorden op vragen van architecten, designers en kunstenaars naar nog niet bestaande materialen of producten.

Tichelaar ontwikkelde tenslotte ook een eigen collectie bouwkeramische producten voor gevelbekledingen en interieurtoepassingen. Hiermee formuleren ze een duurzaam antwoord op de groeiende internationale vraag naar een diverser marktaanbod. Daarnaast blijven ze het beroemde traditionele sieraardewerk en de tegels produceren op aanvraag.

www.tichelaar.nl

INSPIRERENDE CASE

LENNEKE LANGENHUIJSEN / WOODEN TEXTILES

De Nederlandse productontwerpster Lenneke Langenhuijsen gaat graag op zoek naar hedendaagse toepassingen voor traditionele textieltechnieken die ze wereldwijd opspoort. Zo ging ze in 2011 naar Mali waar ze onderzoek deed naar duurzaam textiel en natuurlijke verftechnieken. Bijvoorbeeld *Bogolan*, waarbij geschilderd wordt met riviermodder, gekookte boomschors en bladeren. Voor de tentoonstelling *Turkish Red* in het *TextielMuseum* in Tilburg (2013) borduurde ze verder op deze inspiratie uit Mali en ontwikkelde zijdezachte plantaardig geverfde katoenen garens. Deze weefde ze in het *TextielLab* van het museum tot zachte dekens met patronen die teruggrijpen naar de traditionele wollen *AaBedekens*, ooit geproduceerd in Tilburg.

Haar afstudeerproject aan de *Design Academy* in Eindhoven *Wooden Textiles* - dat nog altijd in de prijzen valt - bracht Lenneke Langenhuijsen naar het eiland Tonga in de Stille Oceaan. In haar zoektocht naar innovatieve natuurlijke materialen verdiepte ze zich daar in de traditie van het vervaardigen van textiel op basis van boombast. De schors van de Papiermoerbeiboom wordt er door vrouwen veelvuldig met houten hamers beslaan tot textiel met een fijne textuur. Deze traditie wordt bedreigd door de massaproductie van geweven katoen, maar wordt nog steeds gebruikt voor het vervaardigen van stoffen voor huwelijks- en begrafenisgewaden.

Lenneke Langenhuijsen documenteerde in Tonga het productieproces en onderzocht in Nederland de mogelijkheden om op basis van boomschors tot een innovatief en flexibel materiaal te komen. Het resultaat was een textiel dat gewassen kan worden op 60 graden Celsius. Daarnaast experimenteerde ze met bewerkingsmethodes als wassen, kleuren, plooien en naaien. Zo ontwikkelde ze een collectie interieurtextiel en een serie houten krukjes. Haar 'houttextiel' kan in tegenstelling tot vele andere stoffen immers 3D gevormd worden. De krukjes *Tutu* werden door trendwatcher Lidewij Edelkoort geselecteerd voor de tentoonstelling *TalkingTextiles*.

> Bekijk het filmpje over het onderzoekstraject *Wooden Textiles* op onderstaande website.

www.lennekelangenhuijsen.com

INSPIRERENDE CASE

UNFOLD / L'ARTISAN ELECTRONIQUE: DE 3D-KERAMIEKPRINTER

Unfold, een designbureau aangestuurd door Claire Warnier en Dries Verbruggen, ontwikkelde in 2010 samen met designer Tim Knapen *L'Artisan Electronique*, een 3D-keramiekprinter die het artisanale pottenbakken moeiteloos laat versmelten met de nieuwste technologieën. Aan de hand van een virtueel pottenbakkerswiel kunnen vormen ontworpen worden die de 3D-printer minutieus en laagje na laagje uitprint in klei.

Hoe werkt het?
Als eerste ontwerp je de vorm van je object. Je geeft je creatie vorm zoals op een traditioneel pottenbakkerswiel, alleen is er geen klei maar enkel lucht. Door met je hand boven het virtuele pottenbakkerswiel te bewegen, raak je een groene laserstraal. Deze projecteert de vorm die je in de lucht boetseert, achter het wiel. De draaiende digitale cilinder verandert zo telkens je met je hand de laserstraal raakt. Het uiteindelijke resultaat wordt opgeslagen in een database.
Aan de andere zijde van de tafel zet de 3D-printer het virtuele design om in materie. Dunne rolletjes klei worden laag na laag op een neerwaarts bewegend plateau gespoten. Een traag proces, want het printen van een object van 10 cm hoog, vraagt één uur. Eens het object volledig is geprint, moet het enkel nog drogen.

> Nieuwsgierig? Bekijk de filmpjes!
www.unfold.be/pages/projects/items/l'artisan-electroniqu

Voor *L'Artisan Electronique* bouwde *Unfold* een 3D-printer om tot kleiprinter. Ze baseerden zich hiervoor op een *open source* design van een printkop voor het glazuren van cakes en vervingen de glazuur door klei. Bij een normale 3D-printer wordt gewerkt met thermoplasten, kunststoffen die zacht worden bij verhitting. De printkop warmt de stof op tot vloeibaar materiaal dat eens geprint, vast wordt door afkoelen. Bij het printen van klei wordt gewerkt met een luchtcompressor. Waar bij een 3D-printer meestal een exacte kopie wordt geprint van het 3D digitale design, zijn bij de 3D-keramiekprinter onregelmatigheden mogelijk (bijvoorbeeld door een luchtbel tijdens het printen). Elk object dat uit de 3D-keramiekprinter komt, is dus uniek!

Met *L'Artisan Electronique* benadert *Unfold* zeer dicht de eeuwenoude techniek van het spiraalvormig opbouwen van keramiek door middel van rollen klei, maar vertaalt deze naar de 21ste eeuw. Zo dicht *Unfold* moeiteloos de kloof tussen traditionele ambachten en hoogtechnologisch design!

www.unfold.be

> Lees ook het interview met Unfold op pagina 176.

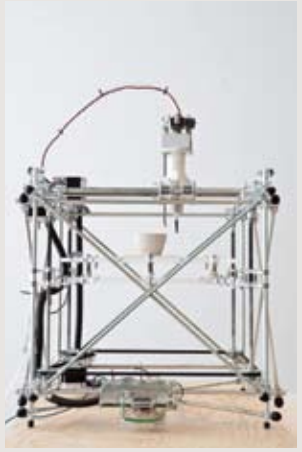

INSPIRERENDE CASE

CLARA VANKERSCHAVER / MAKE DO AND MEND

Textielontwerpster Clara Vankerschaver voerde voor haar masterproject *Make do and mend* onderzoek naar oude hersteltechnieken en nieuwe mogelijkheden om textiel verrassend te laten verouderen door te experimenteren met de onderliggende grondweefsels en prints. Oude hersteltechnieken en stoplappen zijn voor haar een historisch aanknopingspunt en een belangrijke bron van inspiratie. Ze onderzocht de verschillende manieren waarop textiel verslijt en hoe daarmee een stuk persoonlijk verleden prijsgegeven wordt. Ze maakte zich de traditionele hersteltechnieken eigen en ontdekte hoe intensieve arbeidsuren van een afgedankt stuk opnieuw een kostbaar goed maken. Dit alles verwerkte ze in haar onderzoek dat resulteerde in verfrissende en experimentele resultaten. Zo herstelde ze afgedankte kledingstukken op zo'n manier dat het fijne stopwerk een duidelijke waardevermeerdering voor het stuk textiel betekende. Daarnaast ontwikkelde ze ook nieuw textiel dat de gebruiksduur van een geweven fluwelen stof aanzienlijk verlengt door het een tweede, onderliggende laag mee te geven. Zo gaf ze de grondlaag van het fluweel een onverwacht kleurig patroon, zodat wanneer de toplaag van de stof afslijt, het onderliggende patroon zichtbaar wordt en het textiel zo een tweede leven krijgt.

Voor dit experimentele onderzoek verdiepte ze zich in handweeftechnieken en werkte ze samen met een Vlaamse fluweelweverij. In het kader van haar masterproject werd ze geselecteerd voor de shortlist van de internationale wedstrijd die *Platform21* uit Amsterdam organiseerde rond hedendaags herstelwerk. Hun project *Platform21=Repairing* met bijhorend manifest brak een lans voor de heropwaardering van herstellingstechnieken met als slogan: *stop recycling, start repairing*. Momenteel is Clara Vankerschaver PhD Researcher aan de Hogeschool Gent waar ze onderzoekt hoe bepaalde textielvaardigheden doeltreffend kunnen worden doorgegeven, mikkend op een hernieuwde en toegankelijke praktijk in een hedendaagse context.

www.claravankerschaver.be

INSPIRERENDE CASE

BRUNO PIETERS / HONEST BY

Modeontwerper Bruno Pieters keerde in 2010 de mode-industrie de rug toe, stapte op bij de Duitse mastodont Hugo Boss en sloot na 9 jaar ook zijn eigen modelabel. Tijdens een sabbatjaar ontwikkelde hij *Honest by*. Met dit nieuwe label tracht hij de textiel- en mode-industrie een geweten te schoppen. *Honest by* is 100% transparant en uniek in de wijze waarop het de volledige productieketen en prijszetting zichtbaar maakt en communiceert naar de klant. Elk kledingstuk wordt tot in het kleinste detail ontleed en gaat vergezeld van uitgebreide infofiches met daarop de gebruikte materialen, de productiewijze en de kostprijs van elk onderdeel. Daarnaast wil *Honest by* staan voor kledij gemaakt van natuurlijk materialen en zonder dierenleed of 'slavenarbeid'. Bruno Pieters is hoofdontwerper voor *Honest by*, maar nodigt ook gastontwerpers uit voor de ontwikkeling van capsulecollecties. Er wordt momenteel met beperkte oplages gewerkt, wat het dure prijskaartje verklaart, maar in de toekomst wordt gezocht naar toegankelijkere producten.

> Bekijk de film van Jason Last waarin modediva Diane Pernet Bruno Pieters interviewt over *Honest by*: www.honestby.com/en/news/128/to-be-honest.html

www.honestby.com

20 % van de opbrengst van de collectie gaat naar goede doelen geselecteerd door de ontwerpers die voor Honest by ontwerpen.

3,03 kilogram CO2 bedraagt de ecologische voetafdruk van deze jas. Dat is het equivalent van 18,94 kilometer autorijden of een gloeilamp 116, 54 uur laten branden.
1 boom doet er 339 dagen over om de 3,03 kilogram CO2 te neutraliseren.

98,05 euro kosten alle materialen samen voor deze jas, inclusief naaigaren, stof, rits, labels ...

95,23 euro bedraagt de maakkost van deze jas, 11,20 euro kost het breiwerk, het patroonknippen komt op 3,81 euro en 3,89 euro voor de ontwikkeling. Het transport komt op 8 euro en de branding 10 euro. In totaal loopt de productiekost voor één jas op tot 230,18 euro.

1114,06 euro (BTW inbegrepen) bedroeg de nieuwprijs van de jas, omgerekend ongeveer 4 keer de maakkost. Bruno Pieters dekt daarmee deels zijn kosten voor personeel, design, communicatie en marketing, kantoorinrichting en verzekering.

UNISEX ORGANISCHE DENIM BOMBER JACKET MET WOLLEN TWEED MOUWEN

4 stuks zijn er van deze jas gemaakt.

24 werkuren en **4 pasbeurten** kropen in het design van deze jas.

2 meter denim gemaakt van 100% organisch katoen, herkomst Texas, Turkije en India. Gesponnen en geweven bij Avanti in Tokyo.

0,65 meter handgeweven tweed was nodig voor de mouwen. Kostprijs: 48,522 euro. De 100% organische wol hiervoor was afkomstig van Isle of Mull Spinner: New Lanark Mills uit South Lanarkshire.

Merklabel
100% polyester
Herkomst materiaal: Italië.
Fabrikant: EE Labels Nederland

19 minuten doet het atelier Vanbockryck in Diepenbeek er over om het patroon te knippen. Het stikwerk duurt 65 minuten, het strijkwerk 11 minuten.

Rits
100% nikkelvrij messing + 100% recycled polyester
Herkomst materiaal: China
Fabrikant: IDEAL Fastener China

Naaigaren
100% organisch katoen
Herkomst materiaal: Egypte
Fabrikant: Forbitex Nederland

IN DE DIEPTE: E.H.B.B.

Eerste Hulp Bij Borgen

1. BORGEN

Borgen is actie ondernemen! De toekomst van ambachten hangt namelijk af van de inspanningen die we met zijn allen leveren om ambachtelijke vaardigheden te borgen. Zoals je op pagina 32 kon lezen, omvat de borging van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) die initiatieven die ervoor zorgen dat tradities doorgegeven worden en kunnen blijven voortleven.

Als een traditie springlevend is, wordt vaak spontaan en onbewust aan borgen gedaan. Toch is het niet slecht om in het kader van borgen de mogelijke (toekomstige) problemen en noden duidelijker in kaart te krijgen zodat er proactief en gericht naar oplossingen en nieuwe acties uitgekeken kan worden. Borgen is dus ook kansen creëren.

Borging kan maar slagen als ze op maat van een specifieke traditie en context gebeurt. Toch kan er veel van andere praktijken worden opgestoken. Op het platform www.immaterieelerfgoed.be vind je een waaier aan inspiratie rond borgen en borgingsmaatregelen. Je leert er van anderen en kan er praktijkervaring uitwisselen, maar het is ook een wegwijzer naar verschillende erfgoedorganisaties die actief kunnen meedenken en hulp kunnen bieden.

Nog even opfrissen: welke borgingsmaatregelen zijn er?
Ze kunnen makkelijk in vijf grote groepen ondergebracht worden:

- identificatie & documentatie
- onderzoek
- communicatie & sensibilisering
- overdracht (transmissie)
- herlancering

Hieronder overlopen we ze stuk voor stuk en zoomen we nog extra in op 'actualiseren' omdat dit in functie van ambachten bijzonder relevant is.

2. IDENTIFICEREN EN DOCUMENTEREN

IDENTIFICEREN

Identificeren is de start. Identificeren is namelijk het proces van herkennen en benoemen van een traditie als Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) door de erfgoedgemeenschap zelf. Zonder identificeren dus geen ICE. Het is aan de erfgoedgemeenschap (o.a. de ambachtslui) om ambachtelijke vaardigheden als immaterieel erfgoed te benoemen, op te lijsten en de context te beschrijven.

Zoals gezegd roept de *UNESCO* Conventie elke lidstaat op om inventarissen op te stellen. De

Vlaamse Inventaris groeit sinds 2008 aan met immaterieel erfgoed dat erfgoedgemeenschappen aandragen en de Vlaamse overheid selecteert. Sinds 2012 is de drempel extra verlaagd met de lancering van het digitale platform www.immaterieelerfgoed.be. Het aanmelden van tradities kan er eenvoudig en snel door de erfgoedgemeenschappen zelf gebeuren. Zo groeit de verzameling ambachtelijke praktijken die waardevol wordt bevonden en verhoogt de zichtbaarheid ervan. Een extra troef is dat de borgingsmaatregelen die errond worden ontwikkeld eveneens *in the picture* worden gezet en anderen kunnen inspireren.

Het identificeren van het immaterieel erfgoed helpt eveneens om die ambachtelijke praktijken die onder druk staan en dreigen te verdwijnen, in beeld te krijgen. Kleinschalige, uitzonderlijke of gespecialiseerde ambachten die misschien economische relevantie missen, maar wel belangrijke maatschappelijke of erfgoedwaarde bezitten. Eens dit bedreigde erfgoed in beeld, kan er eventueel overgegaan worden tot *urgent safeguarding*-maatregelen.

DOCUMENTEREN

Het documenteren gaat een stap verder dan identificeren. Het houdt in dat het Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) in zijn huidige staat en diversiteit beschreven wordt en dat alle nuttige documentatie die er verband mee houdt, verzameld wordt. Belangrijk is voor ogen te houden dat documenteren steeds een momentopname is van hoe een traditie er op dat moment uitziet. Immaterieel erfgoed blijft een dynamisch gegeven en documenteren mag niet tot het bevriezen van een traditie leiden.

Documentatie is het geheugen van een ICE-element. Het toont de evolutie van tradities doorheen de tijd en plaatst ze in tijdsperspectief. Het laat zien hoe waarden en normen, mensen, maatschappelijke context, klimaat en wereldorde veranderen en een belangrijke invloed hebben op immaterieel erfgoed. Maar het kan ook als back-up dienen als het minder goed gaat met een bepaalde traditie. Het is zo niet alleen het geheugen maar ook een geheugensteun waarop kan worden teruggevallen bij nood. Documenteren is geen doel op zich, maar gebeurt in functie van het veilig stellen en dynamiseren van ICE.

Documenteren kan in woord, klank en beeld op een verscheidenheid aan dragers. Het kan gaan om beschrijvingen, beeldverslagen, audio-opnames, bewegend beeld … Maar ook het verzamelen van archiefmateriaal, boeken, objecten, gereedschap en machines die ermee verband houden, is zeer belangrijk. Hoe meer divers, hoe beter, maar hou er wel rekening mee dat niet alles bijgehouden kan worden, omdat het de nodige ruimte en ook zorg vraagt! Maak daarom eveneens gebruik van de uiteenlopende digitale en onlinemogelijkheden die we ter beschikking hebben en doe indien nuttig aan *crowdsourcing*.

In functie van het borgen van ambachtelijke vaardigheden is het van belang aandacht te hebben voor het zo goed mogelijk vastleggen en documenteren van technieken met het oog op

overdracht. Transmissie verloopt idealiter live tussen meester en leerling, maar kan ook ondersteund worden door handleidingen of op bewegend beeld vastgelegde demonstraties van hoe technieken en vaardigheden worden uitgevoerd. Meer daarover verderop bij Transmissie. Daarnaast is het ook van essentieel belang om bij het documenteren oog te hebben voor het materiaal en de uitgebreide gereedschapskist waar ambachtslui zich van bedienen. Zonder handwerktuigen, machines, machineonderdelen en -handleidingen en ander werkmateriaal kunnen ambachten niet worden uitgevoerd. Maar ook de knowhow en het materiaal nodig voor het onderhoud en de reparatie van dat werkmateriaal moet worden verzekerd.

Werk voor het documenteren eventueel ook samen met lokale erfgoedwerkers en heemkundigen. Zij hebben ervaring met het verzamelen, vastleggen en beschrijven van erfgoed. Zij kunnen je ook toe leiden naar allerlei bestaande *tools* en digitale platformen zoals beeld- en verhalenbanken. Daarnaast kunnen ze ook bijstaan in het bewaren en ontsluiten van immaterieel erfgoed. Overweeg zeker het publiek maken van in kaart gebracht documentatiemateriaal d.m.v. bijv. thematische tentoonstellingen, een informatieve website, een publicatie … Het kan waardevol zijn voor anderen in het veld, maar ook bijdragen tot de sensibilisering van een breed publiek. Tot slot: documenteren is een tijdrovende bezigheid, dus roep zeker hulp in van enthousiaste vrijwilligers en bundel krachten waar kan!

★ **Restauratieambacht.be —** Agentschap Onroerend Erfgoed, Centrum Agrarische Geschiedenis en diverse andere partners verzamelden op de website www.restauratieambacht.be informatie over de technieken nodig voor de instandhouding van monumenten. Denk maar aan kaleien, stro- en rietdekken, metselen of de productie van glasramen. Per onderwerp verzamelt www.restauratieambacht.be informatie over de restauratietechnieken, onderhoud, specifieke werktuigen en typologieën. Maar ook de mogelijkheid tot het volgen van opleidingen, interessante publicaties, lesmateriaal of informatie over subsidies vind je hier terug.
www.restauratieambacht.be

★ **Portail Documentaire des Métiers d'Art —** In de online catalogus van het kenniscentrum van het Franse *Institut National des Métiers d'Art* kan je verwijzingen vinden naar honderden boeken, artikels en documentaires over ambachten. Er zijn bovendien thematische en sectorale dossiers beschikbaar, bijvoorbeeld over innovatie, design of werkgelegenheid; of over metaal, glas of grafische kunsten.
www.portaildoc-inma.org

★ **Miel Van Beeck —** Miel Van Beeck ontwikkelde en verbeterde door de jaren heen de zogenaamde Sint-Jansboog, een boog die gebruikt wordt door schuttersverenigingen. Zijn machinepark is speciaal afgestemd om precisiewerk te leveren en de bogen in beperkte serie te produceren. Nu Van Beeck de tachtig nadert, heeft hij besloten om zijn kennis om te zetten in technische tekeningen die hij ontwikkelt met *AutoCad 2009*. Aan de tekeningen voegt hij tekst en uitleg toe over de productietechniek en hij beschrijft alle onderdelen van de boog. Daarnaast heeft Van Beeck ook het volledige productieproces laten verfilmen en contact gelegd met andere ambachtslui om de overdracht van zijn kennis te bewerkstelligen.
www.immaterieelerfgoed.be/de-expertise-van-balansboogbouwer-miel-van-beeck-in-relatie-tot-de-schutterstraditie-in-om-de

3. ONDERZOEKEN

Onderzoek staat in functie van het beter begrijpen en levend houden van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE). De waaier aan mogelijke onderzoeksdomeinen is bijzonder breed. Historisch onderzoek laat zien hoe tradities evolueerden doorheen de tijd, welke tendensen of gebeurtenissen die evoluties veroorzaakten en hoe daarop werd ingespeeld. Maar daarnaast is ook onderzoek nodig rond de actuele aspecten en het borgen van ICE. Onderzoek dat enerzijds inzoomt op specifieke praktijken of technieken en anderzijds research naar meer algemene ontwikkelingen, thema's, processen of methodieken. Onderzoek dat kan leiden tot de optimalisatie van het borgen van ICE en dat voer kan zijn voor beleidsaanbevelingen.

Welk onderzoek kan nuttig zijn in functie van ambachten? Onderzoek naar bijvoorbeeld techniek- en materiaalsoorten wat ervoor kan zorgen dat bepaalde instrumenten die noodzakelijk zijn voor het voortbestaan van een traditie een langer leven kennen, handiger zijn in gebruik of hun functie nog beter vervullen dan voorheen. Maar ook het onderzoeken van nieuwe toepassingsmogelijkheden voor ambachtelijke technieken en gebruiken, behoren tot de mogelijkheden. Of het onderzoeken van potentiële kruisbestuivingen met andere disciplines en sectoren om zo tot product-, materiaal-, techniek- of procesinnovatie te komen. Er is ook nood aan onderzoek naar mogelijke vormen van transmissie op maat van ambachten. Rekening houdend met de specifieke drempels, de huidige onderwijscontext en de kansen die nieuwe technieken aanreiken om zo te komen tot realistische en toepasbare methodieken en formats. Daarnaast zijn ook economische of leefbaarheidsstudies mogelijk die *tools* kunnen aanreiken om ambachten te versterken of inspiratie kunnen bieden voor het werven van een nieuw of een ruimer publiek. Met het oog op de toekomst is het eveneens belangrijk om de maatschappelijke uitdagingen waarmee ambachten geconfronteerd zullen worden, nader te bestuderen. Onderzoek naar de invloed van toerisme op ICE en ambachten bijvoorbeeld of hoe ingespeeld kan worden op actuele thema's als duurzaamheid en ecologie. Inspiratie genoeg dus voor interessante invalshoeken!

Mondelinge geschiedenis is een veelgebruikte methode om tradities te documenteren en te onderzoeken. Maar methodieken die de etnologie en de antropologie toepassen, zoals veldwerk, participatieve observatie, actieonderzoek of audiovisuele antropologie, kunnen evenzeer inspirerend en verrijkend zijn.

In functie van onderzoek is samenwerken een must. Universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstellingen, erfgoedorganisaties, journalisten, heemkundige verenigingen, vrijwilligers … kunnen allen bijdragen tot het onderzoeken van ICE. Stuur dan ook mogelijke onderzoeksvragen de wereld in en maak ze als scriptieonderwerpen en onderzoeksthema's bekend bij relevante spelers en instellingen. Overweeg *crowdsourcing* als je kennis wil vergaren die niet in boeken of archieven is terug te vinden, maar zich eerder in de hoofden van velen bevindt.

› Zie bijvoorbeeld onderzoek *Artisanato* door de onderzoeksgroep *Art|Object & Design* van de *MAD-Faculty* (p. 80).

4. COMMUNICEREN & SENSIBILISEREN

Communicatie en sensibilisering zijn misschien wel die aspecten van borgen die we het dringendst nodig hebben en een enorme hefboom voor ambachten kunnen betekenen. Want onbekend is onbemind. Als mensen niet worden warm gemaakt voor ambachten, is er geen draagvlak. Alles valt of staat met 'de vraag naar'. Als die ontbreekt, wordt het voortbestaan van ambachten bedreigd. Alle andere borgingsmaatregelen zijn dan voornamelijk artificiële instandhoudingsacties. De vraag en gebruikerswaarde zijn essentieel voor ambachten. Vraag kan worden gecreëerd of versterkt o.a. door ambachten positief in de kijker te plaatsen en zo de bewustwording en waardering bij het publiek te verhogen. Alle hens aan dek dus om werk te maken van communicatie!

De Inventaris Vlaanderen en het platform www.immaterieelerfgoed.be zijn algemene instrumenten om de bewustwording en bekendmaking van ICE te stimuleren. Maar daarnaast zijn extra gerichte communicatieacties nodig om een breed publiek te laten kennismaken met ambachten. De (massa)media en toerisme zijn hiervoor geschikte kanalen mét impact. Maar opgelet: een al te grote of plotse toename van aandacht kan ook kwaad doen. Daarom is dosering, betrokkenheid en inspraak van de erfgoedgemeenschappen van belang. Tradities mogen niet enkel worden opgevoerd in functie van de verwachtingen van toeristen of publiek. Er mag niet geraakt aan hun dynamische en vaak kleinschalige karakter.

Een troef van immaterieel erfgoed is dat het levendig en actueel is, dat spreekt aan. Het laat zien dat erfgoed geen ver-van-mijn-bedshow is en zich evenmin in een onbekend en ver verleden bevindt. Ambachten hebben daar bovenop nog extra troeven: mensen zijn nieuwsgierig naar hoe dingen gemaakt worden en erg geboeid door verhalen over passie. Speel dit uit! Werk zo aan de bijstelling van het imago van ambachten. Zorg ervoor dat ze niet langer als ouderwets worden gepercipieerd, dat realiteit en imago opnieuw samenvallen en dat vernieuwing en innovatie eveneens in beeld komen.

Naargelang de doelstellingen en noden, zijn bepaalde doelpublieken interessanter dan andere: beleidsmakers, het bedrijfsleven, onderwijs, het brede publiek … Kies gericht! En bepaal in functie van je doelgroep en boodschap, je kanalen. Zij die bijvoorbeeld vooral op zoek zijn naar klanten, kiezen andere kanalen en media, dan zij die nood hebben aan vrijwilligers en helpende handen. Kinderen en jongeren zijn een doelgroep die extra aandacht verdient omdat zij de ambachtsmannen en -vrouwen, maar ook de gebruikers van de toekomst kunnen worden. Meer daarover hieronder bij 'Educatie'.

Samenwerken is ook hier opnieuw de boodschap. Onderzoek waar raakvakken liggen en hoe de communicatie sterker kan worden door een gezamenlijk verhaal. Werk met uiteenlopende partners (bijv. cultuur, vrije tijd, toerisme, ondernemers …) en haak in op bestaande evenementen of activiteiten waar je doelpubliek zich sowieso reeds bevindt. Bedenk ook in het oog springende acties en formats die snel worden opgepikt door de media. Wees niet vies van lichtere activiteiten. Ze brengen een groot publiek op de been dat vaak voor een eerste keer komt proeven. Demonstraties en ambachtenmarkten blijven succesnummers. Folklore oefent een bijzonder sterke aantrekkingskracht uit. Win zo je publiek, maar verras ze ook. Vermijd opvoering in zogenaamde traditionele klederdracht of setting, maar toon het ware gezicht van actuele makers. En als laatste tip: gebruik de nieuwe media en internet. Verhoog de visibiliteit door filmpjes te verspreiden via *YouTube*, een website, *Pinterest*pagina of blog aan te maken …

› Tips nodig rond marketing? Kijk dan op pagina 104.

★ **Dag van de Ambachten —** Op de jaarlijkse *Dag van de Ambachten* stellen enkele honderden ambachtslieden in België hun deuren open voor bezoekers. Ambachtslui krijgen de kans hun kennis en passie te delen en de bezoekers worden warm gemaakt voor het handwerk van de vaklui door middel van workshops, demonstraties en proeverijen.
www.dagvandeambachten.be

★ **Urban Crafts —** *Urban Crafts* is een wedstrijd voor jonge makers, maar ook een online tv-kanaal (Urban Crafts TV) dat creatievelingen de kans geeft om zichzelf en hun eigentijdse ambacht in een twee minuten durend filmpje te presenteren. *Urban Crafts* heeft oog voor zowel nieuwe crafts als oude die een upgrade krijgen. *Urban crafters* worden voorgesteld als dynamische persoonlijkheden die van aanpakken weten en verbazend goed hightech met eeuwenoude technieken weten te combineren. *Urban Crafts* geeft ambachten een make-over en maakt ze trendy bij een jong publiek.
www.urbancrafts.tv

★ **Les Journées Européennes des Métiers d'Arts —** Tijdens *Les Journées Européennes des Métiers d'Art* staan op verschillende plaatsen in Europa – Italië, Spanje, Frankrijk … – ambachten in de kijker. Vaklieden stellen hun ateliers open voor bezoekers, organiseren workshops of gaan samenwerkingen aan met musea of erfgoedsites. De focus van deze dagen

ligt op materialen, technieken, kennisdeling, innovatie, overdracht en ontdekking.
www.journeesdesmetiersdart.com

★ **Meesterlijk —** *Meesterlijk* is een driedaags evenement dat plaatsvindt in de Amsterdamse Westergasfabriek en dat Nederlandse ontwerpers en vaklieden een forum biedt waarop zij hun producten in de kijker kunnen zetten en kunnen verkopen. Tijdens *Meesterlijk* vinden er ook lezingen plaats, die ambachtelijk vakmanschap doorheen de tijd belichten en kan je vakmensen live aan het werk zien.
www.meesterlijk.nu

★ **Craft Skills Awards —** De *Craft Skills Awards* worden in Groot-Brittannië uitgereikt aan laureaten (individuen, bedrijven, organisaties of groepen) die zich het voorbije jaar als *good practice* hebben getoond op het gebied van de ontwikkeling van ambachten. Er worden *awards* uitgereikt op basis van een aantal categorieën. Zo zijn er onder meer *awards* voor het aanmoedigen van ambachtelijke vaardigheden in een educatieve omgeving, in een informele omgeving of op de werkvloer, en een *award* voor het succesvol bereiken van nieuwe en diverse publieken.
www.ccskills.org.uk/craftskillsawards

★ **Maison d'Exceptions —** *Maison d'Exceptions* is een online magazine dat knowhow verzamelt over mode en textiel en deze kennis vanuit diverse invalshoeken aan het publiek voorstelt. De expertise van zowel ambachtslui, producenten, ontwerpers, musea, scholen als kunstenaars komt er aan bod in allerhande artikels.
www.maisondexceptions.com

★ **Filmfestival Ambacht in Beeld —** Het filmfestival *Ambacht in Beeld* (Amsterdam) is een realisatie van de *Stichting Windy Miller*. Deze heeft tot doel het produceren en realiseren van documentaires en films over ambachten én films ter conservering van het cultureel erfgoed. Daarnaast zetten ze ook workshops en andere vormen van voorlichting op over dit gebied. Op het filmfestival worden documentaires over ambachten vertoond en vinden eveneens workshops en masterclasses plaats. Het is bovendien tegelijkertijd ook een internationaal symposium dat inzoomt op ambachten.
www.windymiller.nl

> De trailer van de documentaire over de restauratie van de molen *De Huisman*, gemaakt door cultureel antropoloog en documentairemaker Wendy van Wilgenburg kan je bekijken via www.windymiller.nl/?id=43

★ **Onderwijsvakmansroute —** *UNIZO* Stichting Onderwijs & Ondernemen heeft als doel jongeren te stimuleren in hun ondernemingszin en heeft hiertoe verschillende pedagogische werkvormen en programma's uitgewerkt, één hiervan is de *Onderwijsvakmansroute*. Jongeren uit de derde graad van het basisonderwijs en uit het secundair onderwijs kunnen op deze dag kennis maken met zo'n tweehonderd bedrijven in Vlaanderen. Ze nemen een kijkje achter de schermen en leren hierdoor een aantal technische en technologische beroepen kennen.
www.ondernemendeschool.be/viewobj.jsp?id=337536

EDUCATIE

Kinderen en jongeren hebben de toekomst in handen. Hen warm maken voor ambachten loont dus dubbel en dik. Want jong geleerd is oud gedaan. Educatie is de vergrotende trap van sensibilisatie. Educatie houdt in dat kinderen en jongeren, maar ook volwassenen nieuwsgierig gemaakt worden voor en geïnformeerd worden over ambachten, en wie weet geprikkeld worden om ooit zelf van ambachten hun beroep te maken. Educatie verschilt evenwel van transmissie. Transmissie gaat over de effectieve overdracht, het aanleren van ambachtelijke technieken. Educatie blijft bij het proeven van en de hoop dat het zin doet krijgen in méér.

Educatieve initiatieven rond ambachten kunnen uitgaan van diverse spelers: scholen, publiekswerking van erfgoedinstellingen, sociaal-cultureel werk, ambachtslui zelf … Het kan gaan om demonstraties, initiaties, workshops, educatieve pakketten, ateliers, rondleidingen, lezingen, cursussen of andere misschien meer verrassende formats. Want het is niet altijd eenvoudig om jongeren, of zelfs scholen en leerkrachten, te bereiken. Daarom geldt ook hier weer de gouden regel: samen sterk!

★ **Textiel- en drukworkshops MIAT —** In het *MIAT* in Gent kunnen zowel kinderen, jongeren als volwassenen tijdens de workshops experimenteren met uiteenlopende textiel- en druktechnieken. Hierbij kunnen ze o.a. aan de slag in de historische drukkerij die een aantal unieke drukmachines telt, maar ook letterzet- en lettergietmachines. Maandelijks houdt het *MIAT* een *Open Drukatelier* waarbij telkens gefocust wordt op een andere druktechniek, zoals letterzetten, lino, litho, etsen, drukken met fotopolymeer …
www.miat.gent.be

5. TRANSMISSIE

Transmissie of overdracht houdt Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) echt levend, want het verzekert het doorgeven naar toekomstige generaties. Waar educatie vooral gaat over 'leren over', gaat transmissie over 'leren doen'. Het in de vingers krijgen van praktijken, vaardigheden, kennis en ideeën. Als de overdracht niet gewaarborgd kan worden, dreigt de ambachtelijke praktijk uit te sterven. De andere of nieuwe acties die in zo'n geval ondernomen worden, noemen we transmissie.

Transmissie kan op formele of niet-formele wijze gebeuren. Het kan op verschillende niveaus van verdieping en gebruik makend van verschillende methodes en ondersteunende media. De meest voor de hand liggende manieren om tradities over te dragen, zijn van meester op leerling, of via workshops, cursussen, lessenpakketten en opleidingen. Maar daarnaast kan ook gezocht worden naar nieuwe vormen van transmissie. De huidige maatschappij biedt uitdagingen, maar ook kansen. De digitale media bijvoorbeeld kunnen worden ingezet voor het aanmaken en het online delen van *how-to*-filmpjes. Bewegend beeld is een sterke *teaser* die het productieproces stap voor stap in beeld kan brengen en door een grote groep mensen bekeken kan worden. De nieuwste technologieën kunnen nog een stap verder gaan: 3D-scanners bijvoorbeeld zouden de bewegingen van ambachtslui nog nauwkeuriger kunnen registreren. Documenteren, onderzoeken en overdracht kunnen zo hand in hand gaan en elkaar versterken. Het wereldwijde web: de ideale plek om info en handleidingen te delen en online fora de gedroomde ruimte om vragen en antwoorden uit te wisselen.

Zoals eerder reeds vermeld, wordt transmissie geremd door een aantal factoren. Het overbrengen van ambachtelijke kennis en techniek van de ene op de andere persoon is niet evident en vooral tijdsintensief. Een groot deel van de knowhow is onbewuste kennis die moeilijk onder woorden te brengen is en de vaardigheden zijn als *embodied knowledge* vergroeid met de ambachtsman. De transmissie wordt bijkomend bemoeilijkt door de traagheid en zin voor detail inherent aan ambachtelijke leerprocessen. Het kan lang duren voor je een *skill* of ambachtelijk beroep volledig beheerst.

Overdracht wordt daarnaast ook belemmerd door economische reflexen. Er is een hoge economische druk voor bedrijven met focus op productie en beperkte aandacht voor transmissie van kennis als gevolg. Maar er bestaat eveneens een groot protectionisme rond opgebouwde kennis onder ambachtslui en bedrijven. Kennis en technieken zijn bijzonder waardevol en niet zelden bedrijfsgeheim.

Binnen het onderwijs speelt het slechte imago ambachten nog steeds parten bij de instroom in technische- en beroepsopleidingen. Daarnaast is ook het perspectief op tewerkstelling een doorslaggevende factor waar aan moet gewerkt. Toch zijn er ook positieve signalen en liggen er kansen voor transmissie bij de hernieuwde publieke aandacht voor ambachten. Het brengt een nieuwe interesse voor avondopleidingen, deeltijds of volwassenonderwijs met zich mee.

Belangrijk bij transmissie is aandacht te blijven hebben voor de kwaliteit van de overdracht. De tijd en oefening die het vraagt om ambachtelijke *skills* onder de knie te krijgen, mag niet onderschat worden en specialisatie moet tot de opties kunnen behoren. Maar ook de pedagogische kwaliteiten moeten doorgelicht en aangescherpt worden, want een goede ambachtsman is niet noodzakelijk een goede pedagoog. Bovendien vraagt het doorgeven van *skills* specifieke methodieken. Verder onderzoek hierrond is wenselijk willen we de leerprocessen versterken en vergemakkelijken, en willen we de ambachtslui en docenten zo goed als kan bijstaan en ondersteunen in het doorgeven van hun *skills*.

Transmissie vraagt een specifieke attitude en bereidheid tot het delen van kennis. Een bewustzijn van het belang van het doorgeven van ambachten en een toekomstgericht denken. Transmissie is geen gemakkelijk proces en het doorgeven van kennis en vaardigheden zelden rechtlijnig, maar vooral complex en meerlagig. Het is vooral een kwestie van gezamenlijk actie te ondernemen met alle spelers die instaan voor de overdracht van ambachtelijke technieken, samen te werken en expertise uit te wisselen.

Omwille van het belang van transmissie gaan we hieronder nog even dieper in op een aantal aspecten. Op de onderwijscontext, omdat een groot deel van de overdracht van ambachtelijke technieken nu eenmaal via onderwijs verloopt. We gaan even vreemd, kijken wat we kunnen

opsteken van buitenlandse voorbeelden en wat de mogelijkheden zijn van *Living Human Treasures*, een begrip dat *UNESCO* hanteert. En verder gaan we dieper in op de kansen die voor het grijpen liggen m.b.t. competentie uitwisseling en het delen van kennis.

★ **Traditional Maritime Skills —** *Traditional Maritime Skills* (een gezamenlijk initiatief van België, Nederland en Engeland) gaat op zoek naar manieren om het verdwijnen van kennis over de bouw van traditionele boten en schepen tegen te gaan. Het project zet in op de transmissie van de *skills* d.m.v. het aanbieden van opleidingsprogramma's, het beschikbaar stellen van promotiemateriaal en de ontwikkeling van een uniek virtueel leerplatform. Je vindt er 85 belangrijke scheepsbouwvaardigheden gedocumenteerd aan de hand van stap-voor-stapinstructies, foto's, interviews met ervaren professionele scheepsbouwers en videoclips die de uitvoering van de vaardigheden laten zien.
www.boat-building.org

★ **Cores —** *Cores*, het *Competentiecentrum voor Conservering en Restauratie van Boeken en Archief*, is een uniek samenwerkingsverband tussen onder meer zeven Brugse erfgoedinstellingen en de vormingsinstelling *Syntra West*. *Cores* verzorgt een opleiding tot *restauratievakman van boeken en archief*, maar ook bijscholing: specialisaties, workshops en vorming op maat. De partners, waaronder het *Rijks- en Stadsarchief*, de *Erfgoedcel* en de *Openbare Bibliotheek* bundelen hun expertise voor deze opleiding. Ze begeleiden, evalueren en stellen materiaal ter beschikking voor de cursisten.
www.geersmedia.be/cores

★ **Master Conservatie-Restauratie Universiteit Antwerpen —** In Vlaanderen biedt enkel de *Universiteit Antwerpen* een academische opleiding in de conservatie-restauratie aan. De opleiding is opgebouwd rond specifieke objectfamilies en sluit daardoor goed aan op de praktijk. In de opleiding worden niet enkel de nodige technische vaardigheden aangeleerd, maar wordt ook belang gehecht aan kennis van historische materialen en technieken, en is er aandacht voor de nieuwste ontwikkelingen. De praktijk wordt vanuit een geïntegreerde en hedendaagse, cultureel-antropologische visie benaderd. De internationaal aanvaarde deontologische normen staan centraal en de kwaliteitscriteria van *ENCoRE (European Network for Conservation-Restoration Education)* gelden hierbij als toetsingsmiddel.
www.uantwerpen.be

★ **IJzer en Vuur! vzw —** *IJzer en Vuur! vzw* probeert het ambacht van de smid levend te houden. De organisatie verzorgt workshops en stages op gebied van onder meer smeden, bronsgieten en zilversmeden. Hiervoor ontwikkelde *IJzer en Vuur!* een mobiel atelier waarmee ze zowel initiatiesessies kan geven voor een breed publiek als vervolmakings- en specialisatiecursussen voor professionals. Daarnaast probeert *IJzer en Vuur!* ook samenwerkingen op te zetten met scholen en starters waar mogelijk te ondersteunen. Samen met een aantal partners wil *IJzer en Vuur!* door middel van tentoonstellingen en lezingen de aandacht vestigen op smeedkunst.
www.ijzerenvuur.be

› Zie zeker ook de inspirerende case van Norwegian Crafts Institute (p. 134).

ONDERWIJS

De opleidingsmogelijkheden voor ambachten situeren zich zowel binnen het formele als niet-formele onderwijs en zijn zeer versnipperd en uiteenlopend qua vorm en inhoud. Momenteel kunnen opleidingen gevolgd worden op volgende niveaus: hoger onderwijs (master en bachelor), kunst-, beroeps- en technisch secundair onderwijs, deeltijds kunstonderwijs, volwassenonderwijs, beroepsopleidingen (*VDAB*, *Syntra* ...), privé ...

Door de bomen is het bos bijna niet meer te zien. Het is voor toekomstige leerlingen bijzonder moeilijk kiezen en de (kwaliteits)verschillen tussen de opleidingen te detecteren. De complexiteit van het onderwijsveld bemoeilijkt eveneens om het volledige plaatje in kaart te krijgen en eventuele leemtes op te sporen. Want die zijn er zeker. Voor bepaalde disciplines ontbreken volwaardige opleidingen, andere opleidingen missen dan weer formele valorisatie. Ook de afstemming tussen onderwijs en het werkveld kan beter. De beroepskwalificatiedossiers voor ambachten kunnen hier aan tegemoetkomen op voorwaarde dat de inschaling juist gebeurt en de generieke profielen de eigenheid van kleinschalige niches niet te veel teniet doen. Daarnaast blijft ook het spanningsveld tussen ons huidige groepsgericht onderwijs en het gegeven dat de overdracht van ambachtelijke vaardigheden idealiter verloopt via individueel onderwijs. En verder is er binnen de opleidingen een tendens tot brede vorming en conceptualisering, eerder dan technische bekwaamheid of specialisatie.

Inbreken op het onderwijssysteem is moeilijk en structurele evoluties enkel op lange termijn te bekijken. De complexiteit van de Belgische staatsinrichting en de verkaveling van bevoegdheden bemoeilijkt dit aanzienlijk. Daarnaast moet er voldoende draagvlak gemobiliseerd worden indien er verandering binnen het onderwijs gewenst is. Want de maatschappij vormt het onderwijs en niet omgekeerd. Inzetten dus op sensibilisering en het opkrikken van de maatschappelijke belangstelling en vraag! En tegelijk werk maken van de verdediging van de belangen van ambachten en zorgen voor afvaardiging in de vorm van een sectororganisatie zodat ambachten als gesprekspartner gehoord worden.

In tussentijd en ter inspiratie kunnen we ons licht opsteken in het buitenland. Het Duitse duale leerstelsel gebaseerd op het meester-gezelsysteem verdient bijvoorbeeld navolging. Het duale bestaat erin dat theoretisch leren en leren in de praktijk samengaan. Jongeren die geïnteresseerd zijn in een ambacht gaan naar speciale scholen en werken vrij snel binnen hun oplei-

dingstijd op een werkplaats of in een bedrijf onder leiding van een meester. Na het doorlopen van de *Meisterprüfung* wordt de leerling zelf meester. Hij moet echter niet enkel een vaktechnisch meesterstuk afleveren, maar ook zijn bedrijfseconomische en -juridische kennis én pedagogische bekwaamheid kunnen aantonen. Want een gekwalificeerde ambachtelijke ondernemer wordt verondersteld niet alleen een bedrijf te kunnen opstarten maar ook opleiding aan toekomstige ambachtslui te verschaffen. De meestertitel staat dus voor kwaliteit en geeft het recht om een bedrijf te runnen en gezellen op te leiden. Het vooruitzicht van de meestertitel en de voordelen die ermee gepaard gaan, voorkomen een grote uitval in het leertraject.

Zoals het Duitse voorbeeld aangeeft, vraagt dergelijk systeem een stevige verankering in het onderwijs met een aangepast beoordelingsmechanisme en de invoering van een meestertitel. Maar ook een dichte organisatiestructuur en een netwerk van sectororganisaties dat de belangen behartigt en ondersteunend kan werken. Ook andere landen zoals Frankrijk of Italië hebben zich geïnspireerd op het middeleeuwse gildensysteem en daarnaast ook werk gemaakt van instellingen die ambachten vertegenwoordigen en allerlei diensten aanbieden zoals opleidingen, zakelijk en juridisch advies, maar ook de promotie van lokale ambachtelijke productie. Een regelgeving op maat en een in elkaar schuiven van allerlei onderling versterkende maatregelen en organisaties, blijken dus zeer effectief en zeker het navolgen meer dan waard. Wat wel opvalt is dat de voorbeeldlanden waar alles rond ambachten bijzonder goed gestructureerd is en kwaliteit en meesterschap streng bewaakt worden, niet noodzakelijk uitblinken in experiment en vernieuwing. Dus naast een performant systeem, moet er voldoende ruimte, aandacht en stimuli zijn voor innovatie.

Of het vroegere gildensysteem zomaar te kopiëren is, valt te betwijfelen. En ook of zo'n ingrijpende structurele aanpak zoals in Duitsland de enige mogelijke weg is. Misschien zijn impulsprogramma's zoals *SOS Vakmanschap* in Nederland eveneens waardevol? Zeker is dat er moet gezocht worden naar nieuwe concepten en methodieken die rekening houden met de eigenheid van het individuele leerproces dat bij ambachten komt kijken, die de brug slaan tussen onderwijs en arbeidsmarkt én inspelen op actuele maatschappelijke evoluties en uitdagingen.

★ **Les Compagnons du Devoir et du Tour de France —** Het systeem van de *compagnonnage* in Frankrijk is een unieke onderwijsmethode om ambachtelijke kennis en vaardigheden over te dragen. De nationale opleiding is een combinatie van initiatierituelen, formele opleiding én een educatieve rondreis of *'Tour de France'*. De opleiding kan gestart worden aan 16 jaar en duurt gemiddeld 5 jaar. De leerling of *compagnon* reist langs verschillende Franse steden, maar gaat ook naar het buitenland voor vervolmaking. Aan het einde van de opleiding wordt een meesterproef afgenomen. Het systeem van de *compagnonnage* in Frankrijk als transmissienetwerk waar om en bij de 45.000 personen in betrokken zijn, is sinds 2010 ingeschreven op de *Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid*.
www.compagnons-du-devoir.com

★ **Zentralverband des Deutschen Handwerks —** De *Centrale Duitse Handwerkkamer* vertegenwoordigt de algemene belangen van de geschoolde ambachtssector in het parlement, de federale overheid, de Europese Unie en internationale organisaties. De vereniging overkoepelt 53 regionale *Handwerkkamers*. Alle ambachtelijke bedrijven uit de regio zijn daarbij aangesloten want een lidmaatschap bij deze 'gilden' en het behalen van een meestertitel is verplicht voor het uitoefenen van een ambacht en het opstarten van een bedrijf. De *Handwerkkamers* houden toezicht op de opleidingen en coördineren de toekenningen van de meestertitels. Bij wet liggen de ambachtelijke beroepen vast waarvoor een meestertitel te behalen is.
www.zdh.de

★ **Skills Netherlands —** *Skills Netherlands* is een organisatie die zich inzet voor de belangen van het vakmanschap en het beroepsonderwijs in Nederland door in te zetten op imagoverbetering, talentontwikkeling en beroeps- en loopbaanoriëntatie. *Skills Netherlands* probeert jongeren vaktrots bij te brengen en organiseert vakwedstrijden en evenementen (wereldkampioenschappen, beroepskeuze-evenementen, etc.). Het maakt deel uit van de internationale organisatie www.worldskills.org waarvan in België aan Waalse zijde de tegenhanger *Skills Belgium* bestaat.
www.skillsnetherlands.nl

★ **SOS Vakmanschap —** *SOS Vakmanschap* is een samenwerkingsverband van meer dan 50 organisaties uit het bedrijfsleven en het onderwijs, die zich inzetten om het kleinschalig, specialistisch vakmanschap in Nederland voor de toekomst veilig te stellen, door het behoud en de versterking van specialistisch beroepsonderwijs.
www.sosvakmanschap.nl

LIVING HUMAN TREASURES OF LEVENDE MENSELIJKE SCHATTEN

Ook *UNESCO* inspireert zich voor haar transmissieprogramma op de leerling-meesterbenadering en spoort landen aan om programma's te ontwikkelen die inzetten op *Living Human Treasures* (LHT). Levende Menselijke Schatten zijn personen die een hoog niveau van kennis en kunde hebben bereikt, nodig voor het opvoeren of uitvoeren van specifieke immaterieel cultureel erfgoedtradities, meestal podiumkunsten of ambachten. Het LHT-programma is er op gericht de getalenteerde dragers en beoefenaars van tradities officieel te erkennen en hen te ruggesteunen in de transmissie van hun kennis en *skills* naar jongere generaties. Levende Menselijke Schatten worden o.a. geselecteerd op basis van hun bereidheid en ervaring in het doorgeven van vaardigheden en expertise naar anderen, hun representativiteit binnen een erfgoedgemeenschap en de mate waarin zij of de immaterieel cultureel erfgoedtraditie bedreigd zijn.

In Japan, Zuid-Korea en de Verenigde Staten bestaan al vele jaren dergelijke programma's rond Levende Menselijke Schatten, maar ook andere landen zoals Frankrijk, Tjechië, Thailand, Nigeria, Senegal en de Filipijnen volgden in hun voetsporen.

★ Japan is reeds sinds 1950 de *Law for the Protection of Cultural Properties* van kracht die cultureel erfgoed op verschillende manieren beschermt. De wet onderscheidt drie categorieën: immateriële culturele eigendommen/eigenschappen (podiumkunsten en ambachten), immateriële volksculturele eigendommen/eigenschappen (vaardigheden die verband houden met het dagelijkse leven) en conservatietechnieken. De houders van deze *skills* worden benoemd als Living Human Treasures en krijgen de nodige financiële steun om hun expertise door te geven in de vorm van trainingen, tentoonstellingen en andere publieke evenementen.
www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=JP&pg=00311&topic=lht

★ Zuid-Korea kent sinds 1962 een wetgeving *(Cultural Properties Protection)* die belangrijke immateriële culturele eigendommen/eigenschappen en hun houders beschermt en ondersteunt in het doorgeven. Dit door de ontwikkeling van onderwijsprogramma's, financiële beurzen, de organisatie van demonstraties, het documenteren ervan en het redden van wat dreigt verloren te gaan.
www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=KR&pg=00311&topic=lht

★ In de VS kent de *National Endowment for the Arts (NEA)* sinds het einde van de jaren 1970 jaarlijks een beperkt aantal *national heritage fellowships* toe aan bijzondere individuen.
http://arts.gov

★ Sinds 1994 worden in Frankrijk uitzonderlijke meesters erkend door het ministerie van Cultuur met de titel *Maitre d'Art* omwille van hun bijzondere expertise en vaardigheden. Ze worden financieel ondersteund voor de kennisoverdracht van meester op leerling (met vooropleiding). De opleidingen duren gemiddeld 1 tot 3 jaar.
www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=FR&pg=00311&topic=lht & *www.maitresdart.com*

★ In Tjechië bestaat het systeem van *Bearer of Popular Craft Tradition* dat specifiek inzoomt op ambachten omwille van de bedreigde status en door een systeem van belastingvoordelen het de beoefenaars makkelijker maakt.
www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=CZ&pg=00311&topic=lht

Het *Living Human Treasures*programma kan in samenspel met andere borgingsmaatregelen een zeer effectieve methode zijn om specifieke (bedreigde) ambachtelijke praktijken te schragen. Op voorwaarde dat de nodige maatregelen (subsidies of beurzen) of een aangepaste regelgeving getroffen worden om zo de overdracht te stimuleren en te faciliteren. Het *UNESCO* LHT-programma kan inspirerend werken om op zoek te gaan naar formules op maat van de Vlaamse context. De Vlaamse variant zou naast een beloning of erkenning van de uitzonderlijke kennis van vaardigheden en technieken vooral moeten focussen op het doorgeven van kennis en vaardigheden eventueel geïnspireerd op het 'meester-leerlingschap'. Het *Schatten van*in Mensen*-traject en -onderzoek dat diverse erfgoedpartners opzetten, formuleert hieromtrent beleidsaanbevelingen. *UNESCO* geeft eveneens een voorzet door het aanreiken van *Guidelines for the establishment of National "Living Human Treasures" systems.*

› Voor meer info over het *Living Human Treasures*programma van *UNESCO*, zie www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00061

★ **Schatten van*in Mensen —** Een aantal erfgoedpartners in Vlaanderen (*tapis plein vzw, Het Firmament*, *Circuscentrum*, *ETWIE*, *Erfgoedcel Brussel, FARO en met medewerking van Provincie West-Vlaanderen*) bundelden de krachten om een zicht te krijgen op de noden van individuele dragers van immaterieel cultureel erfgoed en meer specifiek van podiumkunsten en ambachten in Vlaanderen. Op basis van praktijkonderzoek en diepte-interviews worden aanbevelingen geformuleerd voor het beleid om tot een *Living Human Treasures*programma voor Vlaanderen te komen.
www.schattenvanmensen.be

COMPETENTIES VALIDEREN EN DELEN

Het competentiedenken en de huidige trend en het belang van delen (*sharen*), zijn kansen waarop in het kader van de transmissie van ambachten, kan worden ingespeeld.

In het competentiedenken staan kennis, vaardigheden en 'zijn' centraal. De alleenheerschappij van theoretische kennis behoort daarmee tot het verleden en technische, taakgerichte, persoonsgerelateerde en relationele competenties worden opgewaardeerd. Wáár mensen die competenties verworven hebben (in een formele opleiding of in de vrije tijd), wordt ondergeschikt. Een mens is volgens het competentiedenken dus meer dan zijn/haar diploma aangeeft. Het denken in competenties zet de deur naar levenslang leren open en valideert ook wat onderweg wordt verworven aan kennis, kunde en attitudes.

Meer en meer raakt het competentiedenken ingeburgerd in bijvoorbeeld *Human Resourcemanagement* en het onderwijs. Aan de hand van het Erkennen van Verworven Competenties (EVC) kan ervaring in kaart worden gebracht en verworven competenties gevalideerd. De EVC's kunnen ingezet worden op de arbeidsmarkt en kunnen leiden tot vrijstellingen bij studenten. Maar ook het *Oscar*systeem (www.oscaronline.be) dat het sociaal-culturele werk ontwikkelde, is een mooi voorbeeld.

Toch zijn er ook enkele voetnoten bij het competentiedenken. Er moet over gewaakt worden dat de focus niet te sterk komt te liggen op de economische inzetbaarheid en dat complexe validatiesystemen (bijv. examencentra, audits en tests) geen te grote drempel vormen voor mensen om hun jarenlange ervaring te laten meetellen.

> Wil je meer weten over het huidige competentiebeleid?
Surf dan naar www.competentiebeleid.be.

In het licht van ambachten is de huidige trend van het denken in competenties een groot geschenk. Ambachten zijn bij uitstek niet louter cognitief, maar een drie-eenheid van kennis, kunde en attitude. Ambachtelijke vaardigheden zitten in de vingers en worden aangestuurd door kennis en ervaring. Maar ook een specifieke attitude is ambachtslui eigen (zie p. 102). Ambachten worden bovendien niet enkel op de schoolbanken aangeleerd en diploma's zijn dus niet altijd een goeie maatstaf. Het competentiedenken opent perspectieven om in informele context opgebouwde competenties te valideren en vaardigheden en kennis die in het verleden vaak onzichtbaar bleven, te expliciteren. Het kan zo positief bijdragen tot het verhogen van de aantrekkelijkheid van het aanleren van ambachtelijke vaardigheden en overtuigen om te investeren in het tijdsintensieve leerproces.

Daarnaast kan ook de huidige trend van het delen toekomstperspectieven bieden voor de transmissie van ambachten. We delen in onze actuele maatschappij meer en meer zaken, plekken, diensten en informatie. Het online delen van kennis en expertise stond aan de wieg van deze trend, maar ondertussen zijn de voorbeelden van delen, lenen en uitwisselen niet meer bij te houden. Er is zelfs sprake van een *sharing economy* of deeleconomie. Delen gaat over samenwerken en uitwisselen. Het wordt gefaciliteerd door de mobiele en online technologieën en de sociale netwerken. Delen kan versterkend werken en leiden tot nieuwe samenwerkingsvormen en businesspraktijken.

> Wil je ontdekken wat de mogelijkheden van delen zijn? Neem dan een kijkje op
www.collaborativeconsumption.com, www.shareable.net of www.gedeelddoor.be.

Delen vraagt een nieuwe benadering van eigenaarschap van goederen, diensten, vaardigheden en kennis. Maar ook een specifieke open ingesteldheid en de overtuiging dat je met meerdere spelers meer kan dan alleen. Door te delen halen we meer uit de dingen, versterken we de samenleving en democratiseren we de toegang tot zaken.

Onze huidige maatschappij maakt het delen soms moeilijk. Auteursrechten en patenten die vooral bedoeld zijn voor het beschermen van ideeën en ontwerpers, bouwen artificiële muren rond menselijke kennis en staan zo het delen in de weg. De *Creative Commons* vormen een alternatief en een kader om in onze genetwerkte samenleving het delen, verspreiden en bewerken van werken mogelijk te maken.

Voor ambachten kan het delen (naast bijv. het delen van werkmateriaal en -plek of het uitwisselen van diensten) vooral interessant zijn op het vlak van transmissie. Het delen helpt de verspreiding van ambachtelijke kennis en technieken (via bijv. online platformen) en meer specifiek de opleiding van nieuwe ambachtslui. Op voorwaarde natuurlijk dat de protectionistische manier van omgaan met kennis wordt losgelaten. Want niet concurrentie maar juist coöperatie van vele expertises, leidt vaak tot vernieuwing en een optimalisatie van de ambachtelijke praktijk.

> zie ook 'Skills beter benutten' pagina 78.

De digitale en online mogelijkheden om kennis en vaardigheden in kaart te brengen en te delen zijn eindeloos (*open source* kennisuitwisseling, audiovisuele documentatie, *e-learning* ...) en worden vaak nog onvoldoende benut in functie van transmissie van ambachten. We mogen ons echter niet blind staren op de digitale mogelijkheden, maar moeten aanvullend nog steeds inzetten op het live doorgeven en dus delen van ambachtelijke competenties. Via *open source* kanalen kunnen informatie, handleidingen en filmpjes over technieken verzameld en gedeeld worden, maar uiteindelijk draait het bij het verwerven van ambachtelijke vaardigheden toch vooral om voeling krijgen met materialen en technieken, en al doende te leren van een meester. Dit leerproces is bovendien geen eenrichtingsverkeer. De expert-gezelrelatie kenmerkt zich namelijk door tweezijdig leren, zowel door de gezel als door de expert. Iedereen is zowel mentor als leerling. De leerling bepaalt de koers en de mentor faciliteert, maar steeds in dialoog en beiden kunnen van elkaar leren. Dit wijst nogmaals op de sterkte en het belang van het 'delen'.

Ook de uitwisseling en het doorspelen van werk onder collega's kan een *peer to peerlearning* opleveren en zo een goede leerschool vormen voor startende ambachtslui. Ieder blinkt namelijk uit in een bepaalde specialiteit en hanteert andere methodes en trucjes. Het samenwerken en delen stimuleert dynamische kennis- en techniekontwikkeling.

★ **Know how Show how —** Het kennisdeelnetwerk *Know how Show how* documenteert door middel van korte filmpjes de verdwijnende informatie, kennis en tradities die een oudere generatie nog bezit en die een jongere generatie van dienst kan zijn, wanneer zij creatief en duurzaam wil omgaan met haar omgeving. Wilgentenen vlechten bijvoorbeeld, of paling roken of je eigen drukinkt kweken: wie kan dat nog? Op het online platform vind je filmpjes terug die je deze technieken leren.
www.knowhowshowhow.net

★ **IPARC —** Het *International Platform for Art Research & Conservation*, kortweg IPARC, restaureert en conserveert uiteenlopende kunstvoorwerpen. De organisatie koos voor een coöperatieve ondernemingsvorm met het oog op een duurzame bedrijfsvoering, waarbij veel aandacht uitgaat naar het delen van kennis en expertise.
www.iparc.eu

★ **Instrumentheek —** 'Bezit wordt toegang' is de slogan van de *Instrumentheek*, een soort van bibliotheek voor werktuigen. Je hoeft geen hele resem aan boor- en zaagmachines zelf aan te schaffen, maar krijgt er bij de Kortrijkse *Instrumentheek* wel de toegang toe. Lid word je wanneer je 50 euro lidgeld betaalt of een werktuig schenkt van dezelfde waarde. De *Instrumentheek* gaat zo nodeloze consumptie van gereedschap (dat vaak maar een enkele keer wordt gebruikt) tegen en probeert ook de sociale cohesie te versterken door o.m. samen te werken met het *Repair Café*.
www.instrumentheek.be

★ **Ruilplein —** Vertrekkend vanuit het idee dat er al zo veel spullen bestaan en er niet telkens nieuwe spullen moeten worden gecreëerd, kan je op het *Ruilplein* alles wat je maar wil ruilen tegen iets anders. Het *Ruilplein* strijkt telkens op een nieuwe locatie in Nederland neer. Je kan er niet alleen spullen verruilen, maar ook jezelf, door bijvoorbeeld diensten aan te bieden als muzikant, maker of deskundige.
www.ruilplein.org

6. ACTUALISEREN EN INNOVEREN

Als we de toekomst van ambachten willen verzekeren, moeten we ook aandacht hebben voor het actualiseren van ambachten. Actualiseren wordt niet beschouwd als een op zichzelf staande borgingsmaatregel, maar valt onder transmissie aangezien het één van de manieren is om ambachten door te geven en te laten evolueren.

Een nieuwe tijd vraagt om nieuwe verhalen en dus om nieuwe ambachten. Geen radicale breuk met het verleden maar een logisch vervolg. Het hanteren van oude technieken, maar dan in functie van hedendaagse en relevante toepassingen. In functie van innovatie, vernieuwing van producten en productieprocessen. Het vraagt een openstaan voor synergiën met andere actoren en sectoren, en een durven experimenteren met nieuwe technologieën en formats.

Ambachtelijke ondernemingen zijn van nature ontwikkelingsgericht. Ambachtslui werken kleinschalig, experimenteren en proberen nieuwe materialen en technieken in de praktijk uit. Voortdurend op zoek naar verbetering. Zo wordt bijvoorbeeld gezocht naar arbeidsbesparende technieken omdat ambachten arbeidsintensief en relatief duur zijn. Of wordt geëxperimenteerd met nieuwe, verbeterde, meer duurzame materialen en procedés. Ambachten kunnen ook als kraamkamer van industriële innovatie worden beschouwd. Prototypes worden er ontwikkeld en uitgetest om daarna door de industrie in serieproductie te worden genomen.

Maar de revitalisering en dynamisering kan nog versterkt worden door bijvoorbeeld injecties van ontwerpers en ondernemers, en een verknoping met andere maatschappelijke sectoren.

Het levert win-wins op voor alle partijen en kan tot allerlei vormen van innovatie leiden. De erfgoedsector, maar ook onderwijs en de ondernemerswereld, kunnen toekomstgericht meedenken en meehelpen om ambachten te actualiseren en faciliterend op te treden door bijvoorbeeld broedplaatsen en labs voor de ambachten van morgen te creëren of samenwerkingstrajecten tussen ambachtslui, ontwerpers, ondernemers en gebruikers op te zetten.

Dat ontwerpers en kunstenaars de gedroomde partners voor ambachtslui zijn in hun zoektocht naar vernieuwing, mag duidelijk zijn. Ontwerpers onderkennen als buitenstaander soms gemakkelijker de bijzondere aspecten van een ambacht of traditie. Tegelijkertijd zijn ze bij uitstek geïnteresseerd in nieuwe toepassingen hiervan. Eens gewonnen voor het onderwerp, omarmen ontwerpers ambachtelijke technieken vol overgave en voegen ze er een extra dimensie aan toe.

Ontwerpers en ambachtslui vullen elkaar dus naadloos aan: waar ontwerpers minder kennis van materialen, hun eigenschappen en de bewerking ervan bezitten, en omgekeerd ambachtslui minder ervaring hebben met het conceptuele en gevoel voor vorm en design. Bovendien tekent zich de laatste jaren een boeiende evolutie af in de relatie tussen ontwerper en ambachtsman. Waar vroeger de vakman vooral als uitvoerende 'dienaar' van de ontwerper werd gezien, willen ontwerpers vandaag zelf herontdekken hoe zaken gemaakt worden en eigenhandig met oude technieken en materiaalkennis aan de slag gaan om tot nieuwe ontwerpen te komen. Kenmerkend voor de jongste heropleving is dus dat de ontwerper zelf de vaardigheden onder de knie wil krijgen. Wat natuurlijk een zeer positieve evolutie is in het licht van transmissie en actualisering.

Maar ook ondernemers kunnen bondgenoten zijn voor ambachtslui in hun streven naar vernieuwing en innovatie. Ze beschikken dikwijls over de nodige ondernemers*kills* en hebben door hun grotere schaal vaak meer slagkracht. In tandem kunnen ondernemers en ambachtslui (eventueel zelfs met medewerking van ontwerpers) tot boeiende realisaties en co-creaties komen.
Misschien verrassend, maar ook de gebruiker kan de ambachtsman aanzetten tot vernieuwing. De gebruiker wordt niet langer aanzien als een willoze consument, maar wordt meer en meer betrokken in het ontwerpproces. Er wordt sterker rekening gehouden met zijn of haar noden en behoeften, en hij of zij kan meebeslissen over het eindresultaat. Door de nieuwe digitale mogelijkheden en technieken kan de gebruiker ook zelf aan het experimenteren in collectieve werkplaatsen en lokale productiecellen met bijvoorbeeld 3D-printers en *lasercutters*.

Zoals vroeger reeds aangehaald, bieden de nieuwe technologieën en de oprukkende digitalisering enorm veel kansen voor de actualisering van ambachten. Ze zijn de aanjagers van innovatief onderzoek en maken het mogelijk complexe vormen te realiseren, die onmogelijk te verwezenlijken zijn met analoge technieken. Diverse voorbeelden bewijzen dat het koppelen van ambachten aan nieuwe technieken en materialen tot verrassende resultaten leiden en ambachten zo ook een rol kunnen gaan spelen in de economie van de toekomst. Zo voeren ambachtslui en ontwerpers grensverleggende onderzoeksprojecten uit al dan niet in opdracht

van academische instellingen. Er verschijnen ook meer en meer *tools* en (digitale) databanken die vernieuwing faciliteren en cross-overs stimuleren (zie p. 70). Maar ook de recente ontwikkelingen in het designveld en de nieuwe ontwerpbenaderingen, zoals participatief design, sociaal design of duurzaam design kunnen inspirerend werken voor ambachten en het accent verleggen van objectgericht ontwerpen naar procesgericht ontwerpen.

› Benieuwd naar hoe je kan innoveren? Blader terug naar pagina 108.

In het kielzog van de nieuwe technologieën zijn voor ambachten interessante evoluties ontstaan. Als tegenreactie op de gladgestreken esthetiek van het massaproduct en de perfectie van computergestuurde producten, ontstond een herwaardering van imperfectie. De kleine onvolmaaktheden die handmatige productie en ambachten kenmerken, worden opnieuw als interessant ervaren. Onregelmatigheden fungeren als letterlijke handtekening van de maker. Persoonlijker kan een product niet worden. Imperfecties en de toevalsfactor worden door hedendaagse ontwerpers dan ook bewust opgezocht. Het op een gecontroleerde manier onregelmatig maken van producten en processen. Het onderstreept het menselijke in contrast met het levenloze van identieke producten gemaakt door anonieme machines. De nieuwe technologieën genereren zo een nieuw soort esthetiek waarbij de sporen van het maakproces (bijvoorbeeld van de 3D-printer) deel van het ontwerp worden.

Anderzijds, en in tegenstelling tot het voorgaande, is er eveneens een herwaardering van het virtuoze. De verfijning en gedetailleerde perfectie die door middel van digitale of andere innovatieve technieken en materialen te bereiken valt, is ongezien. Onder invloed van die nieuwe technieken is er dan ook terug oog voor gespecialiseerd virtuoos vakmanschap.

★ **Zuiderzeemuseum —** Het *Zuiderzeemuseum* in Enkhuizen bestaat uit een Binnen- en een Buitenmuseum. Het Buitenmuseum is een verzameling van authentieke panden uit de voormalige Zuiderzeeregio die naar Enkhuizen werden overgebracht. Het Binnenmuseum bestaat uit vaste en tijdelijke tentoonstellingen die handelen over het leven aan de Zuiderzee. Het museum geeft jaarlijks aan kunstenaars of vormgevers de kans een project te ontwikkelen op basis van het jaarthema van het museum. Deze hedendaagse designers treden in dialoog met de collectie van het museum, herdenken zo tradities en ambachtelijke technieken, en voeren in opdracht nieuw werk uit.
www.zuiderzeemuseum.nl

★ **TIO3 —** *TIO3*, het textielcentrum in Ronse, focust op textiel en innovatie. Ondernemerschap, opleiding en ontmoeting staan er centraal. Door middel van workshops, lezingen, internationale samenwerkingen, tentoonstellingen en een inspiratie-atelier worden netwerken van creativiteit, onderzoek, wetenschap en industrie leven ingeblazen.
www.tio3.be

★ **Iris van Herpen —** De Nederlandse modeontwerpster Iris van Herpen combineert in haar collecties traditioneel handwerk met innovatieve (digitale) technieken en moderne materialen. Van Herpen werkt hiervoor vaak samen met andere kunstenaars of wetenschappers. Zo maakte ze bijvoorbeeld jurken met een 3D-printer of vervaardigde ze borduurwerk van plexiglas.
www.irisvanherpen.com

★ **Maaike Roozenburg: Smart Replica's —** *Maaike Roozenberg maakte Smart Replica's* van theekopjes uit het *Museum Boijmans Van Beuningen*. Met behulp van CT-scans van de originele kopjes uit de museumcollectie werden 3D-prints gemaakt. Op basis daarvan kon een mal worden gemaakt die voor het afgieten van nieuwe porseleinen exemplaren werd gebruikt. Aan de nieuwe creaties koppelde Maaike Roozenburg een *smart tag* die informatie over de originele exemplaren vrijgeeft. Door het gebruik van nieuwe technologieën krijgen de museumobjecten uit de collectie zo een hedendaagse vertaling en een nieuwe functie in het dagelijkse leven.
www.maaikeroozenburg.nl

★ **Studio Job —** *Studio Job* bestaat uit het ontwerpersduo Nynke Tynagel en Job Smeets, en balanceert op de grens tussen kunst, design en ambacht. Om hun kunst- en designobjecten te vervaardigen doen ze beroep op gespecialiseerde vakmensen om de bijzondere ambachtelijke technieken uit te voeren. Zo werkten ze in het verleden samen met onder meer het oudste Nederlandse bedrijf op het gebied van keramiekproductie, *Koninklijke Tichelaar Makkum*. Ze slaan eveneens de brug tussen oude en nieuwe technieken door bijvoorbeeld te werken met minutieus lasergesneden houten inlegwerk.
www.studiojob.be

★ **Lore Langendries: HUNACTURING —** Juweelontwerpster Lore Langendries onderzoekt in haar doctoraatsonderzoek *HUNACTURING* het spanningsveld tussen het machinale en het manuele, het natuurlijke en het artificiële, het eenvormige en het unieke. Een onderzoek waarin ze de *lasercut*technologie naar haar hand zet, maar ook natuurlijke materialen erop laat ingrijpen. Ze stelt reproductie in vraag door haar machine-gemanipuleerde sieraden en objecten een menselijke vingerafdruk mee te geven.
www.lorelangendries.com

› Zie zeker ook de inspirerende cases van Unfold p. 142, Christien Meindertsma p. 136, Studio Formafantasma p. 132, Lenneke Langenhuijsen p. 140, Clara Vankerschaver p. 144, Koninklijke Tichelaar Makkum p. 138 en Textiellab Tilburg p. 130.

7. HERLANCEREN

Het herlanceren van tradities kan op het eerste gezicht misschien wat huivering opwekken. Het reanimeren en opnieuw opvoeren van wegdeemsterende gebruiken, kan bijzonder artificieel en geforceerd overkomen, maar biedt soms de enige uitweg om wat waardevol was, opnieuw een kans te geven.

Het wederom tot leven wekken van volledig uitgestorven praktijken, behoort niet tot de borgingsmaatregelen van het Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE). Er moet minstens een levensvatbare kiem aanwezig zijn om het nog als immaterieel erfgoed te kunnen beschouwen en de coninuïteit met het verleden te kunnen waarborgen. Het is namelijk aan de erfgoedgemeenschap zelf om (indien nodig) actie te ondernemen als het vijf voor twaalf is. Belangrijk bij revitalisering is dat de draad met het verleden nog niet volledig is doorgeknipt. In functie van ambachten betekent dit dat er een laatste drager van een ambachtelijke vaardigheid gevonden moet worden die de techniek kan doorgeven aan anderen.

Het revitaliseren zelf houdt in: het ondersteunen en versterken van erfgoed dat sterk verzwakt en bedreigd is. Een belangrijke voorwaarde om te kunnen revitaliseren is dat er een voldoende grote gedragenheid en vraag naar is. Alvorens te revitaliseren is het belangrijk in kaart te hebben wat bedreigd is, de oorzaken waarom iets is gaan wegkwijnen te doorgronden en ook te onderzoeken welke randvoorwaarden noodzakelijk zijn om de traditie opnieuw levenskansen te geven. Revitaliseren is een vorm van *urgent safeguarding*.

8. BORGEN = KOORDDANSEN

Borgen is een continue oefening in evenwicht. Het is het bewandelen van de dunne lijn tussen Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) alle kansen geven door het te omkaderen met de nodige borgingsmaatregelen én te hard ons best doen waardoor het natuurlijke proces van ICE dreigt te stokken of te ontwrichten.

Het motto zou dan ook moeten zijn: leven en laten leven. Laat die praktijken die goed bezig zijn, vooral zo verder doen en ondersteun ze enkel waar nodig. En spoor hen die het nodig hebben aan tot actie en begeleid hen zo goed als kan in het groeiproces, maar forceer niets. Hou immaterieel erfgoedpraktijken weg van te grote politieke, toeristische of commerciële druk. Vooral kwetsbare erfgoedgemeenschappen moeten voldoende beschermd worden voor mogelijke bedreigingen die bijvoorbeeld globalisatie of toeristische exploitatie met zich mee kunnen brengen (zie p. 174).

De *UNESCO*-conventie draait rond duurzaamheid en diversiteit. Het wil de culturele diversiteit die vervat zit in onze wereldwijde variatie aan tradities, *skills* en knowhow veilig stellen en een toekomst geven. En door een goed begrip van het immaterieel cultureel erfgoed van verschillende gemeenschappen, de interculturele dialoog en het wederzijds respect voor andere manieren van leven, bevorderen. Met immaterieel cultureel erfgoed en ambachtelijke tradities moet dus omzichtig worden omgesprongen.

Toch mogen deze waarschuwingen geen excuus zijn om ICE en ambachten te bevriezen. Borgen is gericht op het verzekeren van de leefbaarheid en de voortdurende hercreatie van ICE. Dit zorgt voor de nodige spanning, maar ook uitdaging. Er liggen zoveel kansen uitgespreid voor ambachten dat het doodzonde zou zijn om vanuit een behoudsgezinde reactie de deur naar morgen gesloten te houden. Laat je leiden door nieuwsgierigheid en grijp die kansen die ambachten een stap verder kunnen brengen. Laat vernieuwing toe en verzeker zo de toekomst van ambachten. Koester maar geef ook zuurstof. Want stilstaan is achteruitgaan.

S.O.S. ICE & AMBACHTEN

Soms verliest Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) de strijd en is de dagdagelijkse inzet van erfgoedgemeenschappen die overtuigd zijn van de waarde van ICE ontoereikend om het in leven te houden. Wereldwijd heeft ICE, en dus ook ambachten, immers te kampen met een aantal bedreigingen waar lokale gemeenschappen machteloos tegenover staan. Ook roerend of onroerend erfgoed, of zelfs culturen in het algemeen, worden in meerdere of mindere mate met deze grote wereldmachten geconfronteerd.

Hiernaast vind je enkele van deze bedreigingen. Hou wel in het achterhoofd dat het zwart-wit stellen van de zaken de realiteit soms onrecht aandoet. Vaak zijn er positieve én negatieve dimensies en is de realiteit dus eerder grijs. Toch zorgt de wisselwerking tussen tradities en bedreigingen voor een spannend evenwicht, waarbij tradities jammer genoeg al te dikwijls het onderspit delven (zie hieronder).

S.O.S. ICE & AMBACHTEN

Traditionele en lokale technieken, rituelen en gebruiken verdwijnen, worden bedreigd of onderdrukt.

>> Tradities = geen prioriteit <<

>> Westerse cultuur = hét Grote Voorbeeld + 'mainstream' <<

>> Natuurlijke grondstoffen en lokale gewassen verdwijnen <<

>> Erfgoed = grote symbolische waarde + identiteitsvormend > zwakke plek <<

GLOBALISERING

- internet
- open grenzen & soepele reglementering
- internet
- wereld = dorp
- multinationals & kapitalisme
- productie in lagelonenlanden
- ...

INDUSTRIALISATIE

- industrie
- machines
- automatisering
- digitalisering
- ...

TOERISME

- massatoerisme
- reizen = eenvoudig & goedkoop
- exotisme & folklore
- souvenirjacht
- stereotiepe verwachtingen toeristen
- ...

OORLOG & ARMOEDE

- gebrek aan geld, tijd, grondstoffen en mensen
- uiteenvallen van gemeenschappen
- kwestie van leven of dood
- ...

KLIMAAT

- klimaatveranderingen: overstromingen, oprukkende woestijn, stormen ...
- uitputting grondstoffen
- verdwijnen biodiversiteit
- ...

VIJF VRAGEN VOOR ...

DE ONTWERPERS

CLAIRE WARNIER & DRIES VERBRUGGEN — *Unfold*

Unfold is een experimenteel ontwerpplatform opgericht in 2002 door Claire Warnier en Dries Verbruggen. Na hun studies aan de Design Academy Eindhoven vestigde het duo zich in Antwerpen om er te ontwerpen vanuit een multidisciplinaire blik op design, technologie en kunst, en samen te werken met een uitgebreid netwerk van specialisten. Hun keramische 3D-printer *L'Artisan Electronique* is misschien wel hun meest in het oog springende creatie: een eeuwenoude techniek in een hoogtechnologisch kleedje. Nieuwsgierig? meer info op pagina 142.

www.unfold.be

Zijn ambachten relevant in de 21ste eeuw?
Hoe je ambacht definieert is bepalend voor de relevantie ervan in de 21ste eeuw. Ligt de nadruk op het handwerk? Of op de bijzondere kennis van één bepaald domein? Of heeft het vooral te maken met de manier waarop iemand zijn activiteiten organiseert? In een tijd waarin mensen juist van heel veel dingen een klein beetje kennen, is het vaak een verademing om iemand tegen te komen die van iets klein een heleboel weet. Mensen met een grondige kennis op een bepaald gebied zijn zeldzaam, of het moeten onderzoekers zijn. Natuurlijk is de vraag op welke manier je deze specifieke kennis dan zinvol kan inzetten.

Hoe geven we ambachten een ticket voor de toekomst?
Ambachten zullen alleen blijven bestaan als ze mee evolueren met de tijd, zich weten te ontwikkelen en open staan voor modernisering en innovatie. Te vaak worden ambachten gezien als enerzijds handwerk en anderzijds ouderwets. Beide vooroordelen zijn wat ons betreft niet terecht. Een vakkundige computerprogrammeur is net zo goed een ambachtsman als een getalenteerde muzikant of een vaardige houtbewerker. Bovendien hoeft bijvoorbeeld een vaardige houtbewerker niet alles handmatig te maken. Geavanceerde, al dan niet digitale gereedschappen zijn tegenwoordig niet uit een houtwerkplaats weg te denken. Dit heeft natuurlijk als implicatie dat de houtbewerker iets moet afweten van software en machinerie. Een evenwicht dat niet makkelijk te handhaven is.

Wat is volgens jou de grootste nood waaraan tegemoet moet worden gekomen?
In een stad is ruimte tegenwoordig een schaars goed. En net veel ambachten hebben die ruimte hard nodig. Daarom zouden gedeelde werkplaatsen met gedeelde machinerie een uitkomst kunnen vormen. Dit heeft niet alleen als voordeel dat de kosten worden gedeeld, maar ook dat er kan worden geprofiteerd van elkaars kennis.

Waarmee kunnen we in Vlaanderen het verschil maken?
Vlaanderen heeft een rijke geschiedenis in ambachten. Het is zaak om deze geschiedenis niet te vergeten en juist te combineren met een globale context. Als de Vlaamse ambachtsman in staat is deze connectie uit te werken, kunnen ambachten een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van een nieuw soort *glokaal* ambachtschap.

Welk ambacht fascineert je het meest?
Elk ambacht en elke persoon met een diepgaande kennis in een bepaald gebied is fascinerend. Het is inspirerend om te zien hoe een persoon zo'n enorme bron van kennis kan bevatten.
We zijn zelf bijzonder geïnteresseerd in hoe traditionele kennis over een bepaald materiaal gecombineerd kan worden met innovatieve kennis om op die manier tot een nieuw soort van ambachtschap te komen. Daarnaast zijn we vooral geboeid door de sociaaleconomische context waarin de historische ambachtsman opereerde, waarbij kleinschalige productie, beheer van de volledige productiecyclus en lokale verankering centraal stonden. Door de industriële revolutie zijn veel van deze aspecten verloren gegaan. Maar de democratisering van hedendaagse digitale productietechnieken en netwerken bieden ontwerpers en makers opnieuw de kans om ontwerp, productie, financiering en distributie grotendeels in eigen beheer te nemen. Om 'ambachtelijk' te werken, maar zonder zich te hoeven terugtrekken in eeuwenoude technieken. Een semi-industrieel ambacht dus.

WEGWIJZER

Enkele erfgoedorganisaties en musea actief rond ambachten

I. ROEREND EN IMMATERIEEL ERFGOED*

LANDELIJKE EXPERTISECENTRA VOOR CULTUREEL ERFGOED ACTIEF ROND AMBACHTEN

- **ETWIE –** ***Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed***
  Tot het werkveld van *ETWIE* behoren ook die erfgoedelementen die ambachten en vakmanschap in zich dragen. www.etwie.be
- **CVAa –** ***Centrum Vlaamse Architectuurarchieven***
  Aanspreekpunt voor architectuurarchieven in Vlaanderen en actief rond het cultureel erfgoed van het ontwerp van de omgeving. www.cvaa.be
- **CAG –** ***Centrum Agrarische Geschiedenis***
  Expertisecentrum dat het agrarische erfgoed: het erfgoed van landbouw, platteland en voeding in kaart brengt. www.cagnet.be
- **Tapis plein**
  Expertisecentrum voor erfgoed en participatie met focus op immaterieel cultureel erfgoed waarbij ambachten één van de vijf domeinen is. www.tapisplein.be

MUSEA MET KWALITEITSLABEL ACTIEF ROND AMBACHTEN

- **Bakkerijmuseum** | www.bakkerijmuseum.be
- **Designmuseum Gent** | www.designmuseumgent.be
- **Diamantmuseum Provincie Antwerpen** | www.diamantmuseum.be
- **Het groentemuseum ('t grom)** | www.tgrom.be
- **Hopmuseum Poperinge** | www.hopmuseum.be
- **Karrenmuseum Essen** | www.karrenmuseum.be
- **Museum Plantin-Moretus** | www.museumplantinmoretus.be
- **Modemuseum Hasselt** | www.modemuseumhasselt.be
- **ModeMuseum Provincie Antwerpen (MoMu)** | www.momu.be
- **Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT)** | www.miat.gent.be
- **Museum voor Oudere Technieken** | www.mot.be
- **Nationaal borstelmuseum** | www.musea.izegem.be
- **Nationaal Jenevermuseum** | www.jenevermuseum.be
- **Nationaal Schoeiselmuseum** | www.musea.izegem.be
- **Nationaal Visserijmuseum** | www.navigomuseum.be
- **Openluchtmuseum Bokrijk** | www.bokrijk.be
- **Vlasmuseum** | www.vlasmuseum.be
- **Zilvermuseum Sterckshof** | www.zilvermuseum.be

Daarnaast zijn er nog de volkskundige musea in diverse steden en de vele thematische musea.

ERFGOEDVERENIGINGEN

Er zijn heel wat heemkundige kringen en volkskundige organisaties actief rond ambachten. Je kan ze opsporen via de *Erfgoedkaart*.

> Nieuwsgierig naar meer?

FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed ontwikkelde een *Erfgoedkaart* van Vlaanderen en Brussel. Musea, expertisecentra en erfgoedverenigingen kregen allemaal een plaats op de kaart. Via 'uitgebreid zoeken' kan je de trefwoorden 'traditionele kunstambachten' en 'traditionele ambachten en technieken' aanvinken.
www.faronet.be

II. ONROEREND ERFGOED*

- **Onroerend erfgoed** | www.onroerenderfgoed.be
- **HERITA** | www.herita.be
- **Monumentenwacht** | www.monumentenwacht.be
- **Restauratieambacht** | www.restauratieambacht.be

* opdeling gebruikt door de overheid

VERKLARENDE WOORDENLIJST

- *3D-printer*
  Een computergestuurde machine die op basis van digitale tekeningen driedimensionale objecten print. Laag na laag worden de objecten opgebouwd uit poeder of vloeibare materie die uiteindelijk uithardt. Het is een *Rapid Manufacturing* of *Rapid Prototype Technology*, ideaal voor het maken van prototypes met complexe en holle vormen en structuren.

- *AIDA-model*
  Het AIDA-model kan je doorlopen om de klant voor je verhaal te winnen: Aandacht trekken, Interesse opwekken, verlangen (*Desire*) uitlokken en bewegen tot Actie.

- *B2B of Business-to-Business*
  Bedrijven die zaken doen met andere bedrijven. Als ondernemer verkoop je je producten door aan bijv. winkels die het op hun beurt aanbieden aan particulieren. Zelf ben je dus niet actief op de particuliere markt.

- *B2C of Business-to-Client*
  Bedrijven die zaken doen met consumenten. Als ondernemer verkoop je je producten rechtstreeks aan particulieren.

- *Beroepskwalificatie*
  Een beroepskwalificatie verzamelt alle vereiste competenties die nodig zijn voor de uitoefening van een specifiek beroep. De beroepskwalificaties die Vlaanderen in het kader van de Vlaamse kwalificatiestructuur opstelt zullen zo het referentiekader vormen voor beroepsopleidingen in het onderwijs en worden ontwikkeld op basis van input van arbeidsmarktactoren.

- *Borgen*
  Een toekomst geven door het nemen van initiatieven die ervoor zorgen dat de tradities doorgegeven worden. Mogelijke borgingsmaatregelen zijn: identificeren (herkennen) & documenteren, onderzoeken, communiceren & sensibiliseren, transmissie (overdracht) en herlanceren.

- *Circulaire economie*
  De circulaire economie is een economisch systeem dat bedoeld is om het hergebruik van producten en grondstoffen te maximaliseren en waardevernietiging te minimaliseren. Anders dan in het huidige lineaire systeem, waarin grondstoffen worden omgezet in producten die na verbruik worden vernietigd. Het circulaire systeem kent twee soorten kringlopen van materialen: een biologische kringloop, waarin reststoffen na verbruik veilig terugvloeien in de natuur. En een technische kringloop, waarbij producten en onderdelen zo ontworpen en vermarkt worden dat ze opnieuw ge- of herbruikt kunnen worden. Hierdoor blijft de economische waarde zoveel mogelijk behouden. Het systeem is dus ecologisch en economisch gezien 'restauratief'.

- *Civiele maatschappij of burgermaatschappij*
  De burgermaatschappij of het maatschappelijk middenveld is de verzameling organisaties of instituties buiten de sfeer van de overheid, de markt en de verbanden van familie en vrienden. Mensen maken er vrijwillig deel van uit. Burgermaatschappij staat in de 'democratische driehoek' van Anton Zijderveld naast de markt (economie) en de staat (overheid). De burgermaatschappij staat voor betrokkenheid van burgers bij publieke zaken, vergroting van maatschappelijk zelfbestuur, beperking van commerciële invloeden en versterking van gemeenschapszin en tolerantie.

- *Co-creatie*
  Co-creatie is een ondernemingsstrategie waarbij systemen, producten of diensten worden gecreëerd door middel van samenwerking tussen bedrijven en gebruikers. Op die manier wordt waarde niet enkel gecreëerd door bedrijven, maar door een gemeenschappelijke inspanning van zowel klant als bedrijf. De gebruiker wordt in staat gesteld bij te dragen aan de realisatie van een product.

- *Conventie (voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed)*
  In 2003 werd de 'Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)' door *UNESCO* in het leven geroepen. De conventie is gericht op het borgen of doorgeven van ICE en is in overeenstemming met de internationale verdragen op het vlak van mensenrechten, voldoet aan de eisen voor wederzijds respect tussen gemeenschappen en duurzame ontwikkeling.

- *Cradle-to-cradle-principe*
  Het *cradle to cradle*-principe (C2C) staat voor hergebruik van producten zonder kwaliteitsverlies en (schadelijke) restproductie. De term werd gemunt door William McDonough en Michael Braungart in het boek *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things* (2002), een manifest voor *cradle to cradle*-design. Productie die uitgaat van het C2C-principe verdeelt materialen onder in twee categorieën. Enerzijds organische materialen die vanzelf afbreken zonder schadelijk te zijn voor de omgeving (vb. biologisch afbreekbare verpakkingen), en anderzijds niet-organische, synthetische materialen (vb. plastic of metalen) die eindeloos kunnen worden hergebruikt zonder verlies aan kwaliteit en met een vermeerdering aan waarde.

- *Creative Commons (Licentie) (CC)*
  De *Creative Commons* bevorderen open inhoud. Door gebruik te maken van de *Creative Commons* kunnen werken gemakkelijker gekopieerd, verspreid en bewerkt worden dan het geval bij traditionele auteursrechten. Het biedt verschillende vrije licenties aan die copyrighthouders kunnen gebruiken om bij het verspreiden van informatie problemen te voorkomen die door de huidige auteursrechtwetgeving kunnen optreden. www.creativecommons.org

- *Crowdfunding*
  Crowdfunding is een manier om geld in te zamelen voor de realisatie van uiteenlopende projecten. Net als bij *crowdsourcing* leveren verschillende mensen een bijdrage om een bepaald doel te bereiken. Op een *crowdfunding* website – het meest courante platform voor *crowdfunding* – kan bijvoorbeeld een ontwerper een idee voor een nieuwe creatie voorstellen en aangeven wat het benodigde startkapitaal voor de productie ervan is. Een groot aantal kleine(re) investeerders kunnen vervolgens kiezen om dit project financieel te steunen door een financiële bijdrage. Wanneer het benodigde bedrag is ingezameld, kan het project van start!

- *Crowdsourcing*
  Via *crowdsourcing* kunnen organisaties of personen gebruikmaken van de kennis en ideeën van een grote groep niet vooraf gespecifieerde individuen, bijvoorbeeld in functie van documentatie, onderzoek, consultancy, innovatie, beleidsvorming … *Crowdsourcing* verloopt meestal via het internet en laat toe om snel veel input te verzamelen. Het bekendste voorbeeld van *crowdsourcing* is *Wikipedia*.

- *Customizing*
  Het aanpassen of maken van producten of diensten op basis van de persoonlijke specificaties en voorkeuren van de gebruiker (personaliseren).

- *Design thinking*
  Design thinking staat voor het geheel aan denkprocessen tijdens het designproces. Een designspecifieke manier van denken dus. Het veronderstelt inzicht in de context, creativiteit in het genereren van nieuwe inzichten en oplossingen, en de nodige rationaliteit om het probleem te analyseren en geschikte oplossingen te formuleren.

- *Elevator pitch*
  De *elevator pitch* is een methode om jezelf, je project of product kort voor te stellen. De tijd die een lift nodig heeft om naar de bovenste verdieping te gaan, krijg je om een ander te overtuigen van je verhaal. De *elevator pitch* gaat in op volgende aspecten: wie, wat, waar, waarom, hoe en wat heeft de ander of de koper eraan? Een succesvolle *elevator pitch* focust niet alleen op feiten, maar spreekt ook emoties aan. Hier kan het AIDA-model op weg helpen.

- *Embodied knowledge*
  Embodied knowledge of belichaamde kennis, is kennis die in het lichaam van een persoon vervat zit. De persoon kent en gebruikt deze kennis, een bepaalde handeling of vaardigheid, zonder er bij stil te staan.

- *Erfgoedgemeenschap*
  Een groep mensen die een bijzondere waarde hecht aan cultureel erfgoed, het levendig probeert te houden door publieke actie én haar best doet om het door te geven aan toekomstige generaties.

- *Erkennen van Verworven Competenties (EVC)*
  EVC gaat over het in kaart brengen van wat je door praktijkervaring (op de werkvloer) hebt geleerd en deze verworven competenties te valideren in kwalificatiebewijzen. Het stimuleert een betere toegang tot de arbeidsmarkt en kan leiden tot verkorte opleidingstrajecten. De Vlaamse kwalificatiestructuur vormt het referentiekader voor de trajecten rond het erkennen van verworven competenties.

- *FabLab*
  FabLab staat voor '*Fabrication Laboratory*', een internationaal netwerk van open werkplaatsen dat mensen uitnodigt om creatief aan de slag te gaan met hightech. Het concept is bedacht door prof. dr. Neil Gershenfeld, verbonden aan MIT. FabLabs zijn met hun computergestuurde *tools* zoals 3D-printers en lasercutters de habitat van creatieve ontwerpers en een broedplaats voor innovatieve concepten voor de industrie. Ze zijn een middel om te experimenteren met materialen en technieken en om prototypes in een beperkte oplage te vervaardigen. In Vlaanderen zijn er FabLabs in diverse steden (Gent, Kortrijk, Leuven, Genk …).

- *Genetwerkte productie*
  Bij genetwerkte productie werken ontwerpers, industrie en gebruikers samen bij de ontwikkeling en realisatie van nieuwe producten, en worden kennis, vaardigheden, gereedschap en ruimte gedeeld. Genetwerkte productie vertrekt van een idee dat door het netwerk wordt opgepikt, aangepast en verbeterd. Het leidt vaak tot productinnovatie en een flexibelere productie op maat van de gebruiker.

- *Greenwashing*
  Greenwashing is een term die wordt gebruik voor ondernemingen die gebruik maken van 'groene marketing' of 'groene pr': marketing- of pr-strategieën die de perceptie moeten creeren dat een bepaald product of beleid milieuvriendelijk is, wanneer dit in feite niet het geval is.

- *Hacken*
  Hacken is een term die is ontstaan in de context van computerprogrammatie. Om ingewikkelde procedures in te korten, schreven programmeurs een *hack*: een soort truc of onverwachte oplossing voor een bepaald computerprobleem. Hoewel het begrip vaak in de context van computercriminaliteit wordt gebruikt – het onrechtmatig toegang verkrijgen of kraken van computersystemen via dergelijke *hacks* – staat het begrip in feite voor het vinden van een vernuftige nieuwe toepassing voor een bepaald product. Een zogenaamde *life hack* is dan een eenvoudige maar ingenieuze ingreep om een dagdagelijks probleem aan te pakken. Je *hackt* iets door een voorwerp te gebruiken of aan te passen op een manier waarvoor

het eigenlijk niet geconcipieerd is, bijvoorbeeld een haarclip gebruiken om kabels bij elkaar te houden.

- *Handmadewashing*
  Neologisme naar analogie met *greenwashing*. Staat voor het ambachtelijker voordoen van een bedrijf of product dan het effectief is.

- *Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)*
  Alle niet-tastbare erfgoed zoals gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken van vroeger die een erfgoedgemeenschap overgeërfd heeft gekregen en belangrijk genoeg acht om door te geven aan toekomstige generaties. Immaterieel cultureel erfgoed is dynamisch omdat het door evolutie in de tijd en door interactie met de omgeving nieuwe betekenissen en functies krijgt.

- *Informele economie*
  Dat deel van de economie dat niet geregistreerd wordt door de officiële instellingen en daardoor 'onzichtbaar' blijft in de statistieken. Onder informele economie of verborgen economie vallen zowel legale als illegale praktijken, bijvoorbeeld het uitvoeren van toevallige klusjes, een vriendendienst, maar ook zwartwerk.

- *Korte keten*
  Korte keten gaat over het elimineren van tussenschakels en grootdistributie bij de afzet van producten én het beperken van de afgelegde kilometers tussen productieplek en afzetgebied. In zijn meest doorgedreven vorm gaat het over het rechtstreeks verkopen door de producent aan de consument. Producenten bepalen zo zelf het aanbod en de prijs van hun producten.

- *Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft*
  Deze UNESCO-lijst vraagt aandacht voor het immaterieel erfgoed dat bedreigd is en tussen de plooien van de cultuurgeschiedenis dreigt te vallen. Bij *urgent safeguarding* komt het er op aan te documenteren en waar kan in te zetten op transmissie om zo te zorgen voor de nodige sporen en informatie waar in de toekomst op verder kan worden gebouwd.

- *Living Human Treasures (LHT) of Levende Menselijke Schatten*
  Een UNESCO-programma dat focust op meesters die over uitzonderlijke kennis en vaardigheden beschikken en voortrekker zijn in een bijzondere immaterieel cultureel erfgoedtraditie. Levende Menselijke Schatten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het levend houden en dus borgen van tradities.

- *Maker movement*
  De *maker movement* of *maker culture* is een hedendaagse cultuur waarin de doe-het-zelver gebruik maakt van hoogtechnologische ontwikkelingen, zoals de toepassing van robotica, elektronica en bijvoorbeeld 3D-printers, dit gecombineerd met traditionelere doe-het-zelf-activiteiten, zoals metaal- of houtbewerking. De *maker culture* focust op nieuwe en unieke toepassingen van technologie en staat voor creatieve uitvindingen en de ontwikkeling van prototypes. De makers ontmoeten elkaar onder meer op FabLabs, waar zij hun kennis en vaardigheden scherpstellen en delen met elkaar.

- *Onroerend erfgoed*
  Alle niet verplaatsbare erfgoed zoals monumenten, landschappen, archeologische sites, heraldisch erfgoed en rollend, rijdend en varend erfgoed.

- *Open Design*
  Design waarvan de ontwerpers de vrije distributie en documentatie toelaten. Ze delen de blauwdrukken en activeren zo de eindgebruikers om de objecten zelf te maken, aanpassingen of verbeteringen toe te passen, of afleidingen te maken. Het internet, de digitale technologie en het wereldwijde netwerk van FabLabs maken dit alles mogelijk.

- *Participatory design of participatief design*
  Participatief design is een visie op design waarbij alle (potentiële) belanghebbenden in het designproces worden betrokken. Het is ontwerpen *met* gebruikers, niet *voor* gebruikers. Participatief design speelt in op noden en tracht de bruikbaarheid van het ontwerp te maximaliseren. Participatief design heeft niet enkel betrekking op architectuur of stedenbouw, maar ook bijvoorbeeld op software, grafisch ontwerp en het ontwerp van gebruiksvoorwerpen.

- *Peer to peer (P2P)*
  De term '*peer to peer*-netwerk' werd aanvankelijk gebruikt om een computernetwerk aan te duiden waarin de aangesloten computers gelijkwaardig zijn. Het Engelse *peer* betekent 'gelijke'. Maar p*eer to peer* kan ook ruimer worden ingevuld en gezien worden als de mogelijkheid om binnen horizontale netwerken samen en als gelijken waarde te creëren. De nieuwe informatie- en communicatietechnologieën faciliteren dit samenwerken.

- *Pop-ups*
  Pop-ups zijn tijdelijke initiatieven die opduiken in het straatbeeld. Het meest bekend zijn pop-upwinkels die zich voor een bepaalde tijd (een dag, enkele weken of maanden) vestigen in een vaak leegstaande ruimte en een vluchtig en exclusief karakter hebben. Daarnaast kan je ook pop-upevenementen, -restaurants, -bars … hebben.

- *Register van programma's, projecten of activiteiten die het best de doelstellingen en de principes van de conventie weerspiegelen*
  Dit *UNESCO*-register, ook wel 'het register van beste praktijkvoorbeelden' genoemd, verzamelt alle initiatieven met een sterke voorbeeldfunctie die het lokale overstijgen en anderen kunnen inspireren, in het bijzonder ontwikkelingslanden.

- *Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid*
  De Representatieve Lijst van *UNESCO* toont de grote verscheidenheid aan Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) in de wereld en illustreert zo ook de culturele diversiteit. Per aangesloten lidstaat kunnen ICE-elementen worden voorgedragen. Omwille van de vele aanvragen is sinds 2012 een quotum ingevoerd en een rangorde bepaald voor het behandelen van de aanvragen. De lijst moet de zichtbaarheid en het bewustzijn van het belang van ICE helpen verzekeren en de (internationale) dialoog en samenwerking aanmoedigen.

- *Roerend cultureel erfgoed*
  Alle verplaatsbare erfgoed dat tastbaar is zoals erfgoedobjecten, documenten en publicaties. Roerend cultureel erfgoed wordt bewaard in musea, archieven, (erfgoed)bibliotheken, documentatiecentra, kerken en kloosters, bij heemkundige kringen, erfgoedverenigingen, scholen, theaters …

- *Service design*
  Een designtechniek verbonden met *design thinking*, een manier van denken die de designer kan toepassen op organisaties en diensten en niet alleen op de creatie van producten. Het toepassingsgebied: dienstverlening voor bedrijven en openbare besturen.

- *Social design of sociaal design*
  Social designers willen sociale problemen en maatschappelijke vraagstukken, zoals bijvoorbeeld werkloosheid, vereenzaming of klimaatverandering, aanpakken door het leveren van concrete of technische designoplossingen. *Social design* is een ontwerpproces waarbij een product of dienst wordt ontwikkeld en waarbij zowel rekening wordt gehouden met collectieve belangen als met de belangen van de uiteindelijke gebruikers. De manier waarop een dergelijk ontwerp tot stand komt, kan verschillen. Vaak worden in *social design* de principes van co-creatie of *participatory design* toegepast.

- *Sociale economie*
  Onder het begrip sociale economie vallen bedrijven en initiatieven die niet gericht zijn op economische winstmaximalisatie, maar op het creëren van maatschappelijke meerwaarde: tewerkstelling voor kansengroepen bijvoorbeeld, of milieuvriendelijke productie. Kringloopwinkels en beschutte werkplaatsen, maar ook initiatieven als groenwerkers en fietspunten vallen onder de noemer sociale economie.

- *Sustainable design of duurzaam design*
  Wie duurzaam ontwerpt, ontwerpt gebouwen, ruimtes, objecten of diensten volgens de principes van sociale, economische en ecologische duurzaamheid. Een negatieve impact op de omgeving wordt zo veel mogelijk gereduceerd, bijvoorbeeld door enkel gebruik te maken van hernieuwbare grondstoffen, het hanteren van energie-efficiënte productieprocessen, en het inzetten op hergebruik en recyclage.

- *Sustainist design*
  Sustainist design (naar Michiel Schwarz en Joost Elffers in het boek *Sustainism is the New Modernism. A Cultural Manifesto for the Sustainist Era* uit 2011) is een nieuw paradigma in het ontwerp van producten, diensten en processen. *Sustainist design* maakt de verbinding tussen duurzaam ontwerpen en ontwerpen met het oog op sociale impact. Ontwerpen volgens de principes van *sustainist design* doe je met aandacht voor *sharing* (samenwerking, open uitwisseling, *commons*), *localism* (betrokkenheid gemeenschap, lokale ervaringen, geworteldheid), *connectedness* (connectiviteit, wederzijdse afhankelijkheid, verbindingen) en *proportionality* (evenredigheid, geschikte schaal, menselijke schaal).

- *Symbolische (meer)waarde*
  De symbolische waarde van een object of ervaring zit in de capaciteit om symbolische boodschappen over te brengen en symbolische betekenissen aan het licht te brengen. Symbolische waarde is een koepelbegrip waaronder volgende waarden ressorteren: de intrinsieke esthetische en historische waarde; de instrumentele belevingswaarde, educatieve waarde, spirituele waarde en identiteitswaarde; de emotionele en cognitieve waarde; en de sociaal-maatschappelijke waarde.

- *Time Banking*
  Time Banking is alternatief economisch model waarbij mensen tijd en vaardigheden uitwisselen, in plaats van te betalen met geld voor goederen en diensten. Bij *Time Banking* is tijd – uitgedrukt in *Time Bank* uren – het betaalmiddel. In ruil voor het aanbieden van jouw vaardigheden aan de ene persoon vergaar je *Time Bank* uren, die je kan ruilen voor diensten van een andere persoon uit de *Time Bank* gemeenschap.

- *Toegevoegde waarde*
  De waardevermeerdering die ontstaat bij de omvorming van grond- en hulpstoffen in eindproducten. Deze waardevermeerdering ontstaat bijvoorbeeld door de inzet van arbeid. De toegevoegde waarde drukt de essentie van produceren uit, namelijk het toevoegen van waarde aan een goed.

- *Transitie*
  Een transitie is een structurele maatschappelijke verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende en elkaar versterkende ontwikkelingen op het gebied van economie,

cultuur, technologie, instituties en natuur en milieu. Transitie is dus een fundamentele verandering in het systeem (bijv. het voedsel-, energie- of mobiliteitssysteem), nodig om het hoofd te bieden aan problematieken zoals klimaatverandering, energieschaarste of vergrijzing. Om die uitdagingen aan te pakken, zijn kleine verbeteringen niet genoeg maar is systeemverandering nodig op lange termijn.

- *Transmissie*
  Transmissie is één van de borgingsmaatregelen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) gericht op het doorgeven van praktijken, vaardigheden, kennis en ideeën aan toekomstige generaties. Anders dan bij educatie als vorm van sensibilisatie, waarbij 'leren over' gebruikt wordt als smaakmaker, betekent transmissie effectief 'leren doen'.

- *Triple P-principe*
  Het *triple P* principe van John Elkington spoort aan om *People* (mensen), *Planet* (milieu) en *Profit* (winst) harmonieus te verbinden. Volgens deze visie is een bedrijf meer dan een winstmaximalisator op korte termijn, maar een actor die voluit deelneemt aan het maatschappelijke leven. Het bedrijf maakt er onlosmakelijk deel van uit, in ecologisch (natuur en milieu), sociaal (welzijn, welvaart en gezondheid van de mensen) en economisch (financieel) opzicht.

- *Urban farming*
  Urban farming of stadslandbouw, is landbouw in of rond de stad. *Urban farming* kan diverse vormen aannemen: van volkstuintjes, tot planten kweken op een terras, tot moestuinieren op braakliggend terrein. Sommige *urban farmers* zijn hobbyisten, maar ook commerciële initiatieven kunnen onder de noemer stadlandbouw vallen. Stadslandbouw verhoogt de betrokkenheid bij en kennis van de voedselproductie en vergroot sociale cohesie en ruimtelijke kwaliteit van stedelijke gebieden. Ook zijn er ecologische en economische argumenten voor het verbouwen van voedsel in en rond steden, zoals een toename van biodiversiteit en duurzame productie zonder veel tussenschakels.

- *Urban knitting*
  Urban knitting, ook *yarn bombing* of in het Nederlands wildbreien genoemd, is een vorm van straatkunst, waarbij objecten in het straatbeeld (bomen, lantaarnpalen, bankjes ...) worden ingepakt, versierd of opgevrolijkt met haak- of breiwerk. Vaak gaat het niet enkel om de verfraaiing van het straatbeeld, maar kan het ook bepaalde zaken in het openbare domein aanklagen of er de aandacht op vestigen.

- *Urgent safeguarding*
  Indien een bepaalde ICEtraditie ernstig bedreigd wordt en het voortleven ervan in het gedrang komt ondanks extra inspanningen die al geleverd worden in de erfgoedgemeenschap en vanuit eigen land, is *urgent safeguarding* nodig. Bij *urgent safeguarding* worden vanuit UNESCO en internationale samenwerking de nodige maatregelen getroffen om het verdwijnen tegen te gaan. Er wordt vooral aandacht besteed aan de benodigde context om de traditie te kunnen laten voortleven.

- *User-centered of human-centered design*
  Design dat de mens en zijn welzijn centraal stelt en wil verbeteren. Het kadert binnen de trend van het groeiende belang van de gebruiker en zijn behoeften. *User-centered design* genereert een win-win voor zowel bedrijf als klant. Vaak wordt de klant bevraagd vooraleer over te gaan tot het designproces.

- *USP of Unique Selling Proposition/Point*
  USP geeft een antwoord op de vraag: 'Waarom zou ik als klant bij jou kopen en niet bij iemand anders?' Het duidt op de unieke en onderscheidende kenmerken van een dienst of product. Waar bied je exclusieve meerwaarde, maar ook klantenvoordeel. Je *USP* definiëren is niet eenvoudig. Deze vragen helpen je op weg:
  - Wat verwacht je klant van je producten of diensten?
  - Welke eigenschappen vind je zelf uniek aan je bedrijf, product of dienst?
  - Welke *USP* kunnen concurrenten niet kopiëren?
  - Welke *USP*'s gebruiken je concurrenten?
  - Welke voordelen bieden die eigenschappen voor je klant?

- *Vlaamse kwalificatiestructuur*
  De Vlaamse kwalificatiestructuur kadert in een Europese doelstelling om diploma's en certificaten vergelijkbaar te maken over de landsgrenzen heen en een betere aansluiting te voorzien tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Hiertoe worden beroepskwalificatiedossiers opgemaakt. De kwalificatiestructuur vergemakkelijkt een efficiëntere studiekeuze en loopbaanbegeleiding, het verwerven van kwalificaties (levenslang leren) en het zichtbaar maken en valideren van ervaring (EVC). www.ond.vlaanderen.be/kwalificatiestructuur

BRONNEN EN LITERATUURSUGGESTIES

AMBACHTEN

- *Ambacht. Erfgoed, economie en duurzaamheid. Programma Internationale Conferentie over de kracht van het ambacht*, Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed & Fonds voor Cultuurparticipatie, 14-15 maart 2014.
- *Designers Meet Artisans. A Practical Guide*, Craft Revival Trust, Artesanias de Colombia S.A. & Unesco, New Delhi, 2005.
- *Hand Made. Lang leve het ambacht. 7 clichés over het ambacht ontrafeld. 9 maart - 20 mei 2013*, Bijlage naar aanleiding van de expo Hand Made in Museum Boijmans Van Beuningen, bij het NRC Handelsblad van 07/03/2013.
- Adamson, G. (ed.), *The Craft Reader*, Oxford en New York, Berg Publishers, 2010.
- *Ambachten en vakmanschap.* Speciale bijlage bij het tijdschrift *G – Geschiedenis*, 5 (2013) 2.
- De Munck, B., Kaplan, S.L., en Soly, H. (eds.), *Learning on the Shop Floor. Historical Perspectives on Apprenticeship*, New York en Oxford, Berghahn Books, 2007.
- De Vooght, D., 'Voorbij het traditionele vakmanschap? Living Human Treasures als borgingsmaatregel voor het technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed', in: *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, 30 (2013) 4, 2-9.
- Dupon, O., *The New Artisans. Handmade Designs for Contemporary Living*, Londen, Thames & Hudson, 2011.
- Falk, E. en Wallin Weihe, H.-J. (eds.), *Living Crafts. Preserving, Passing On and Developing Our Common Intangible Heritage. International and National Ambitions*, Hertervig Akademisk en Norwegian Crafts Development, 2009.
- Frayling, C., *On craftsmanship. Towards a New Bauhaus*. Londen, Oberon Masters, 2011.
- Halasa, M., en van der Plas, E. (eds.), *The Future is Handmade. The Survival and Innovation of Crafts*, Den Haag, Prince Claus Fund for Culture and Development, 2003.
- Heij, G., *Oude ambachten en beroepen*, Terra , Arnhem, 2009.
- Jurling, B., *Menselijk bedrijf. Van werkplaats tot eeuwigheid*, Beilen, Pharos Uitgevers, 2012.
- Klamer, A. (e.a.), *Creatief vakmanschap in internationaal perspectief. Wat kunnen we leren van de Japanners, Chinezen, Indiërs, Italianen, Duitsers en Engelsen?*, Stichting Economie en Cultuur, Rotterdam, 2012.
- Klamer, A., Kotipalli, P., Jiang, L. (e.a.), *Herwaardering ambachtscultuur hoofdzaak. Pleidooi voor de ontwikkeling van een ambachtscultuur in Nederland*, Stichting Economie en Cultuur, Rotterdam, 2013.
- Lauwereyns, K., en Mertens. M., *Hands On – 15 portretten / 15 handelingen*, Davidsfonds, Leuven, 2013.
- Lis, C., en Soly, H. (eds.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen*, Brussel, VUB Press, 1997.
- Lucie-Smith, E., *The Story of Craft. The Craftsman's Role in Society*, Oxford, Phaidon Press, 1981.
- Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, *Gouden Handen. Ambachten in Nederland*. Beilen, Pharos Uitgevers, 2013.
- Scholtz, H., *Een duurzame samenleving is maakbaar. De ambachtseconomie als hoeksteen voor een toekomstbestendig Nederland*, Zoetermeer, Hoofdbedrijfschap Ambachten, 2012.
- Sennett, R., *De ambachtsman. De mens als maker*, Amsterdam, Meulenhoff, 2008.
- Souvereyns, G., en Vandenbulcke, E. (eds.), *Handmade in Brugge. Stad van baanbrekend vakmanschap*, Brugge, tapis plein vzw en Brugs Erfgoednetwerk (BEN), 2013.
- Uniquole, N. (ed.), *Dit is Meesterlijk. Traditioneel vakwerk als inspiratie voor hedendaagse vormgevers*, s.l., Fonds voor Cultuurparticipatie, 2013.
- Van Hoesel, P., Oosterling, H. en Uniquole, N., *Toekomst in eigen hand. De ambachtseconomie in perspectief*, Zoetermeer, Hoofdbedrijfschap Ambachten, 2010.

COMPETENTIES

- van Leeuwen, J., 'Competenties: van groei naar snoei?', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 3, 4-9.
- van Leeuwen, J., 'COMPAS: welke richting wil FARO uit met talentontwikkeling?', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 3, 10-13.

(CREATIEF) ONDERNEMEN

- Brands, I. en Van Loon H. (eds.), *ST_ARTgids. Wegwijs voor ondernemende ontwerpers*, Hasselt, Design Platform Limburg, 2011.
- Chapin, K., *Grow Your Handmade Business. How to Envision, Develop and Sustain a Successful Creative Business*, Storey Publishing, North Adams, 2012.
- Chapin, K., *The Handmade Marketplace. How to Sell your Crafts Locally, Globally and Online*, North Adams, Storey Publishing, 2010.
- Hagoort, G., (e.a.), *Read This First. Growth and Development of Creative SMEs*, Utrecht, Utrecht School of Arts, 2007.
- Heleven, M., *37 ways for new product ideas*, presentatie te bekijken via http://www.slideshare.net/marcnewshoestoday/37-ways-for-new-product-ideas.
- Howkins, J., *The Creative Economy. How People Make Money from Ideas*, Londen, Penguin Books, 2007.
- Jonker, J., *Nieuwe Business Modellen. Niet alles van waarde is weerloos*, Deventer, Kluwer, 2013.
- Romme, K., *Calimeromarketing, Waar kleine bedrijven groot in kunnen zijn*, Schiedam, Scriptum, 2004.

CREATIEVE INDUSTRIE & STAD

- Boudry, L., 'De *beleid*skunst van stedelijk innoveren', in: De Backer, M., D'Hose, S. en Stouthuysen, P. (eds.), *Vitale steden. Stadslucht maakt vrij*, Brussel, VUBPRESS, 2009.
- De Bruyn, J., en Vermeulen, S. (eds.), *Duurzame en creatieve steden. De stad als motor van de samenleving. Verslagboek ViA-Rondetafel Stedenbeleid*, Brussel, Agentschap voor Binnenlands Bestuur. Afdeling Beleid Binnenland, Steden en Inburgering, 2012.
- Florida, R., *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York, Basic Books, 2002.
- Guiette, A., Jacobs, S., Schramme, A. (e.a.), *Creatieve Industrieën in Vlaanderen: mapping en bedrijfseconomische analyse – SAMENVATTING*, Antwerpen, Antwerp Mangement School, 2011.
- Hagoort, G. en Kooyman, R. (eds.), *Creative Industries. Colourful Fabric in Multiple Dimensions*,

Delft, Eburon, 2009.
- Kooyman, R. (ed.), *The Entrepreneurial Dimensions of the Cultural and Creative Industries*, Utrecht, Utrecht School of Arts, 2010.
- Landry, C., *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators,* Londen, Earthscan Publications, 2000.
- Overleg Creatieve Industrieën, *Visienota Creatieve industrieën in Vlaanderen*, Leuven, Flanders DC, 2011.
- UNCTAD, *Creative Economy Report 2010. Creative Economy – A Feasible Development Option,* Geneva, UNCTAD, 2010.

DESIGN

- Charny, D., *Power of Making. The Importance of Being Skilled*, Londen, V&A Publishing, 2011.
- Krzykowski, L., Machils, P., Boelen, J. (e.a.), *The Machine. Designing a New Industrial Revolution*, Genk, Design Hub Limburg en Provincie Limburg, 2012.
- Leijnse, K., Out, N., Vanhemelrijk, A. (e.a.), *Het Vlasmuseum presenteert in het kader van de-MAAKBAR: VLAS, Christien Meindertsma, Kavel Gz 59-west*, Kortrijk, Vlasmuseum Kortrijk, 2013.
- Lommée, T., *'Yes! we're Open.' Open design for sustainable innovation. A DIY manual for the open designer,* Kortrijk, Innovation Festival Kortrijk, 2010.
- Schwarz, M. en Krabbendam, D., *Sustainist Design Guide. How Sharing, Localism, Connectedness and Proportionality Are Creating a New Agenda for Social Design,* Amsterdam, BIS Publishers, 2013.
- Van Abel, B., Evers, L., Klaassen, R. (e.a.), *Open Design Now. Why Design Cannot Remain Exclusive,* Amsterdam, BIS Publishers, 2011.
- Van Beek, J., *A-Z-lezingen 2012-'13,* Hasselt, MAD-Faculty, 2013.
- van der Zanden, J. (ed.), *Curatorial Cooking. The Design Practice of Platform21 Amsterdam*, 2011, Arnhem, ArtEZ Press.
- Van Roy, M. (ed.), *Conflict & Design. 7de Triënnale voor Vormgeving,* Tielt, Lannoo, 2013.

IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED (ICE)

- Belemans, R., Gysen, R., Jacobs, M. (e.a.), *Schatten van*in Mensen,* Brugge, tapis plein, s.d..
- Delaere, K. en tapis plein vzw, *Schatten van*in Mensen. Sporen van Kant – van Oost tot West*, Brugge, tapis plein, s.d.
- Jacobs, M., 'De geest van de UNESCO-conventie van 2003: het geheim ontsluierd', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 3 (2010) 4, 30-35.
- Jacobs, M., 'De operationele richtlijnen van 2010 voor een UNESCO-conventie uit 2003', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 3 (2010) 4, 36-48.
- Janssens, E., 'ICE-Platform | Een interactieve website en databank voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 3, 52-55.
- Nederlandstalige infokit over Immaterieel Cultureel Erfgoed, uitgegeven door FARO, UNESCO Platform Vlaanderen en UNESCO. Gratis op te vragen via info@faronet.be.
- Neyrinck, J., 'ICE-Platform | Borgen: WAT en HOE? Werk maken van immaterieel cultureel erfgoed', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 72, 64-85.
- Schauvliege, J., 'Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen – Visienota', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 3 (2010) 4-29.
- Tapis plein vzw, *UN-TOUCHABLE. Alles over de UNESCO-conventie voor immaterieel cultureel erfgoed*, Brugge, tapis plein vzw, s.d.
- Van Den Broucke, D., en Thys, A., *Het beleid van de Vlaamse overheid voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed,* Brussel, Kunsten en Erfgoed, 2012.
- www.immaterieelerfgoed.be
- www.kunstenerfgoed.be
- www.unesco.org

TRANSITIE & DUURZAAM ONDERNEMEN

- Bauwens, M., en Lievens, J., *De wereld redden. Met peer-to-peer naar een postkapitalistische samenleving*, Antwerpen en Utrecht, Houtekiet, 2013.
- Botsman, R., en Rogers, R., *What's Mine Is Yours. The Rise of Collaborative Consumption,* New York, Harper Business, 2010.
- Braungart, M., en McDonough, W., *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things,* New York, North Point Press, 2002.
- Florida, R., *The Great Reset. How New Ways of Living and Working Drive Post-Crash Prosperity,* New York, HarperCollins Publishers, 2010.
- Noels, G., *Econoshock 2.0. Van industriële revolutie naar duurzaamheidsrevolutie*, Tielt, Lannoo, 2013.
- Van Aalst, D., Vercauteren, T., en Gielen, P. (e.a) *Artisanato*, s.l., WEB en Art|Object & Design, 2013.
- Verloop, W., en Hillen, M., *Verbeter de wereld, begin een bedrijf. Hoe social enterprises winst voor iedereen creëren*, Amsterdam, Business Contact, 2013.

TRANSMISSIE

- Berliner, D., *L'anthropologie et la transmission*, Terrain 55: 3-15, 2010.
- Brockmöller, A.A.C., *Knowledge Sharing in Expert-apprentice Relations. Design of a Protocol*, Groningen, University Library Groningen, 2008. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Chevallier, D. (ed.), *Savoir faire et pouvoir transmettre. Transmission et apprentissage des savoir-faire et des techniques*, Parijs, Ministère de la Culture et de la Communication, 1991.
- Infoposter transmissie, uitgegeven door tapis plein vzw. Gratis op te vragen via floortje@tapisplein.be.
- Oosterling, H., *Woorden als daden. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity*, Heijningen, Jap Sam Books, 2009.
- Vantomme, F., 'Hoe hedendaags en dynamisch erfgoed kan zijn. Transmissie van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)', in: *Tijd-Schrift I Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen*, 3 (2013) 3, 31.

En met dank aan Wikipedia!

COLOFON

Deze publicatie is een initiatief van *tapis plein vzw* en *Handmade in Brugge*.

- **Coördinatie en tekst:** Ellen Vandenbulcke
- **Redactie:** Floortje Vantomme en Evdokia Tsakiridis
- **Eindredactie:** Bruno Mestdagh
- **Vormgeving:** Evi De Smet
- **Beeldverantwoording en copyright:**
  - Fotograaf Alain Meessen, www.fotoplezier.be: coverbeeld, pagina's 92 & 200: Unfold | pagina's 2 & 14: Arrenbie Guitars | pagina's 8 & 128: Kantschool Stedelijke Academie voor Schone Kunsten Brugge | pagina's 10, 108 & 110: Tine Deweerdt – keramiekontwerpster | pagina 12: Patisserie Academie | pagina 18: Aline Vandeplas – juweelontwerpster | pagina's 20 & 123: Papierschepperij Piet Moerman | pagina 28: Pia Burrick – glaskunstenares | pagina's 36, 40 & 126: Jeffrey Vanhille – meubelstoffeerder | pagina 48: Pol Standaert - beeldhouwer/ornamentist | pagina's 60, 104, 114 & 116: Djamil Zenasni – meubelstoffeerder | pagina 102: Dominique Persoone – chocolatier | pagina 148: Ilse Acke - textielontwerpster | pagina 174: Heidi Demeyer – mandenvlechtster | pagina 178: Steershop Brugge | pagina 182: Lieve Claerbout – handweefster | pagina 194: Cores - boekrestauratie
  - Interviews: pagina 46: Alain Meessen, pagina 58: Atelier Schrauwen, pagina 90: Thomas Lommée, pagina 124: When Objects Work, pagina 176: Kristof Vrancken - Unfold
  - Inspirerende cases:
    - pagina 131: boven: Josefina Eikenaar – TextielMuseum Tilburg | midden & onder rechts: Tommy de Lange – TextielMuseum Tilburg | onder links: Joep Vogels – TextielMuseum Tilburg
    - pagina 133: Luisa Zanzani – Studio Formafantasma
    - pagina 135: boven: Aadne Sollid – Norwegian Crafts Institute | onder links: Inger Smedsrud – Norwegian Crafts Institute | onder rechts: Tore Tøndevold – Norwegian Crafts Institute
    - pagina 137: boven: Roel van Tour – Christien Meindertsma | onder: Christien Meindertsma – Thomas Eyck (www.thomaseyck.com)
    - pagina 139: boven: Delegates lounge in het UN gebouw New York, Frank Oudeman – Koninklijke Tichelaar Makkum (www.tichelaar.nl) | onder links: Museum de Fundatie Zwolle, architect Bierman Henket (2013), Joep Jacobs (www.joepjacobs.nl) | onder rechts: Studio Job – Thomas Eyck (www.thomaseyck.com)
    - pagina 141: boven links: Erik en Petra Hesmerg – Lenneke Langenhuijsen | boven midden en onder: Dirk Hardy – Lenneke Langenhuijsen | boven rechts: Femke Reijerman – Lenneke Langenhuijsen
    - pagina 142: boven, midden, midden rechts: Kristof Vrancken – Z33 / Unfold | midden links: Unfold | onder: Peter Verbruggen – Unfold
    - pagina 145: boven: Clara Vankerschaver | onder: Bert Willaert – Clara Vankerschaver
    - pagina 147: Bruno Pieters – Honest by
- **Met dank aan:** Floortje Vantomme, Evi De Smet, Evdokia Tsakiridis, Bruno Mestdagh, Alain Meessen, Jorijn Neyrinck, Greet Roosbeek, Sofie Vandaele, Bram De Vos, Ellen Janssens, Margaretha Van Huele, Stuurgroep Schatten van*in Mensen, Tijl Vereenooghe, Daniëlle De Vooght, Jef Schrauwen, Thomas Lommée, Beatrice de Lafontaine, Dries Verbruggen, Claire Warnier, TextielMuseum Tilburg, Studio Formafantasma, Norwegian Crafts Institute, Christien Meindertsma, Koninklijke Tichelaar Makkum, Unfold, Lenneke Langenhuijsen, Clara Vankerschaver, Bruno Pieters, de gefotografeerde ambachtslui en designers, en alle anderen die aan de publicatie meewerkten.
- **Uitgever:** tapis plein vzw
- **Druk:** Drukkerij Sint-Joris
- **Publicatiedatum:** 2014
- **Wettelijk depot:** D/2014/11.222/1
- **NUR:** NUR 658, 655, 656

- **© tapis plein vzw**

- **Creative Commons Licentie: Naamsvermelding – Niet-Commercieel gebruik – Gelijk Delen.**

De licentie laat anderen toe het werk te kopiëren, distribueren, vertonen, op te voeren, en om afgeleid materiaal te maken, zolang de maker van het werk vermeld wordt, het werk niet commercieel gebruikt wordt en afgeleide werken onder identieke voorwaarden worden verspreid.

De Creative Commons Licentie geldt niet voor het beeldmateriaal in deze uitgave, waarvoor alle rechten voorbehouden blijven. Niets van het beeldmateriaal uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tapis plein vzw is erkend door de Vlaamse overheid als landelijk expertisecentrum voor cultureel erfgoed en participatie en focust in 2012-2016 op immaterieel cultureel erfgoed.

Handmade in Brugge is een initiatief van tapis plein vzw in samenwerking met de Stad Brugge. Het project koppelt ambachtelijk design aan creatieve economie en stadsontwikkeling in een cultuurtoeristische stad. In 2014 wordt Handmade in Brugge tevens ondersteund door het Europese INTERREG IVb project CURE (Creative Urban Renewal).

tapis plein vzw
Sint-Jakobsstraat 36, 8000 Brugge
050 68 37 94 | 0473 38 19 07
info@tapisplein.be
www.tapisplein.be

Handmade in Brugge
Sint-Jakobsstraat 36, 8000 Brugge
050 69 79 73 | 0479 07 91 84
info@handmadeinbrugge.be
www.handmadeinbrugge.be

REGISTREER JE OP ONZE WEBSITES EN BLIJF OP DE HOOGTE!

Met de steun van de Vlaamse Overheid, de Stad Brugge en de Europese Unie.

Quartier Bricolé (2009-2013)

Quartier Bricolé koppelt ambachtelijk design aan creatieve economie en stadsontwikkeling in een cultuurtoeristische stad. Het project ging van start in de Langestraat te Brugge met als doel het bieden van startkansen aan ontwerpers van ambachtelijk design in leegstaande panden en de actualisering van ambachten. In een tweede fase ontwikkelden we een *Labo voor Design met Wortels* waar leren, ondernemen, doen, shoppen en ontmoeten hand in hand gingen. Een experimenteer- en leerplek met een brede waaier aan activiteiten rond ambachtelijk design en creatief ondernemerschap voor ontwerpers, ambachtslui, ondernemers én het brede publiek. *Quartier Bricolé* is een laboproject dat *tapis plein vzw* opzette binnen het traject *Design met Wortels* i.s.m. de Dienst Stedenbeleid van de stad Brugge en kaderend in het Europese samenwerkingsproject INTERREG IVb CURE (Creative Urban Renewal).

www.quartierbricole.be

Handmade in Brugge (2014-...)

Handmade in Brugge wil Brugge sterker profileren als stad van inspirerende makers. Het wil ambachtelijk vakmanschap geïnspireerd door verleden én toekomst versterken en ondersteunen. Dit door de ontwikkeling van een verrassend publieksaanbod, het creëren van creatieve broedplaatsen in de stad, het faciliteren van kennisdeling en kruisbestuiving, en het aanscherpen van de ondernemersskills van ambachtelijke ontwerpers.

Handmade in Brugge is een initiatief van *tapis plein vzw* in samenwerking met de Stad Brugge. Het project koppelt ambachtelijk design aan creatieve economie en stadsontwikkeling in een cultuurtoeristische stad. In 2014 wordt *Handmade in Brugge* tevens ondersteund door het Europese INTERREG IVb project CURE (Creative Urban Renewal).

www.handmadeinbrugge.be

Hoe *futureproof* zijn ambachten?
Op die vraag wil deze publicatie een antwoord bieden.

Als het stoffige imago wordt afgeschud en ambachten inhaken op allerlei actuele trends en uitdagingen, is de overlevingskans behoorlijk groot. Ambachten zijn perfecte bruggenbouwers tussen verleden en toekomst. De werkplaats van de maker een gedroomde broedplaats voor innovatie. Daarnaast kunnen ambachten ingezet worden om antwoord te formuleren op maatschappelijke, economische en ecologische uitdagingen die vandaag en zeker morgen onze aandacht eisen. Alleen een integrale benadering waarbij alle partijen (erfgoed, economie, onderwijs, design, toerisme ...) samenwerken, kan leiden tot een duurzaam succes.

Deze publicatie wil zowel wegwijzer als inspiratiebron zijn. Ze reikt *tools* en inspirerende praktijkvoorbeelden aan om ambachten sterker op de kaart te zetten.

Laat je verrassen en ontdek hoe uiterst actueel ambachten zijn!

Coverbeeld: ontwerp in keramiek geprint met de 3D-keramiekprinter van Unfold.